

Пралетарыі ўсіх краін, яднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

№ 13 (2904)
31 сакавіка 1978 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выдаецца з 1932 г.
Цана 8 кал.

ПЕСНЯ ЗЯМЛІ І ЖЫЦЦЯ

Пэзія Купалы заўсёды жывіла творчасць майстроў мастацтва. Да Купалавай спадчыны зноў і зноў звяртаюцца кампазітары і спевакі, скульптары, жывалісцы, графікі.

Толькі што заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі Георгій Паплаўскі закончыў працу над афармленнем пэзмы «Яна і я», якая неўзабаве выйдзе асобнай кніжкай у выдавецтве «Мастацкая літаратура».

«Песня зямлі і жыцця»—такі падзагалавак даў паэт аднаму з раздзелаў твора.

Песню аб жыцці, аб сялянскай працы і каханні стварыў мастак. Сем афортаў, выкананых сухой іголкай, сем самастойных графічных аркушаў. «На крыжавых пучынах з ёй сустрэўся»... Першы радок пэзмы стаў камертонам паэтычнай інтанацыі ўсёй графічнай серыі. Няхай сабе гэта аркуш аб спатканні дзвюх закаханых, ці пра тое, як любая тэа палатно на кроснах, або адбельвае яго на рацэ. Яна, гэтая інтанацыя,—у вобразак роднай прыроды, у рэаліях сялянскага быту, у выяве народнага абраду («Радуніца»), у адлюстраванні зямнога, чалавечага шчасця.

І выйшаў селяць я. Яна стагла...

Мабыць, гэтыя радкі навеялі тэму аркуша, які мастак назваў «Сяўба». Сяўба—як адраджэнне жыцця, адраджэнне зямлі, адраджэнне прыроды.

Графічная песня мастака, таксама, як і пэзма Янкі Купалы,—аб вясне, што барэ «у сонца ключы, адчыняе сырую зямельку», аб мары селяніна пра буйны ўраджай, які ўпрыгожвае працу земляроба, аб мужнасці і барацьбе. Напісаная ў 1913 годзе, пэзма пра каханне заканчвалася заклікам адстойваць права людзей на сваё шчасце.

А воля мне жалезная патрэбна,
За крыўды майі мілай саплаціць,
Што гаравала тваі ліна бяслёбна...

Пра гэта ж—апошні аркуш, які таксама друкуецца сёння на нашай першай старонцы.

УЗНАГАРОДА НАТХНЯЕ

Па выніках Усесаюзнага сацыялістычнага спаборніцтва тэатральна-вядомшчых устаноў краіны пераходныя Чырвоныя сцягі і першыя прэміі Міністэрства культуры СССР і ЦК прафсаюза работнікаў культуры прысуджаны Дзяржаўнаму рускаму драматычнаму тэатру БССР імя Максіма Горкага і Дзяржаўнаму акадэмічнаму Вялікаму тэатру оперы і балета БССР.

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў СССР па кінематографіі і ЦК прафсаюза работнікаў культуры па выніках спаборніцтва за чэмпіянат і квартал 1977 года прысудзілі пераходныя Чырвоныя сцягі і першую прэмію калектыву студыі «Беларусьфільм».

Нашы карэспандэнты папрасілі кіруючых работнікаў калектываў-пераможцаў расказаць аб іх творчай дзейнасці, падзміцца планами на будучае.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

М. ІЯРОНСКІ, заслужаны работнік культуры БССР, дырэктар Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра:

— Пераходны Чырвоны сцяг — радасць усяго калектыву. Яшчэ ў памяці жыве уражанне урачыстых хвілін урачання гэтай высокай узнагароды. Сёння, прыгадаючы словы, сказаныя ў адрас тэатра на урачыстым тэатры, яшчэ раз спасцігаеш тое, што такая высокая і пачэсная узнагарода да многага абавязвае ўсё калектыву.

Узрастае цікавасць і да нашай прадуцці. Пра гэта яскрава сведчаць гастрольныя паездкі, сустрэчы з глядачом у сценах тэатра і на прадпрыемствах. Сапраўдны тэатр заўсёды імкнецца трымаць сувязь з сучаснасцю, быць на яе высокай хвалі.

Нас глыбока ўсхвалявалі словы падзякі, сказаныя на урачыстасці падшэфімі з Мінскага камвольнага камбіната. Усхвалявала тое, што іх радасць шчыра памножылася на нашу — па выніках Усесаюзнага сацыялістычнага спаборніцтва сярод прамысловых прадпрыемстваў калектыву камбіната таксама ўдастоены пераходнага Чырвонага сцяга.

Разам з калектывамі Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра і Гомельскай абласной філармоніі мы выступілі з ініцыятывай, адобранай Міністэрствам культуры рэспублікі, аб павышэнні сацыялістычных абавязаных тэатральна-вядомшчых прадпрыемстваў на блучны год.

А паўсядзённым клопат усяго калектыву — наш рэпертуар. Імкнемся павышаць яго ідэянамастасці ўзровень. Творчымі удачамі лічым ільдаўніа пастаноўкі — «Вяртанне ў Хатынь» А. Адамовіча і Б. Луцкі, «Апошнія» М. Горкага, «Лазня» У. Маякоўскага. Чакаем прэміі — «Мальера» М. Булгакава — апошняй работы У. А. Маланкіна (цяжкую страту Уладзіміра Андрэевіча перажывае ўсё наш калектыву), на падыходзе

пазапланавалі работу Б. Луцкіна па «Дваініку» Ф. Дастаўскага.

Хочацца сказаць і пра маладых. Работу з імі вядзем у святле Пастановы ЦК КПСС «Аб рабоце з творчай моладдзю». Лічым, што нашай моладзі ёсць чаму пазучыцца ў майстроў сцэны. Па ініцыятыве маладых і па асабістай ініцыятыве актёра В. Бандарэні ідзе падрыхтоўка інсцэніроўкі пазмы Я. Далматоеўскага «Добраахвотнікі» — падрукаў нашай моладзі слаўнаму юбілею камсамола. Пастаноўкай гэтага спектакля кіруе наш галоўны рэжысёр, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Б. І. Луцкіна.

І яшчэ адна прыемная вестка: на конкурсе-аглядзе работ маладых, які штогод праводзіць Міністэрства культуры рэспублікі, амцёрніа работы А. Ткачоўна ў спектаклях «Фантазія Фараўева», «Апошнія» і «Трохграшовая опера» адзначаны дыпламам першай ступені і турысцкай публікацыяй у міжнародным маладзёжным лагер адпачынку.

С. КОСЦІН, сакратар партбюро Дзяржаўнага акадэмічнага Вялікага тэатра БССР:

— Яшчэ да таго як атрымалі мы вестку аб радасных выніках сацыялістычнага спаборніцтва за мінулас паўгоддзе, калектыву беларускага опернага атрапа для сваёй далейшай работы адзначны арменцы — лозунг дня: працаваць сёння лепш, чым учора, заўтра — лепш, чым сёння. Пераходны Чырвоны сцяг — ацэнка заслужаная. Але мы ўсведамляем, што захавача яго за сабою будзе ільгёна. І вось гэтае жаданне застацца «на вышыні» абуджае ў калектыве гарачы энтузіязм, актыўныя і адназначны адносіны да справы.

Рэпертуарная палітыка скіравана на ўзбагачэнне афішы савецкімі творами. Сярод іх хочацца вылучыць «Джардана Бруна» (пастаноўка прысвячалася Кастрычніцкаму святлу).

Спектакль не толькі пахіснуў старыя каноны опернага жанру, але, што называецца, ускалыхнуў працяглае творчае заціша ў беларускай оперы. І вось зусім ільдаўна адбылася прэм'ера, прысвечаная юбілею нашай рэспублікі і Кампартыі Беларусі, — «Сівая легенда».

Многачы робіцца, каб пераадолець аднабачовасць традыцыйнага прынцыпу шэфскай работы: мы паспявалі, патанцавалі — яны паслухалі, паглядзелі. Прадстаўнікі тэатра наведваюць аўтазавод, а на тэатральныя мерапрыемствы, на прэм'еры прыходзіць аўтамабілебудаўнікі. Карысць ад нашых гутарак і сустрэч узаемна. Для людзей тэатра, напрыклад, гэта магчымасць выйсці за межы ўласнага прафесійнага мікрасвету, пашырыць асабісты жыццёвы круггляд, ацаніць свежым, староннім вокам сцэнічную работу.

У аднас на высокую узнагароду калектыву прааналізаваў сваю ранейшую работу, пераглядаў саабавязцельствы на блучны год, узлўшы курс на ініцыятыўны пошук рэзерваў павышэння эфэктывнасці творчай работы, далейшага пад'ёму мастацкага ўзроўня сцэнічнай работы, паглыблення і ўмацавання сувязей тэатра з працоўнымі калектывамі. Дадаткова да канца сезона вырашана аднавіць і выпусціць балет «Лебядзінае возера».

І яшчэ пра адну хваляючую, радасную і адназначную падзею, якая стаіць на парадку дня: летніа гастролі ў Маскве. Мы лічым гэта справаздачай не столькі тэатра, колькі рэспублікі ўвогуле, тым больш, што творчыя відзіты коласаўцаў і горкаўцаў стварылі беларускаму тэатральнаму мастацтву добрае імя ў сталіцы нашай краіны. Будзем і мы імкнуцца аддаць у гэтым свой талент, натхненне, майстравства, каб маскоўскія гастролі сталі дастойным падрукам дню нараджэння рэспублікі і яе Камуністычнай партыі.

Л. ГАРЫЛЬКІН, галоўны рэдактар кінастудыі «Беларусьфільм»:

— Мінулы год быў незвычайным у жыцці нашай краіны — савецкія людзі адзначалі 60-гадовы юбілей Вялікага Кастрычніка. Натуральна, што і ў дзейнасці ўсяго калектыву кінастудыі там ці інакш знайшла адбітак гэта падзея. Паявілася лася неанелькі сапраўды высокамастасціх твораў, якія памножаць славу беларускага кіно. Гэта — «Вянок санетаў», «Ільдзельная ноч», некаторыя дакументальныя стужкі, якія былі адзначаны высокімі узнагародамі на міжнародных і ўсесаюзных кінафестывалях. Выдатнай работай апошняга часу лічым першую ў беларускім кіно шырокафарматную карціну «Чор-

ная бяроза» рэжысёра-пастаноўшчына В. Чацверыкова. Цінавым, на нашу думку, атрымаўся тэлевізійны мастацкі музычны фільм-назка «Пра Чырвоную Шапачку».

Радуюць нас дакументалісты, якія заўсёды ідуць па гарачых слядах чалавечых лёсаў, глыбока раскрываюць вобразы камуністаў, нашых сучаснікаў. Да юбілею нашай краіны на аб'яўненні «Летапіс» А. Вялюгін і І. Вейндровіч стварылі фільм «Гарызонты дарог», у якім праз лёс канкрэтных людзей паказаў той вялікі шлях, які праішоў наш народ за гады Савецкай улады. Блспрэчнай удачай нашых кінадакументалістаў стаў фільм «І днём і ноччу» (аўтары Б. Сарахатуну, А. Алай, В. Купрыляну) — рэпартаж аб подзвігу беларускіх хлебарабаў на цяжкім жыцце 1977 года. Заслугаювачы увагі такіа дакументальныя стужкі, як «Іван Мележ», «Тонекскія бабы», «Сказ аб браніапаездзе», «Браты Басалыгі — большавікі» і іншыя. Ёсць пэўны дасягненні ў майстэрні мультфільмаў.

На кінастудыі вялікая работа праводзіцца з маладымі спецыялістамі. Гэтак на давецца вялікая ўвага, бо не думаць аб заўтрашнім дні нельга. Ільдаўна да нас прыйшла выпускнікі УДІКа М. Лук'яну, А. Яфрэмаў і С. Сучоў. У мінулым годзе яны зрабілі кінаальманах «У профіль і аніфас» па апаўданых В. Шуньына. Праз дэбаты атрымалі самастойныя работы.

Высокая ацэнка працы беларускіх кінематографістаў абавязвае нас і далей працаваць над павышэннем ідэяна-мастаскага ўзроўня, інасіці выпускаемай прадуцці. Зараз на кінастудыі пачаў работу над новым гістарычным фільмам па сцэнарыю У. Караткевіча «Дзінае палічэнне караля Стаха» рэжысёр В. Рубінчык, ідуць дзімкі карціны «Час лістапада» (рэжысёр І. Шульман). Да дзіцячай тэмы звярнуўся І. Дабралюбаў у фільме «Расклад на паслязаўтра». Малады рэжысёр В. Шмакаў у карціне «Дзімкі пройдуць па ўсёй тэрыторыі» расінаа аб сённяшнім нагласным жыцці. Выйдзе шэраг фільмаў у аб'яўданні тэлевізійных фільмаў. Тут працягваюцца дзімкі пццсёрняй карціны «Час выбраў нас» (сцэнарыі А. Петрашкевіча і У. Халіпа, рэжысёр М. Пташун) — аб геральнай барацьбе беларускай моладзі на часова акупіраванай фашыстамі тэрыторыі. Фільм прысвячаецца 60-годдзю Ленінскага камсамола.

Кінадакументалісты прысвечыць многія стужкі надыходзячаму 60-гадоваму юбілею БССР і Кампартыі Беларусі. Яны прадоўжаць «ісаць» калектыву партрэт нашай рэспублікі.

Планы вялікія. Задачы адназначныя. Гледачы чакаюць ад нас цікавых, значных твораў, і мы іх павінны стварыць.

ГАВОРКА АБ НАДЗЁННЫМ

На чарговым пашыраным па-сідзінні секцыі дзіцячай і юнацкай літаратуры, якое адбылося ў панядзелак у канферэнц-зале Дома літаратара, абмяркоўваліся пытанні, звязаныя з падрыхтоўкай і правядзеннем пленума праўлення Саюза пісьменнікаў БССР «Беларуская літаратура для дзіцяй і юнацтва, яе стан і задачы ў святле рашэнняў ХХV з'езда КПСС, пастаноў ЦК КПСС «Аб мерах па далейшаму развіццю саветскай дзіцячай літаратуры» і «Аб агульнаадунацыйнай школе».

Сакратар праўлення СП БССР Б. Сачанна, старшыня бюро секцыі П. Кавалёў, пісьменнікі Э. Агняцвет, Я. Бяганская, Г. Васілеўская, А. Вольскі, А. Дзержынскі, В. Зуб, А. Кобец-Філімонава, У. Лялешкін, А. Пальчэўскі, А. Рыбан, А. Янімовіч, кандыдаты філалагічных навук І. Разану і М. Яфімава, педагог С. Саладоўнікаў гаварылі на пасяджэнні пра тэма надзённыа пытанні, якія неабходна вынесці на абмеркаванне пленума.

«ЛІТАРАТУРАЕ ГАБРАВА» — У «МАГІЛЁўСКАЙ ПРАУДЗЕ»

За першае дзесяцігоддзе дружбы і шчырага супрацоўніцтва магілёўчане добра пратэрылі дарогу ў балгарскі горад Габрава, які з'яўляецца пабрацімам Магілёва. На гэціннай балгарскай зямлі пабывалі многі дзегачы работчы і калгасніку, калектывы мастацкай самадзейнасці, прадстаўнікі навукі і культуры. Балгарскія слеры ў сваю чаргу парадніліся з Магілёўшчынай. І вось у гэціх у «Магілёўскай праўды» — «Літаратурнае Габрава». Гэта спецыяльная старонка, прысвечаная творчасці балгарскіх пісьменнікаў. На ёй змешчаны вершы Андрэя Германова, Эміля Рэзіна, Тэадора Ганчава і апаўданне Івана Венкава «Маўлівець» — аб подзвігу маладых балгарскіх партызан у час другой сусветнай вайны. Чытачы пазнаміліся таксама з падборкай «З габраўскага гумару».

Матэрыялы для старонкі «Літаратурнае Габрава» пераклаі магілёўскія пісьменнікі Аляксей Пысі і Аркадз Кандрусевіч.

А. ВАСІЛЬЕЎ.

ПРЭМ'ЕРЫ

З ГЛЫБІНІ СІВЫХ ЧАСОЎ

У далёкія сівыя часы, налі прыгнёт і блспраўе былі горнім лёсам беларускага народа, пераносіць гледача опера Д. Смольскага «Сівая легенда», напісаная па матывах аднайменнай аповесці У. Караткевіча. Яе прэм'ера ў Акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета БССР адбылася 23 сакавіка.

Гледачы цёпла прынялі прэм'еру, у якой у галоўных ролях выступілі заслужаныя артысты БССР І. Шынунова і А. Дзедзін. У спектаклі, пастаўленым народным артыстам рэспублікі С. Штэйнам, заняты таксама народная артыстка ССРС С. Данілюк, народныя артысты БССР А. Саўчанна, В. Чарнабаеў і іншыя. Дырыжор — У. Маўзінскі.

Фота У. КРУКА.

ХРОНІКА

«КНІЖЧЫНЫХ ІМЯНІН»

Штогод з 24 па 31 сакавіка праводзіцца Усесаюзны тыдзень дзіцячай і юнацкай інігі. Урачыстае адкрыццё яго адбываецца па чарзе ў саюжных рэспубліках. Сёлета гаспадняй святы была Малдаўская ССР. Для ўдзелу ў тыдні ў Кішынёў выяздзілі беларускія пісьменнікі Алена Васілевіч і Васіль Вітна.

Дзясцікі, сотні сустрэч пісьменнікаў з юнымі чытачамі адбыліся ў гарадах нашай рэспублікі. У рэспубліканскім Палацы піянераў у Мінску з юнымі чытачамі на адкрыцці тыдня сустрэліся Эдзі Агняцвет, Артур Вольскі, Мікола Чарняўскі, Галіна Васілеўская. У мінскім гарадскім Доме піянераў перад чытачамі выступілі Мікола Гамолка, Уладзімір Шыцік, а таксама старэйшы паэт рэспублікі Станіслаў Шушкевіч. У Палацы культуры аўтазавода з дзіцячай аўдыторыяй сустрэналіся Алякс Махнач—удзельнік абароны Брэсцкай ірэпасці, Мінола Федзюновіч. Гасцямі Палаца культуры трантарнага заводу былі Уладзімір Мехоў і паэтэса Раіса Баравікова.

Шмат літаратурных вечараў і сустрэч адбылося ў школах горада Мінска. 138-ю сярэдняю школу наведаў Павел Ткачоў, Уладзіміра Мязьвіча слухалі старшакласнікі школы № 58, Алена Кобец-Філімонава выступіла перад вучнямі школы № 117. У сярэдняй школе № 46 пабываў паэт-лесеннік Уладзімір Карызна (ён жа выяздзіў у часе тыдня на сустрэчу ў Пухавіцкі раён).

Многія пісьменнікі выступалі ў бібліятэках і кінаатэатрах Мінска. Цёпла сустрэлі школьнікі ў кінаатэатры «Вільнюс» удзельніца Чалюсінскай эпапей пісьменніца Аляксандра Міронава. У парк Горнага з цікавасцю слухалі дзеці выступленне паэта-перакладчыка Язэпа Семязона. У абласной бібліятэцы імя Яні Купалы з піянерамі сустрэўся аўтар некалькіх інігі для дзіцяй Уладзімір Ліпскі. Юныя чытачы бібліятэкі імя Крупскай сустрэналіся з Вячаславам Марозавым.

У палацах піянераў абласных і раённых цэнтраў рэспублікі ў часе Тыдня дзіцячай і юнацкай інігі сустрэналіся са сваімі чытачамі: у Гомелі—Міхаіл Герчык і Іван Сяркоў; перад юнымі чытачамі Уздзешчыны выступаў Валічын Мыслівец; гасцямі піянераў Гродна былі Валічын Тарас і аўтар інігі «Парашуты на дрэвах» Напалеон Рыдзеўскі, ветэран Вялікай Айчыннай вайны; школьнікі горада Барысэва прымаілі Міхася Сірчынку і Васіля Жуковіча.

У Полацку і Наваполацку пабывалі Алякс Шашкоў і Міхаіл Гелер, у піянераў Брэста гасцілі Кастусь Цірна і Алякс Рыбак, у літаратурных вечарах і сустрэчах у Магілёве, якія праводзіліся ў школах, палацах піянераў і бібліятэках, прымаілі ўдзел Аляксей Пысі і Раіса Баравікова, з вучнямі горада Століна сустрэналіся Алякс Крыга і Фёдар Яфімаў.

Пісьменнікі пабывалі таксама ў гасціх у школьнікаў Бабруйска, Асіповіч, Ляхавіч і іншых гарадоў і раённых цэнтраў рэспублікі.

У ЧАСОПІСЕ «ІСКУССТВО»

У другім нумары часопіса за гэты год змешчаны артыкул Алега Сурскага «Роднае Палессе ў творах Г. Вашчанкі», а таксама прыводзіцца шматлікія рэпрадуцыі з твораў гэтага вядомага беларускага мастака.

У «ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ»

Зборнік вершаў для дзіцяй «Доктар смеа» Э. Агняцвет, які выйшаў летась у выдавецтве «Мастацкая літаратура», рэцэнзуе ў трціім нумары часопіса В. Палікарпава.

Л. Шылава аналізуе інігу аповесцей Э. Карпачова «Гані свой цягнік, хлопчыні», выпушчаную выдавецтвам «Детская литература».

НА СТАРОНКАХ

«ДАЛЬНЕГО ВОСТОКА»

Другі нумар часопіса «Дальний Восток» (орган Саюза пісьменнікаў РСФСР і Хабаўскай пісьменніцкай арганізацыі) пазнаміў сваіх чытачоў з творамі Р. Барадуліна (пер. Н. Кісіліна) і А. Драка-хруста.

ПАДТРЫМАЦЬ ІНІЦЫЯТЫВУ

Калегія Міністэрства культуры БССР і Прэзідыум БРК прафсаюза работнікаў культуры прынялі пастанову «Аб ініцыятыўе калектываў Дзяржаўнага рускага драматычнага тэатра БССР імя М. Горькага, Гродзенскага аблдрамтэатра і Гомельскай аблфілармоніі па развіццю сацыялістычнага спорніцтва тэатральна-відовішчых прадпрыемстваў у 1978 годзе».

Летась гэтыя калектывы паспяхова выканалі ўстаноўленыя планы і заданні і павышаныя сацыялістычныя абавязальствы.

Горача ўхваляючы пісьмо ЦК КПСС, Савета Міністраў ССРС, ВЦСПС і ЦК ВЛКСМ партыйным, савецкім, гаспадарчым, прафсаюзным і камсамольскім арганізацыям, працоўным Савецкага Саюза «Аб разгортанні сацыялістычнага спорніцтва за выкананне і перавыкананне плана 1978 года і ўзмацненні барацьбы за павышэнне эфектыўнасці вытворчасці і якасці работы», імкнучыся дастойна сустрэць 60-годдзе БССР і Кампартыі Беларусі, адзначаныя калектывы прынялі павышаныя сацабавязальствы на трэці год 10-й пяцігодкі. У іх прадаўжана дасягненне высокіх вытворча-творчых вынікаў у сацыялістычным спорніцтве, далейшая актывізацыя творчай ініцыятыўнай на стварэнне твораў мастацтва, якія садзейнічалі б фарміраванню і задавальненню духоўных патрабаванняў насельніцтва рэспублікі, удасканаленне і ўмацаванне творчых сувязей установаў мастацтва з працоўнымі калектывамі прамысловых прадпрыемстваў, устаноў, калгасаў і саўгасаў, навушчыні і рабочай моладдзю. Вытворча-фінансавыя планы па ўсіх асноўных напрамках намечаны выканаць да 23 снежня. Пры гэтым Гомельская аблфілармонія правядзе ў вобласці 3200 канцэртаў, Гродзенскі аблдрамтэатр абслухае не менш як 50 тысяч вясковых глядачоў, Дзяржаўны рускі драматычны тэатр арганізуе правядзенне «Тыдня тэатра» для мінскіх тэкстыльшчыкаў, аўтамабілі і трактарабудаўнікоў, у саўгасе «Ждановічы», наладзіць «Клубы аматараў тэатра» ў шэрагу школ горада і г. д. У гонар Усесаюзнага камуністычнага суботніка калектывы арганізуюць канцэрты і спектаклі, збор ад якіх пойдзе ў фонд 10-й пяцігодкі.

Калегія Міністэрства культуры БССР і Прэзідыум БРК прафсаюза работнікаў культуры адобрылі ініцыятыўу калектываў па развіццю сацыялістычнага спорніцтва за датэрміновае выкананне вытворча-фінансавых планаў, павышэнне ідэйна-мастацкага ўзроўню спектакляў і канцэртных праграм, паліпшэнне культурнага абслугоўвання насельніцтва, за дастойную сустрэчу 60-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі. Рэкамендавана ўсім творчым калектывам рэспублікі актывна ўключыцца ва Усесаюзнае сацыялістычнае спорніцтва за выкананне і перавыкананне планаў 1978 года, ўзмацненне барацьбы за павышэнне эфектыўнасці і якасці работы.

З ЛЮБОЎЮ ДА РОДНАГА КРАЮ

— Гэта — частка працы часопіса «Малодосць», які адзначае сваё 25-годдзе, гэта тое дарагое, роднае і хваляючае, чым жыве наша рэспубліка.

Гэтыя словы галоўнага рэдактара часопіса «Малодосць» Генадзя Бураўкіна, сказаныя ім на адкрыцці выстаўкі наляровай фатаграфіі фотанарэспандэнта часопіса Валіціна Ждановіча, добра перадаюць характар экспазіцыі. У зале Саюза мастакоў БССР выстаўлены дзесяткі твораў мастацкай фатаграфіі В. Ждановіча, у кожным з якіх адчуваецца карпатлівую пошуку аўтара, роздум, філасофскае абагульненне.

Цыклы «Роднае», «Народныя майстры», «Палессе» і іншыя хваляюць шчырасцю, з якой фатограф расказавае аб нашых людзях, трапятной любоўю да роднага краю, яго мінулага і сучаснага.

В. Ждановіч — мастак шырокага дыяпазону. Ён майстар чорна-белай, каліровай фатаграфіі, яго работы атрымалі прызнанне на многіх міжнародных выстаўках, змяшчаліся ў перыядычным друку многіх краін свету. Выстаўка фатаграфіі — яшчэ адзін бок яго творчасці. Яна сведчыць не толькі аб майстэрстве ле аўтара, але і аб вількіх магчымасцях фатаграфіі, калі да гэтай справы падыходзіць творча, налі за ле бярэцца чалавек пошуну.

НА ЭКРАНЕ — «ГАНДЛЯРКА І ПАЭТ»

На кінастудыі «Масфільм» рэжысёр Самсон Самсонаў прыступіў да здымкаў новай каліровай кінастужкі «Гандлярка і паэт» па аднайменнаму твору Івана Шамякіна. Зварот рэжысёра да творчасці выдатнага беларускага празаіка не выпадковы. С. Самсонаў заўсёды спрабаваў сродкамі кінематографа зазірнуць у таемніцы чалавечай душы. Працуючы з Шамякіным, пісьменнікам глыбока народным, сапраўдным мастаком слова, рэжысёр намагавецца расказаць у карціне ўсю глыбіню і цэльнасць характараў яго герояў, унутраны свет людзей, якім давялося шмат перажыць і адчуць у гады вайны.

Натурныя здымкі фільма вядуцца ў Гродне. У горадзе захаваліся цэлыя ансамблі будынкаў, характэрных для часу падзей, якія адбываюцца ў фільме.

У стварэнні кінастужкі прымае ўдзел вялікі здымачны калектыв.

Разам з рэжысёрам-пастаноўшчыкам С. Самсонавым над фільмам працуе рэжысёр Н. Птушко, аператар-пастаноўшчык Я. Гуслінскі, мастак С. Варанкоў.

У фільме заняты вядомыя майстры кіно Іван Саўнін, Віктар Паўлаў, Іван Рыжкоў. Галоўную геранію — Вольгу — іграе выпускніца УДІКа Наталія Андрэйчанка. Глядачы ўжо знаёмы з ёй — яна выконвала ролю гаспадыні Меднай Гары ў фільме «Сцяпанова памятка». Ролю Алеся выконвае студэнт III курса Саратаўскага тэатральнага вучылішча Віктар Жыганцаў. Гэта — яго першая роля ў кіно.

Здымкі фільма будуць прадажаныя летам, а на экраны карціна выйдзе ў наступным годзе.

А. ЗЬЛКІН.

ЗНЯТЫ НА «БЕЛАРУСЬФІЛЬМЕ»

«ПРЭМ'ЕРА — ГЭТА ЗАЎЖДЫ ЦЯЖКА»

Творчасці аднаго з буйнейшых сучасных беларускіх кампазітараў Яўгена Глебава прысвечана новая дакументальная кінастужка «Прэм'ера — гэта заўжды цяжка», створаная на творчым аб'яднанні «Летапіс». Стваральнікі двухчасткавага фільма С. Лук'янчыкаў, А. Ушыцель і У. Андрэаў паказалі жывы шлях кампазітара з часоў працы яго аглядальнікам вагонаў у Магілёве і да прэм'еры «Цілія Уленшпігеля» ў Ленінградскім тэатры імя С. М. Кірава.

«СЛОВЫ МАЦІ»

Шматгадовая праца і сяброўства звязвалі кінааператара Анатоля Забалоцкага з Васілём Шукшыным і з яго маці — Марыяй Сяргееўнай, якая, бяспрэчна, адыграла вялікую ролю ў станаўленні характараў сына — будучага пісьменніка і ацёра. «Яна — артыстычная натура ад прыроды», — гаварыў А. Забалоцкі, пачынаючы працу над каліровай стужкай на творчым аб'яднанні «Летапіс».

У фільме мы бачым родныя мясціны Шукшына, цудоўны Алтайскі край, бачым людзей, якіх Васіль Шукшына здымаў у сваіх фільмах, бачым самога Шукшына. Вельмі арганічна ўвядзены ў фільм кадры з мастацкіх кінастужак з яго ўдзелам. І над усім гэтым гучаць словы Марыі Сяргееўны... Яна расказвае пра сына.

У працы над фільмам А. Забалоцкаму дапамагаў аператар А. Шклярэўскі.

Д. ПАДБЯРЭЗСКІ.

ГАЛАСЫ БЕЛАРУСІ

Усесаюзная фірма грамплацінак «Мелодыя» выпусціла да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка шэраг цікавых твораў, аб'яднаных у тэматычны альбомы. Малюніца аформленыя альбомы, якія змяшчаюць цікавыя і змястоўныя атонацыі, заваявалі папулярнасць у аматараў сур'ёзнай і лёгкай музыкі. Многі старонкі ў гукавых выпусках адведзены беларускім кампазітарам і выканаўцам.

Ва ўнікальным па сваёй задуме альбоме з трох дыскаў «Спяваюць салісты оперных тэатраў саюзных рэспублік» народная артыстка БССР Тамара Шымко выконвае арыю Тасі з оперы М. Аладава «Андрэй Касцянец», а заслужаны артыст рэспублікі Валерый Кучынскі запісаў арыю графа з оперы Д. Вердзі «Трубадур». З майстарствам Т. Шымко слухачы сустракаюцца і ў другім цікавым выданні фірмы — альбоме з двух дыскаў «Арыі і сцэны з опер савецкіх кампазітараў», дзе яна выконвае арыю Марысі

з оперы Я. Цікоцкага «Міхась Падгорны».

З вялікай зацікаўленасцю сустракае пласцінка — спеасабліва анталогія — «Гучаць музычныя інструменты народаў ССРС». Сярод 21 музычнага інструмента, кожны з якіх мае шматлікую гісторыю, ёсць і нашы цымбалы, якія пакараюць слухачоў чысцінёй і выразнасцю вынанання.

Сярод многіх вядомых беларускіх калектываў адно з ганаровых месцаў належыць Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэле БССР пад кіраўніцтвам У. Раговіча. Усесаюзная фірма грамплацінак «Мелодыя» прадставіла на гэты раз капэлу ў класічным рэпертуары. На дыску, які толькі што выйшаў, калектыв з выдатным майстарствам слявае складаныя для выканання творы «Амарыл» Дж. Качыні, «Мелодыю» С. Рахманінава, «Рэха» Ласа, «Алілу» Р. Томпсана.

І. ЛАУРЫНЕНКА.

ПАМЯЦІ ВЯЛІКАГА ГАЛАНЦА

Днямі ў Дзяржаўнай бібліятэцы імя У. І. Леніна адкрылася вялікая выстаўка, прысвечаная 125-годдзю з дня нараджэння Ван Гога. Экспануюцца рэпрадукцыі твораў мастака, «жывапісца беднякоў», суровага дэмакрата, які звярнуў увагу на адлюстраванне панук і велічы людзей працы. Прыцягваюць увагу рэпрадукцыі шэдэўра так званага галандскага перыяду творчасці — «Едкі бульбы», а таксама работ французскага перыяду — больш эмацыянальных, асабістых, твораў высокага трагічнага напалу: «Начное кафе», «Чырвоныя вінаграднікі», «Сланечнікі» і інш. На выстаўцы прадстаўлена разнастайная айчынная і зарубежная літаратура аб мастаку, а таксама яго пісьмы, якія складаюць значную частку спадчыны Ван Гога. У іх крок за крокам раскрываецца гісторыя цудоўнай душы, якая назаўсёды абалена панукамі чалавецтва.

НА ВЫСТАЎЦЫ — МАРКІ

Выстаўка калекцый паштовых марак адкрылася ў бібліятэцы Палаца культуры Мінскага трактарнага заводу.

Яе арганізатар — клуб філатэлістаў Партызанскага і Заводскага раёнаў беларускай сталіцы — прадставіў для паказу сотні марак, якія расказваюць аб працоўным пошлігу савецкага народа на шляху будаўніцтва камунізму.

Цікавыя на гэтую тэму паштовыя мініяцюры інжынера Мінскага аўтамабільнага заводу В. Левушына. А яго сын Вадзім, сямікласнік сярэдняй школы № 68, сабраў калекцыю марак пад дэвізам «І памятае свет ураганы» — пра герояў Вялікай Айчыннай вайны.

Выстаўка карыстаецца поспехам у наведвальнікаў.

А. КІРЫЛАУ.

АЎТАР ПЕСЕНЬ — РАБОЧЫ

Імя заводскага паэта, рабочага жыллёва-камунальнага аддзела МТЗ Уладзіміра Рэмізава добра вядома транктаразаводцам, аматарам паэзіі. Яго вершы публікуе газета «Транктор», перадае заводскія радыё. Ён часты гоць у чырвоных кутках цэхаў і аддзелаў прадпрыемства, прымае актыўны ўдзел у канцэртах мастацкай самадзейнасці.

У садружнасці з мінскім кампазітарам Фёдарам Пыталевым Уладзімір Рэмізаў напісаў дзве песні — «Джульета» і «Залаты кра-савік». Эстрадна-сімфанічны аркестр Беларускага тэлебачання і радыё пад кіраўніцтвам дырыжора Юрыя Новікава песню «Джульета» запісаў на радыё. Яе выканаў саліст аркестра, лаўрэат Усесаюзнага конкурсу Анатоль Падганскі.

«Думка напісаць песню з'явілася даўно, але ўсё не рашаўся прапанаваць вершы кампазітарам, — расказвае малады рабочы. — Дапамог выпадак. На адным з вечараў у Палацы культуры МТЗ я пазнаёміўся з вядомым сябрам трактаразаводцаў, папулярным беларускім кампазітарам Ігарам Лучанком. Ён прачытаў мае вершы, Адзін з іх — «Русские богатыри» — узлў з сабой. Астатнія парэкамендаваў маладому беларускіму кампазітару Леаніду Захлеўнаму, Праз Леаніда я пазнаёміўся з Фёдарам Пыталевым. Вось так нечакана для мяне пачалася творчая дружба з кампазітарам».

А. ПРАЦЬКО.

Некалькі чароўных філарманічных вечараў падарыў мінскім слухачам суцэльна вядомы піяніст Эміль Гільельс. У яго выкананні гучала музыка Моцарта, Бетховена, Шумана, Шапэна...

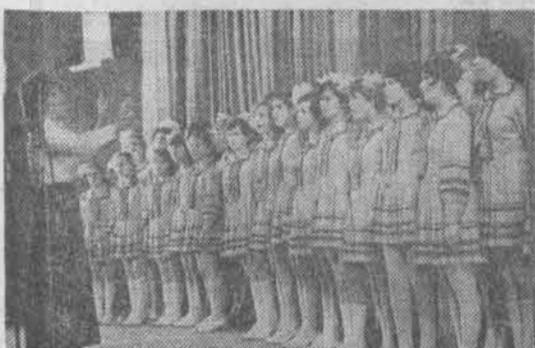
ТВОРЧАСЦЬ, ВЫВЕРАНАЯ ЖЫЦЦЁМ

Каля 250 твораў жывапісу, графікі і скульптуры прадстаўлена на выстаўцы, прысвечанай 70-годдзю з дня нараджэння сапраўднага члена Акадэміі мастацтваў ССРС, народнага мастака ССРС, лаўрэата Дзяржаўных прэмій Фёдара Паўлавіча Рапштыкава, якая адкрылася ў Дзяржаўным мастацкім музеі БССР.

Гэта адна з найбольш поўных выставак, якая ахапіла ўсе этапы творчасці мастака. Присутныя пазнаёмяцца з творамі палярнай тэматыкі Ф. П. Рапштыкава — ён удзельнік гістарычных артыстычных паходаў «Сібіракова» і «Чалюска»; з палотнамі на гісторыка-рэвалюцыйную тэму; з карцінамі, прысвечанымі Вялікай Айчыннай вайне — ён быў ваенным мастаком у асаджаным Севастопалі і ў Керчы.

Вялікае месца ў творчасці мастака займаюць карціны пра дзяцей, у якіх ён з мяккім гумарам і цудоўным умелым раскрывае свет дзіцячых душ і іх перажыванняў.

МУЗЫЧНЫ КАЛЕЙДАСКОП ТЫДНЯ

На лістках звычайнага календара гэта свята не пазначана, хаця доўжылася яно сем вяснавых дзён. Тыдзень музыкі для дзяцей і юнацтва звонкім іронкам прайшоў

па ўсёй краіне. На канцэртных пляцоўках нашай рэспублікі беларускія выканаўцы і гоьці з братніх рэспублік выступалі побач. На здымках: дзіцячы народны хор

Палаца культуры МТЗ; ансамбль песні і танца імя Лонцэва Маскоўскага гарадскога Палаца піянераў і школынікаў; духавы аркестр МШ № 13 г. Ерэвана.

НА АТРЫМАННЕ ЛЕНІНСКАЙ ПРЭМПІ

ДАРОГА, ЗАКАЛЫХАНАЯ ЖЫТАМ...

Розныя кнігі былі ў Максіма Танка — палыміяны, лірычныя, кнігі дзеяння...

«Нарачанскія сосны» — кніга роздумаў. Пяць раздзелаў яе — як пяць зваў па глыбіні пранікнення да самага запаветнага ў Танкавага героя — жыццёлюба, чалавекалюба, працалюба, сонцалюба, вершалюба.

Першае месца ў новай кнізе адведзена вершам, прысвечаным свайму Нарачанскаму краю, дзе між палёў і ніў, ускалыханая хвалямі легендарнага возера, выхоўвалася яго паэтычнае ўражлівасць.

Вось яны — людзі працы — сяляне, рыбакі, сярод якіх ён узрос і з якім адчувае заўсёднае павязь. «Прыснілася, што ў полі сею жыта», — прызнаецца паэт ў адным з вершаў.

Родная хата, якая па-сіратліваму раптам апусцела. Творы, прысвечаныя маці, выклікаюць у памяці радкі А. Твардоўскага з «Вершаў апошніх год», — яны роўнапаложныя сваім глыбокім сыноўнім болем.

Гэта кніга — як жніво. Жніво мастака, які рупна сее не адно дзесяцігоддзе з марай пра свет, у якім жыццё ўскаласца паэзіяй.

Гэтыя вершы ад зямлі. Паэт закаханы ў звычай роднага краю, у яго мову, песні, легенды.

Чытаеш такія вершы, як «Лесавік і Палаявік», і разумеш — гэта, не наследаванне фальклору, а жывы працяг народнай творчасці, якая не пакінула ў тваім краі ніводнага каменя-велікана сярод поля, у лесе ці пры дарозе без падання.

Вось яно — жывое адчуванне пабрацімства з крыніцаю, кветкаю, птушкаю — верш «Уся зямля гарыць у майскай кветцы».

Прыводжу яго ў перакладзе Якава Хелемскага, каб чытач адчуў, якім даходзіць твор да рускамоўнага чытача:

Вся земля в цвету. И перед нею
Оробел я. Столько прошагал,
Замер вдруг. Ну как пройти посмею
По устам ее певучих трав,
По вылинкам, влажным, как ресницы,
И по звездам этих глаз живых?
Видно, я в рассветный тихий миг
Понял, отчего летают птицы.
Мне здается, кали б Максим Танк
Жыл у тысячагоддзі раней, яго паэзія жыла б вялікую раку міфатворчасці.

Але на лёс гэтай паэзіі выпалі дарогі нашага часу, з яго вайною, што тут не пашкадавала ні людзей, ні дрэў, ні каменя; дзе на сценах з-пад пабелкі праз гадзіны зноў і зноў выступаюць, як фрэскі, сліды агню і кулі; дзе на бярозах і да сёл не зараслі знятыя палосы кары — «партызанскай паперы», дзе вайна нязводна стаіць у вачах і вушах памяці, і чалавек не можа спакойна глядзець у тэлевізары на нівы, «не пад хлеб вайной разараныя».

Каб не бачыць пасёлкаў гінучых
У жалезнай пякельнай замці,
Тэлевізар нехта выключыў.
Але як гэта выключыць з памяці?
Трэці раздзел склалі вершы пра Леніна, рэвалюцыю, Радзіму, партыю... Трыбунная, прамоўніцкая інтанацыя і страфа — на поўныя грудзі. «Ленін на браневіку».

Яшчэ не было трыбун,
Абцягнутых нумачом,
Са шкляннай вады для прамоўцаў
І з мікрафонам, які
Над камарыны піск
Можа ўзбасіць і агроміць!
Яшчэ не паспелі
Прэзідыум выбраць
І даць старшыні ўсеўладны званок;
Янім сучішаюцца штормы любові;
Яшчэ не паспелі
І рэвалюцыю падрыхтаваць,
Адрэдагаваць залпамі вінтовак,
Прагаласаваць стваламі «Аўроры», —
Але быў Ленін...

І тут жа вясёлы, дзіцячы верш «Корміць Сярожку», які, здаецца, поўніцца нічаснем, што нашы дзеці не галодныя ні на страву, ні на ласку:

Першая лыжня за маміну ласку,
Другая — за татавы гушканні-гулі,
Трэцяя — за бабуліны казкі,
Чацвёртая — за жалейку дзядулі,
Пятая — за пэўніка чубатага,
Шостая — за ноціна-душоніна,
Сёмая — за жаўруна над хатаю, —
А восьмая — за наша сонца-сонейка,
Дзевятая — за вясновае раніцу...
Ну вось і наша ў місачцы канцаецца.

А як не згадаць поўны лязычкішай радасці, захаплення верш «Метамарфоза агню», дзе разам з аўтарам перажываеш паэтычны пераўтварэнні чырвонага полымя то ў вогненнага сабаку, які ўхапіўся «за самаістую костку карча», то вось перакінуўся ў бусла, што «з гадзюкай

Максім Танк. Нарачанскія сосны. На рускай мове. Мінск. «Мастацкая літаратура», 1977.

дому ў чырвонай дзюбе пусціўся ў вясельны танец», то стаў матылем з часоў маленства, «што калыхаўся калісь на лучыне», то вось прыкінуўся вожыкам з залатымі іголкімі, а то раптам, прыкрыты новым галлём, узлятае ў неба ракетай Гагарына, то робіцца партызанскаю папахаю «з чырвонай стужкай гнёву», — твор пра агонь, а, можа, яшчэ больш пра сацыяльную памяць нашага сучасніка.

Глыбока аддаюцца ў сэрцы вершы, поўныя роздуму аб культуры, мове.

Розныя сваёю думкаю, перажываннем, творы гэтыя ўвайшлі ў раздзел не проста, каб разнастаіць тэматыку кнігі. У іх прыгожа і шматфарбна разнаасцежваецца душа новага беларускага характару, пасталелага на вялікіх скрыжаваннях гісторыі.

І, вядома ж, цяжка ўявіць які-небудзь Танкаў зборнік без вершаў пра каханне. І тут, у гэтай кнізе, яны склалі асобны раздзел, вершы аб сяброўцы — дзяўчыне, нявесце, жошчы, — творы сур'ёзныя, сумныя, гуллівыя.

Вось памяць паэта праз далеч гадоў выхоплівае цябе маладога, які разгубівае на арэлях вясковых мадоннаў, з палюбатымі аб іржышча нагамі, з рукамі, «загарэлымі ад абдымкаў з сонцам», «з вуснамі, прагнымі да шчасця», і калі ты шкадуеш,

Што яшчэ не маеш за што каліца,
І молішся за будучыя грахі.

У верхах апошняга раздзела кнігі праходзяць Гамер, Авідзій, Дантэ, Мікеланджэла, Скарына, Гётэ, Норвід, Багдановіч, Ясенін, Янка Купала, Якуб Колас — як вялікія пытанні паэтавай свядомасці пра вечна-праблемныя, вечна-надзежныя — адказнасць і абавязак мастацтва перад сабой і людзьмі.

Выкліканыя паэтавым уяўленнем, несучы ў сабе вопыт так частага ў гісторыі выгнанца і трагічнага лёсу мастака-праўдашпца, гэтыя вобразы выказваюць Танкаву канцэпцыю, яго разуменне месца паэта ў напружаным свеце XX стагоддзя.

Вялікая асабістая мужнасць мастака. «Асуджаюць, што ты выбраў смерць», — звяртаецца паэт да Ясеніна і пераказвае прапанаваныя спосабы ўратавання ад жыццёвых нягод, калі лёс схвацаца.

За настрамі начлежнай зары,
За пераборами і ўсхліпамі гармоніа,
За сасновым зрубам сваіх вершаў,
За плячамі шматлікіх сяброў...

Колькі было магчымасцяў,
З якіх скарысталіся б іншыя,
Абрамя цябе!

Адказнасць мастака. Гэтаўскае перадсмяротнае «Mehr Licht!» («Больш святла!») паўстае ў паэце як прароцтва кашмараў, фашызму:

Як міма гэтых слоў
Прайшлі яго наступнікі?
І толькі ўспомнілі,
Калі дым Бухенвальда
Сонца засланіў.
Над Веймарам,
Непрыманне ўціску.

Смерць Мікеланджэла ставіцца ў Танкавым вершы ў непасрэдную сувязь з бунтарскаю задумаю стварыць «Рабоў», што рыхтаваліся

паўстаць з ярма і поту.
Бог тут жа ўночы загрузкаў у дзверы
мастака, просіць спыніць работу.

Да раніцы яны спрачаліся, чуваць,
І бог, разгневаны, пакінуў гату стрэчу.
Не змогшы запалохаць і перананаць,
Да Мікеланджэла паслаў анёла смерці.

Хай асаблівы гэты бог, які не прымушае, а просіць, і яго прыход названы ў вершы сустрэчай, але ўлада ёсць уціск і смерць ёсць смерць.

І проста шкада, што да рускага чытача гэты верш прыходзіць у такіх радках:

Жарнік спор продолжался сутки (?)
Не сдавался художник. И — верте не верте, —
Не сумев убедить его, как говорит,
Бог послал к непокорному ангела смерти.

Зблякла пластыка праўды, радкі педаравальна абцяжыліся пабочнымі словазлучэннямі «верте не верте», «как говорят». Перакладчык як бы абаяўся: а ці паверыць?..

І мне ўспомнілася, як у адным са сваіх выступленняў Максім Танк, закрэпаючы пытанне аб верагодным і неверагодным у мастацтве, спасылкаўся на казку. Садзіцца Іванка на кілім-самалёт і паляцеў. І слухач верыць. А толькі пачала б казка, імкнучыся апраўдаць выдумку, даводзіць раптам слухачу, што гэта мажліва, бо на кіліме-самалёце можна ляцець і г. д., як

праўда казкі знікла б, і ёй ніхто не наверыў бы.

Так і тут. Перакладчык засумняваўся і пачаў апраўдвацца, і — кілім-самалёт не ўзляцеў.

Не хачу гэтым кінуць якога ценю на пераклад. Бо як гэта добра, што ўсю кнігу да новых чытачоў даносіць нарэшце адзін і такі знавы перакладчык — Якаў Хелемскі. І нездарма ў «Известиях» Пімен Панчанка назваў гэтыя пераклады «превосходными».

Але не хацелася б замоўчваць і другое: Максіма Танка цяжка перакладаць. Вячаслаў Рагойша ў новай сваёй перакладазнаўчай кнізе «І нясе яна дар...» цудоўна паказаў гэта.

Максім Танк глыбокімі каранямі ўваходзіць у родны грунт. Але, як ніхто ў беларускай літаратуры, чэрпае ён з багаціняў сусветнай паэзіі. Паэт шырока, побач з традыцыйным вершам, карыстаецца перэгулярным. А гэта стварае асаблівы цяжкасці для перакладаў. Бо калі і ў тэорыі перакладу традыцыйнага верша ёсць яшчэ шмат спрэчнага і нявырашанага, то пра тэорыю перакладу перэгулярнага верша можна сказаць, што яна амаль і не пачыналася.

Сам гэты верш надзвычай слаба даследаваны. Мы не навучыліся яшчэ як след слухаць яго. Разгарніце «Иностранную литературу» — як часта замест перакладаў вершаў сустракаеш там з падрадкаўнікамі.

Таму не буду тут згадваць прыклады відочна няўдалых ці прапушчаных радкоў. (А яны ёсць, як скажам, у вершы «Гамер», дзе, малючы запустенне, паэт пісаў:

Двор накрылся травой,
Тольки ходяць соседские козы...

А перакладчык пакідае цэлай толькі траву, а суседскіх козаў зусім выганяе). Таму прывяду адзін прыклад, каб паказаць, што паэзія часам знікае і там, дзе, здаецца, усё перакладзена.

Верш «***Аднойчы я ішоў з Дантэ...» Паэтуў суразмоўнік здзіўліўся, убачыўшы, што ў царстве ценяў

Прыбавілася столькі новых
І невядомых
Яму кругоў.

У рускім перакладзе гэтая мясціна гучыць так:

Прибавилось в аду немало новых
Неведомых ему кругов.
На узроўні значэння слова — дакладна і бездакорна.

Але ўслухайцеся ў пачуццё рытму радкоў. У Я. Хелемскага толькі паведамленне («немало новых...»), у Максіма Танка ў аўтарскіх словах яшчэ чуваць і здзіўленне ўражанага Дантэ. Верш полігалосны:

...Столькі новых
І невядомых
Яму кругоў.

І гэтыя «О», на якіх тут рытмічна распята фраза, — як бы перахопліваюць дыханне.

Творчасць Максіма Танка — вялікая з'ява нашай паэзіі. Яна ўжо — успомнім давераснёўскую творчасць — даўно стала часткаю рэвалюцыйнай гісторыі беларускага народа. І з часоў «Нарачы» высока ацэньваецца не толькі ў беларускай, але і польскай крытыцы. Згадаем словы Ежы Путрамента: «Яго паэмы «Нарач» і «Журавінавы цвет» ператвараюць прыгажосць наднарачанскай зямлі ў паэзію так дасканала, што можна яго супаставіць з гэтай погляду з Міцкевічам без небяспекі якога-небудзь перабольшання». Або словы Севярына Сасноўскага: «Зямля Нарачы і Нёмана ад Міцкевіча не мела гэткага вялікага песняра».

І вось «Нарачанскія сосны». Прамежак у сорак гадоў з дзесяткамі кніг паэзіі Танка, якія ўславілі новы, Савецкі дзень над Нараччу і ў Надзіямонні. І словы рускага паэта Алега Шасцінскага з нагоды гэтай кнігі: «Я разглядаю паэзію Максіма Танка не толькі як творчасць выдатнага савецкага паэта, але і як аднаго з вялікіх мастакоў сучаснай славянскай паэзіі, якая сёння цалкам развіваецца ў межах братняй сацыялістычнай супольнасці... Тое, што цяпер стварае беларускі паэт Максім Танк, жыццёва важнае і для выснявання новых мастацкіх з'яў у паэзіі рускай, украінскай, польскай, балгарскай...».

Пісаць беларускаму аўтару такое было б нязручна. Таму спасылуюся на цытаты.

Анатоль КЛЫШКА.

КНІГАПІС

ЯНКА БРЫЛЬ. Вітражы. На беларускай мове. Укладанне і пераклад І. Скалова. Сяфія. «Народна культура», 1977.

Балгарскі чытач атрымаў на роднай мове новы творы вядомага беларускага празаіка Янкі Брыля. У зборнік «Вітражы», выпушчаны выдавецтвам «Народна культура», увайшлі аповесць «Ніжнія Байдуны», мініяцюры, лірычныя запісы, дарожныя нататкі і нарысы, у якіх так адметна раскрыўся талент пісьменніка.

Пра тое, як нашы балгарскія сябры ўспрымаюць яго творчасць, сведчыць уступны артыкул С. Уладзімірава «Лавец імгненна», у якім аўтар піша: «У кожным сваім творы Я. Брыль ідзе ад цвёрдага грунту жывога жыцця. Адгэтуль пачынаецца пісьменнік, мастан: багатая мова, даладны малюнак, яго глыбокі лірызм, яго добразычлівы і дабрадушны гумар — усё гэта паступова авалодвае чытачом і прыкоўвае ўвагу да творчасці пісьменніка».

«Янка Брыль, — піша ў заключэнне С. Уладзіміраў, — паэт, які па здзіўнай і незразумелай выпадковасці не піша вершаў. Шматлікія імгненні жыцця, злоўлены ім у яго мініяцюрах, напоўнены чалавечасцю і паэзіяй, іны і ўздзейнічаюць на сэрца як прыгожы і мудры верш».

Добрае ўражанне пакідае праца вопытнага перакладчыка Іо Скалова. Зразумела, асаблівага майстэрства патрабавала ад яго аповесць «Ніжнія Байдуны», у якой часта выкарыстоўваецца гутарова лексіка іншамовнага паходжання. Перакладчык удала карыстаецца дыялектызмамі, і толькі ў асобных выпадках дае тлумачэнні ў зноскх.

У. АНІСКОВІЧ.

ПЯТНАЦЦАЦЬ ПАЛЕСТКАЎ. На малгольскай мове. Улад-Ватар, 1977.

Да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка мангольскія дзеці атрымалі добры падарунак — анталогію савецкай дзіцячай паэзіі, упершыню выдадзеную ў братняй краіне. «Пятнаццаць палесткаў» — так называецца кніга, якую ўклаў і пераклаў паэт Жамбын Дашданов. Ён жа напісаў прадмову, якая знаёміць юных чытачоў з гісторыяй савецкай дзіцячай паэзіі.

У зборнік увайшлі вершы сучасных паэтаў з усіх пятнаццаці саюзных рэспублік Савецкага Саюза. Ёсць у анталогіі і вершы вядомай беларускай паэтыцы Эдзі Агняцёт: «Чырвоны гузік», «Бацькаў шыбель», «Першы танец», «Вочы майго дзеда», «Хто пачынае дзень?», «Доктар Смах» і інш.

Кожны раздзел кнігі ілюстраваны. На малюнках — дзеці розных народаў Савецкай краіны ў нацыянальных касцюках.

Т. ПАТАПАУ.

НЕЗВЫЧАЙНАЯ ПРЫГОДА Ё ПРЫЦЕМКАХ

На пачатку дамо інфармацыю дж. роздуму.

«У нас шчыра трапляюцца такія званыя філасофія — складаныя вершы, паэмы, дае велікі цілака дайсе да сэнсу, аразумець намер аўтара. Хіба можна іх лічыць грамадзянскімі? «Паэт — не той, хто спрытна забавляеца маленімі слоўнымі метафарамі, але той, каго абуджаны Праметэў дух ставіць пачынальнам влікіх метафар — сацыяльных, чалавечых, гістарычных, міжзорных...» У гэтых словах А. Вялюгіна — формула грамадзянскага паэта».

(Уладзімір Гіламедаў. «У творчым гарэні, у пошуку», артыкул у «Дні паэзіі» 77). «...не без здзіўлення прачытаў я, прыведзенаю ў артыкуле У. Гіламедава, змечаным у зборніку, вядучуюю дэкларацыю А. Вялюгіна: «Паэт — не той, хто спрытна забавляеца маленімі слоўнымі метафарамі, але той, каго абуджаны Праметэў дух ставіць пачынальнам влікіх метафар — сацыяльных, чалавечых, гістарычных, міжзорных...» Гэта ўсё роўна, што скажаць прац цагляны і няхай жыве дом з цагляна Катэчне, «Праметэў дух» і «міжзорная метафара» — «карціна, па выглядзе, зварушлівая, як пісаў Шчадрын, але па сутнасці сваёй уяўляе сабой перакананне ў тым, што міжзорнай прасторы можна дасягнуць без надакучлівых зямных клопатаў, без карпатлівай працы».

(Фёлар Яфімаў, артыкул «Прышмак «Дня паэзіі»?», у «Ліме» ад 10 сакавіка 1978 г.). У якому раз перачытаўшы ўсё гэта на сон, я думаю, што бачу сон у сні, хоць прыкархнуць мне сніны не давлося; за час маёй працы ў літаратуры трапіліся на вочы шмат якія дзівосы, а такоў...

Яно, тамое, толькі пачыналася. У бессані сакавічнага неба над цямянай каскай шырка албна стыл зачараваныя венацыя зоры і цёпла гаролі рухомыя зоры паветраных лайнераў.

Раптомна да кніжных паліц вярнуўся дзень. Што гэта?.. Загадавы прывід падаўся да тахты, прамаўляючы чалавечым голасам:

— Салот, кампаньера! Прабачце за позні візіт. Я — Феліпе.

— Каміне Галісія Леон Феліпе?

— Я ведаю, што вы мне добра ведаеце.

— Але ж...

— Не здзіўляйцеся. Я — выгнаннік на самоце спачыну дзясць год таму у Мехіка. Толькі пільная справа ўзяла мяне з цямянага снірафага.

— Я слухаю вас... — дзель вымавіў я, стаўшы дыхнаць.

Прывід влікага паэта Іспані высіўся нада мною, а пільныя словы гулі, як венец, вяршычы мае ўздзібленыя вільасы.

— Я ведаю, пачынаўся, як чэзлы сімвалістык, з малітоўніка «Вершы і вацеры надарожніка», Уолт Уйтмен адкрыў мяне зорны, трыюмфны свет. Са сваім вучнем і паплекнікам Фідэрыкам Гарсія Лорна я трапіў у паліў малінамі метафар у быццым карак фашызму. Я пракрыў спрытныя забавы з маленімі слоўнымі метафарамі. Без влікіх метафар — сацыяльных, чалавечых, гістарычных, міжзорных — не было б і Маякоўскага ні Лоркі, ні Пабло Нэруды. Чаго ж вы маўчыце? Вас абвінавачваюць, кампаньера!..

— Даруйце, гэта ж не мне...

— Я, дзілечыце, працлынуў «абывавацкія».

— Кхе, кхе!.. — навіе, як хмарамада мною ўгнаныя іспанец. — Нічо ў стараным Рыме ведалі, даруйце, слоўца рліаю.

Я рынуўся да кніжнай шафы, выхашуў другі том слайго выбранага, нервова гартуючы, адшукаў артыкул «Мяе жыццём на вуліцы Купаль». Вось ліа, старонка 201. На сэрцы адлегла, а шыбы наліліся святлом. Я пачаў чытаць уполас: «Настаўні і паплекнік Лоркі, Іспанец Леон Феліпе разважае так:

— Заўсёды быў адзін і толькі адзін спосаб стварэння вершы — спосаб Праметэя... Паэт не той, хто спрытна забавляеца маленімі слоўнымі метафарамі, але той, каго абуджаны Праметэў дух ставіць пачынальнам влікіх метафар — сацыяльных, чалавечых, гістарычных, міжзорных...» Такая мая прафесія — чыць патаемнае біліць сэрцаў людзей; народна і зор. Зрашты, не, Гэта не прафесія. Гэта — шчасце...»

— Выбачайце, — па гасі ў свой гэў палымны Каміно Галісія Леон Феліпе, — Салот!..

І суровы прывід счэз гэтаг на папоўна, лі і зліўся.

За вокнамі залачала крыніць іде неба. Я нацха сеў пісаць вось гэтыя наветкі з крытычнай наवलістыкі.

Анатоль ВЯЛЮГІН.

ПАЭТА як творчую індывідуальнасць, што б там ні гаварылася і ні пісалася, вызначае яго асабісты духоўны вопыт і яго грамадзянская біяграфія. І гэты вопыт, і гэтая біяграфія фарміруюцца асяроддзем, абставінамі, а калі падыходзіць яшчэ больш шырока — грамадскім ладам, эпохай.

Анатоль Вяцінскі перажыў Вялікую Айчыную вайну і нялёгкае пасляваенства — падзеі, якія сталі выходнымі, галоўнымі ў яго асабістай і пісьменніцкай біяграфіі. І таму яго голас гучыць так страсна, на такой высокай, напружанай квалі.

Паэт велімі востра адчувае сучаснасць, бо жыве ёю, бо знаходзіцца ў пастаянным кантактах з рабочым класам, тэхнічнай інтэлігенцыяй, больш дзясці год кіруючы трактараводскім літаб'яднанем «Полімя». Кантакты даюць добрыя вынікі, наводзяць на роздум пра неадолены працэс далучэння да мастацтва людзей працы: «Цікава па-чалавечы: людзі ідуць ад станка ў літаратуру,

паслядоўна, палажэнні яе наізваюцца адно на адно, як звенні ланцуга, што падкрэслена і пастаяннымі паўтормі:

Люблю зямлю, дзе ёсць дзіцячая казка, дзе ёсць дзяцінства і ёсць маладосць. Люблю зямлю, дзе ёсць жаночая ласка, і дружба ёсць і многае іншае ёсць...

Імкненне быць доказным, пераканальным абумовіла своеасабліваю, «вязкую» манеру пісьма, і таму неаднойчы паўторманае слова актыўна ўздзейнічае на чытацкую свядомасць, наступнае на яе, выцягненне з яе рэшткі нягоды і неспрымання. Яе можна ахарактарызаваць як рацыянальную, унутрана дысцыплінаваную і нават у некаторай ступені лагізаваную. Калі ж карыстацца тэрмінам мастакоўскім, дык гэта манера пісьма ў пэўнай меры плакатная. Праўда, і рацыяналізм, і плакатнасць пісьма ў Вяцінскага неаддзельны ад псіхалагічнай высновы. Больш таго, дзякуючы іменна гэтаму — акцэнтацкай гаворкі на галоўным тэзісе пра

кутка, дзе прайшло басаногое дзяцінства ваэта, пейзажных замалевак дзеля замалевак і г. д. Яна ўсімі сваімі сілавымі лініямі, пераадоўваючы канкрэтыку дзеля канкрэтыкі, апісальнасць, самамэтны бытавізм, цягнэцца да праблем — чалавечнасць і антычалавечнасць, гуманізм і антыгуманізм, праўда і мава. Дэталі, эпідоды працуюць на высокай філасофскай змест. І вось жыццёвыя драбніцы, такія канкрэтыя, як абрастанне людзей паперамі, рэчамі і іншае, «працэс» маўчання і паподзіні чалавека за звышстолем, перарастаюць самі сябе, узбудняюцца ў свядомасці паэта і — адваедна — чытача.

А звычайныя жыццёвыя эпідоды з сапсаваным радзіб («Дынамік»), ці з адлучэннем Л. Талстога ад царквы («Адлучэнне Талстога ад царквы»), ці сустрача з наваўфленымі мяшчанамі («Непраметэі») ператвараюцца ў страсну гаворку пра тое, чаго варта (і чаго не варта!) чалавечтва, так што канкрэтыка нас амаль не цікавіць, а цікавіць філасофская

місія Чалавека на зямлі. Тое, што паэт ставіць побач паянці Камуніст і Чалавек, сведчыць аб глыбокім разуменні аўтарам сацыяльна-філасофскіх крытэрыяў сучаснасці, неадлучных ад праўды веку, праўды Камунізму і Чалавечнасці ў арэоле, у кантэксце праўды іншых вякоў і эпох.

Іменна імкненне да трохмернага вымярэння жыцця, да выяўлення вытокаў нашай сённяшняй гістарычнай, рэвалюцыйнай праўды прадыхвала паэту многія вершы гістарычнага плана — «Адлучэнне Талстога ад царквы», «Размова з Ду Фу», «Каментарый да Карана», «Вяртанні на тэму: «Гэфест — друг Праметэя». Творы гэтыя — досыць цікавая спроба ўжыцца ў мінулае так, каб убачыць у ім, хай у зародковым стане, тое, што мы маем зараз, чым кіруемся ў нашым сённяшнім жыцці. Яркмі радкамі іх засведчава праўдашукальніцтва Талстога і вязломнасць волі Ду Фу, ухвалены подзвіг Праметэя, які ў імя любі да ўсёго зямнога, живога ідзе на нясперпныя пакуты:

Глядзеў на свет я новымі вачыма. Не ведаючы, як далей мне быць. Ды ведаў: не любіць больш немагчыма, магчыма толькі ўжо адно — любіць.

Але першы гістарычнага плана — толькі знешняе сведчанне трохмернасці паэзіі Вяцінскага. Уягодзе ж яе пастаяннае імкненне да філасофскай аізікі з'яў, да выяўлення самых істотных законамернасцей чалавечага жыцця абумовіла яе шырокія прасторавыя і трохмерныя часавыя рамкі.

Вяцінскі — таксама аўтар лірычных паэм «Дажынкі», «Заазер'е», «Даруйце! Паэма віны», «Паэма мора» і ліраэпічных твораў — «Песня пра хлеб» і «Начны бераг». Творы гэтыя — не адназначныя і досыць арыгінальныя. У цэнтры іх лёс мужага героя, працаўніка. Маці, у якой жыццё — сучэльны подзвіг, якая «працавала з віда да пямна» («Заазер'е»). Лірычнага героя, асабы, якая выносіць на суд усяго свету свае пакуці і найперш — пакуці віны за тое, што не ўсё яшчэ «добра на зямлі абсталівае» — «Даруйце, героі!». Віна мяне душны. Даруйце, ахвяры! Даруйце мне, мой свет чалавечы» («Даруйце! Паэма віны»). Лірычныя паэмы паглыбляюць гуманістычныя жытвы лірыкі паэта.

Заслудоўнае ўвагі і «Начны бераг» — адна з першых спроб у беларускім эпасе занатаваць усю складанасць нашага жыцця эпохі НТР, якая вымагае ад чалавека чужых, уважлівых адносін да прыроды, захавання гармоніі ў ёй, каб не здарылася аднойчы, што «будзе ўся зямля, як камя, прасіць адчайна: «Піць-піць-піць!»

Чалавечтва паліна помніць, што для яго прырода — сурова і строга маці, якую трэба шанавать і берагчы, — такі асноўны, гуманістычны вывад паэмы...

Не так даўно паэт вярнуўся са Злучаных Штатаў Амерыкі. Вярнуўся з уражаннем, што ў гэтай краіне нямногае змянілася з часоў наведвання — яе М. Горкім і У. Маякоўскім. Культ прыватнай уласнасці, культ грошай па-ранейшаму стаіць над усім. Амерыка засталася краінай Жоўтага Д'ябла, крайнай сацыяльных кантрастаў. У задуме — кніга паэм пра гэтую краіну, пра капіталістычны свет, пра сённяшні лёс планеты. Пытуцца ці нараджаюцца ў свядомасці вершы — палітычныя каментарыі, дакументальныя ў сваёй аснове. Талент не затрымліваецца на месцы. Ён — у пастаянным руху наперад, у пастаянным імкненні авалодаць новым жыццёвым матэрыялам, пашырыць магчымасці мастацкай формы.

Мікола МІШЧАНЧУК.

«3 ВЕЧНАСЦЮ САМНАСАМ»...

Людзі з тэхнакратычным мысленнем ідуць у мастацтва...» Ад глыбокага ведання сучаснасці і назірання, вывады пра тое, што эпоха НТР не збядніла і не збедніць духоўны свет чалавека: «Уся справа ў сіле мастацкага асэнсавання. У эпоху НТР чалавек не стаў бяднейшы, а, наадварот, стаў багацейшы духоўна».

Вяцінскі-паэт заўсёды на пераднім краі барацьбы за высокі грамадзянскі ідэалы. Гэта паэт-публіцыст, паэт-агітатар за высокі «чалавечы знак» у чалавеку, за жыццё-гарэньне, жыццё-подзвіг. Гэта паэт, які, як мала хто іншы, велімі востра адчувае пэўныя выдаткі маральнага плана на сучасным этапе жыцця чалавечтва. Вызначальны рысы творчасці А. Вяцінскага — пастаяннае імкненне знайсці самую бліzkую дарогу да чытача, абвостраны аналітызм, філасафічнасць. Вяцінскі адкідае пісьмо залішне прыгожае, якістае, якое абаніраецца выключна на эмпірычна-пакуцішную форму пазнання рэчаіснасці.

У яго лірыцы дзімнуе думка, яна як бы дысцыплінуе наплыв эмоцый, пераводзячы іх у падтэст, «выроўнівае» кампазіцыю і ў нейкай ступені нівеліруе архітэктоніку вершаў у цэлым, пераносіць законы логікі на законы мастацтва. Адліваецца — а гэта ў многім абумоўлена нашым часам, эпохай НТР — наверх гармоні алгебрай, рацыяналізацыя славаснай творчасці, але не настолькі, каб забіць у ёй яе галоўную сутнасць — нобразнасць.

У Вяцінскага рэзка размежаваны фарбы — светлыя і чорныя і пачуцці, з якіх зходзіць — два: Любоў і Нянавісць, нават вобразы — дэталь тэзісы і антытэзісы, а думка ў кожным творы разгортваецца

чалавечнасць як крэда любога праяўлення жыцця, псіхалагізм «агаляецца», набывае фізічна адчувальныя, «эраковыя» формы.

Добра гэта ці дрэнна, калі мастак, быццам забыўшыся на далікатнасць і крохкасць такога «матэрыялу», як чалавечая духоўнасць, імкненна надаць ёй нейкія канкрэтыя матэрыяльныя контуры і абрысы? Думасца, добра, прынамсі ў тым выпадку, калі аўтар не робіць такі спосаб пазнання рэчаіснасці самамэтай. Так, Вяцінскі канкрэты ў сваім псіхалагізме. Вялікае, абагульненнае, надканкрэтнае вынікае ў яго паэзіі з яркіх прадметных назіранняў над рэчаіснасцю.

Што гэта сапраўды так, не цяжка пераканацца. «Абмыкавасць», «Дынамік», «Бой», «Чалавечтва», «Я фільм глядзеў...», «Дзівак-чалавек», «Наміраючы ад кулі шалёнай...», «Хунвайбілі» і іншыя вершы паэта вырастаюць як сапраўдныя, вылакутаваныя маналогі-споведзі з канкрэтнага малюнка, эпідоду, грунтуюцца на трывалай фактуральнай аснове. Нават калі выпадак, з якога творы вырастаюць, не мае пад сабою аўтабіяграфічнай глеба, аўтару вершы, што было так, а не іначай.

Як паэт Вяцінскі знайшоў сябе ў рэчышчы аналітычнай, філасофскай лірыкі. Яго лірыка (зборнікі «Тры пішны», «Чалавечы знак», «З'яўленне») сфакусавана на цэнтральны, «адвечны» праблемы чалавечага жыцця. Пра гэта сведчаць нават назвы кніг — абстрактна-сімвалічныя тэрміны, абагульненыя паняці.

Паэзія Вяцінскага вызвалілася ад накластавання тэм «негалоўных» для яе сёння і ў многім традыцыйных для аўтараў маладзёпных. Вы не знойдзеце ў ёй апісання прыгожага

падаснова з'явы, яе «зачышчаны» сэнс.

Думаецца, што такое метапакіраванне імкненне паэзіі Вяцінскага да агульнага, усечалавечага, да аднапроблемнасці, супрацьпастаўленне шматпроблемнасці, можна толькі вітаць. Маладзёпныя аўтары, шукаючы свой стыль, павінны іменна так засяроджвацца на галоўным, што стане ў далейшым «сваім», пазбягаць інфантальнасці і ўсяяднасці ў выбары тэматыкі.

Дарэчы, рух паэзіі Вяцінскага да сённяшняга высокага ступня, да сённяшняй філасафічнасці сфарміраваўся не адразу. У першым зборніку «Песня пра хлеб» (1962) паэт быў і поліфанічны, і «ўсяядны». Аўтар заставаўся рытарычным у сваіх вывадах і назіраннях. Карыстаўся даўно ўжо назапашанымі формамі і формуламі аэнікі жыцця, іншы раз спяваў з чужога голасу.

Сённяшні Вяцінскі паэзаўляецца ад падробак пад пэзію, неглыбокага, неасабістага («неличностного») падыходу да раскрыцця падзей. Сённяшні Вяцінскі — у падтэставасці, у напружанай падводнай плыні, у скандэсаванасці пачуцця і думкі. І не выпадкова, што многія, амаль ўсе вершы з першага зборніка не ўвайшлі ў «Выбранае» паэта.

Лірыка Вяцінскага дзе нам прыклад глыбокага, удумлівага асэнсавання рэчаіснасці ў вертыкальнай прэцызіі.

Вяцінскі досыць вольна арыентуецца ў часе і прасторы. Яго верш «Чалавечы знак», як і многія іншыя творы, напрыклад, — уяўляе сабой спаведзь сына XX стагоддзя і сына Чалавечтва ўсіх перыядаў і стагоддзяў. Камуніста — сына нашай эпохі і Праметэя — сімвала спадвіжніцкай высокай

ДОБРАЕ ПАПАЎНЕННЕ СЕРЫ

КНІЖКА гэтая пісалася дваццаць пяць гадоў. Дваццаць пяць гадоў Лідзія Арабей нястомна хадзіла сьвежамі Цёткі, вывучала яе жыццё і творчасць, па драбніцы вышуквала дакументы і успаміны. З часам узростала захваленне «страцю, энергіяй, самаахварным служэннем свайму народу», так характэрнымі для беларускай паэтэсы-рэвалюцыянеркі. І вось плённы вынік — «Стану песняй», новая кніжка пра Цётку, якая выйшла ў папулярнай выдавецкай серыі «Слава твая, Беларусь!».

«Стану песняй» найперш адрававана дзеячам, юнацтвам. Але яе з задавальненнем і карысцю прачытае і дарослы, дасведчаны чытач, літаратар-даследчык. Чаму? Ды таму, што напісана яна жыва, усхвалявана, вобразна, што ў ёй удала спалучаюцца папулярнасць і навуковасць.

Перад чытачом паўстае прывабны вобраз Цёткі, чалавека, надзеленага многімі талентамі, страшнага барацьбіта і патрыёта. Характар яе складаны, неадназначны, Мяккая, лірычная, простая, задушэўная па натуре, кволая па здароўі, яна ўмела быць патрабавальнай і бескампраміснай, выступала нават су-

праць уласнага бацькі, калі той эксплуатаваў парабкаў. Вонкава лагодная, гэта жанчына тым не менш з'яўлялася «небяспечным злучэннем, які замахваўся на царскі трон».

Чытаючы кніжку, усё больш і больш пагаджаешся з думкай аўтара, што Цётка была сапраўдным тытанам, падобным да тых, якіх нараджала некалі эпоха Адраджэння. Паэтэса жыла ў бурны час сацыяльнага і нацыянальнага абуджэння беларускага народа, і гэты час запатрабаваў ад яе ўсебаковай, тытанічнай дзейнасці. Цётка пісала вершы, апавяданні, навуковакрытычныя артыкулы (дарэчы, яны да месца працывалялі і тонка пракаменціраваны ў кнізе), выдавала падручнікі для дзяцей, выступала са сцэны на беларускіх вечарынах, даследавала батлеечны тэатр. Яна і дасведчаны грамадскі дзеяч, і кваліфікаваны медык, і вопытны педагог. Узросла ў глухой беларускай вёсцы, яна сама паспяхова авалодвала скарбамі сусветнай культуры, сама ўносіла ў яе свой пасільны ўклад. Таму і пакінула пасля сябе добрую памяць, таму і стала «песняй у народзе».

Л. Арабей здолела цікава расказаць аб асноўных эта-

пах жыццявага і творчага шляху паэтэсы. Дзяцінства на Улонні беларускай прыроды, у чароўным свеце народных песень і казак. Пакутлівае вызначэнне сваёй нацыянальнай прыналежнасці: Вучоба ў Вільні і Пецярбургу. Выступленні на нелегальных сходках, дзе хтосьці з захопленых слухачоў упершыню назваў прамоўцу Цёткай. Уздел у рэвалюцыйных падзеях 1905 годз. Прабыванне на чужыне, у Галіцыі. Адчайныя спробы здабыць там вышэйшую адукацыю. Выхад першых вершаваных зборнікаў. Рэдагаванне «Лучынікі». Недарэчная смерць у спустошанай вайной роднай вёсцы... Усё гэта паказана ў непарыўнай сувязі з грамадскімі падзеямі, на фоне супярэчлівай эпохі. Чытач знаёміцца з сябрамі і аднадумцамі Цёткі: Янкам Купалам, які прыслаў ёй у Львоў свае новыя вершы, рэвалюцыянерам Барысам Вігілёвым, якога добра ведаў У. І. Ленін, літоўскім паэтам Іонасам Білюнасам, польскай пісьменніцай Элісай Ажэшка, украінскім славістам Іларыёнам Свяціцкім. Кожны з іх уплываў на свядомасць і талент беларускай паэтэсы, кожны з іх сам узбагачаўся, сябрауючы з ёю.

Побач з вядомымі звесткамі пра Цётку Л. Арабей навед-

ляе чытачу і новае, знойдзенае ў нястомных пошуках. У кнізе ўпершыню ў беларускім літаратуразнаўстве выкарыстаны успаміны мужа паэтэсы Сцяпонаса Кайрыса, судовая справа падпольшчыкаў з Нова-Вілейскай псіхіятрычнай бальніцы, матэрыялы аб падарожжы Цёткі ў Італію, Фінляндыю, Швецыю, аб прабыванні яе ў Вене і Дрэздэне. Арабей удалося адшукаць жывых сябровак паэтэсы — удаву Іонаса Білюнаса Юлію Мацвееўну, літоўскую грамадскую дзячку Пясецкую-Шлапялене. Больш таго, аказалася, што ў Польшчы яшчэ жыве родная сястра Цёткі Караліна, якая таксама пісала вершы і якая да апошняга часу нават не ведала (якая трагічная недарэчнасць!), што яе сястра Алаіза Пашкевіч стала класікам беларускай літаратуры. Усе яны расказалі многа цікавага, невядомага раней. Гэта аднак зусім не азначае, што загадак у біяграфіі Цёткі больш не засталася. Напрыклад, мы ўсё яшчэ мала ведаем аб прабыванні паэтэсы ў Кракаве, аб акалічнасцях выдання асобных яе кніг. Але будзем спадзявацца, што з цягам часу і гэта будзе высветлена.

Прыдзірлівае вока, безумоўна, заўважыць у кніжцы

Л. Арабей і недахопы. Часам апаваданне вядзецца з празмернай сухасцю або, наадварот, з залішняй квяцістасцю. Часам сустракаюцца недакладнасці (Скарына не друкаваў сваіх кніг у Кракаве, горад, дзе пахаваны Іонас Білюнас, называецца не Аніксей, а Анікшчэй). Прыходзіцца шкадаваць, што ў кнігу не трапілі падараваныя аўтару здымкі Пясецкай-Шлапялене і іншых сяброў Цёткі. Аднак усё гэта дужа прыватныя пралікі. У цэлым Лідзія Арабей удалося стварыць цікавую, цэласную кніжку пра адну з першых нашых паэтэс (сёння мы ведаем, што да Цёткі спрабавалі пісаць па-беларуску і Зоф'я Уржашкоўская, і Адаля з Устроі, і Эмілія Плятар), чыю творчасць Іларыён Свяціцкі слухна ставіў дзя вытокаў навайскага беларускага літаратурнага руху.

Хочацца выказаць надзею, што ўслед за кніжкай пра Цётку ў серыі «Слава твая, Беларусь!», з'явіцца кнігі і пра іншых беларускіх пісьменнікаў — у першую чаргу пра Янку Купалу і Якуба Коласа, а потым пра Скарыну і Полацкага, Душіна-Марцінкевіча і Багушэвіча, Багдановіча і Гарэцкага, Чорнага і Бядулю. Адам МАЛЬДЗІС.

ЛІСТЫ З БЛАКНОТА

Варлен БЕЧЫК

САКАВІЦКІЯ ПІСЬМЫ

I.

Дзень добры, мама! Ты зараз недзе далёка, у дарозе на поўнач... У нас з табою цяпер розныя вятры і снягі, і табе, мабыць, пазней пракурлычце, вяртаючыся з вяртаю, жураўлі.

Чытаю кнігі, працую і адгукваюся душой на кожную новую прыкмету вясны. Поўны хвалявання і асаблівай ахвоты на самыя чыстыя і шчырыя словы, у думках выпрабую сакавіцкае пісьмо да цябе.

Перамешваюцца дажджы са снягамі і блакіт са змрокам. Прастора то раскінаецца сонцам, то сціскаецца хлопатамі і халадамі. Але недзе ўжо закатаў свежы барозавік, шырэйць праталіны і выглядаюць родныя пралескі. Вясна творыцца і мацнее. І ўсё больш авалодвае яна душой — як надзея і радасць і як новая вострая зацэпакоенасць і трывога, што заўсёды прыходзіць з вясною.

Усё навокал тое ж, як і ў кожную вясну: і адлігі, і лужыны, і ласкава-збякая свежасць няўстойлівых сакавіцкіх вятроў. І ўсё скрозь новае — кожны раз усё інакш і пахне, і свеціць, і плыве... І ў кожнай новай вясной усё мацней шчыміць, што час хуткаплыны, а так нешчадна траціцца. І расце шкадаванне, што не так жыў, што не так жывеш, і будзеш не так жыць... Але свет не звужаецца, а прастарнее — больш надзея, планаў і ахвоты да спраў, і, здаецца, воль — адкрываюцца новыя далегія гіды.

Я люблю сакавік за гэта ўсё, за яго святло і за такі патрэбны душы неспакой. А яшчэ я люблю сакавік за тое, што ў ім дзень твайго нараджэння, мама.

Сэрцу трывожна, што так імкліва набягаюць і звяваюць твае сакавікі, і балюча, што столькі выпала табе розных нягод у жыцці, і сорамна, што і з-за мяне нямаю было табе замучэнняў і турбот. Мне б сказаць табе зараз, як гаваруся я табою і як цябе люблю, як многа беражэцца ў душы ўспамінаў. Але пра самае дарагое і запавянае саромеюся гаварыць угорас, ды і наўрад ці здолею бы. Да якой духоўнай і паэты-

най вышні трэба ўзняцца, каб знайсці годныя і суладныя з душэўным настроём словы. У Рыгора Барадуліна ёсць радкі:

Вочы твае
Нада мной узышлі
Сур'ямі цішыні,
Сусветамі дабрый,
Пакуль ёсць яны —
Мне йа зямлі
Светла,
мама...

Толькі паэты так умеюць гаварыць за ўсіх нас. У мяне на стала цудоўная кніжка «Дзень добры, мама!» Чытаю яе, і доўжыцца светлае і радаснае хваляванне, і здаецца — усюды гаворыцца пра цябе.

Помніцца, у час вайны, за доўгія гады адзіноці і голаду, я зусім адвук ад слова мама. Яго забралі фашысты, арыштаваўшы цябе. Я не помню, як ты адыходзіла тады — успамін губляецца ў тумане маленства. Затое помню, як ты вярнулася з партызан і як стала адразу неяк вяселля і цяпле. Толькі я не мог адразу асвоіцца і зноў цябе спачатку па імяні — так называла цябе жанчына, якая ў час вайны прытуліла мяне.

Колькі не ўспамінаю былога, перажытага, — усё стовноўца ўрокам твайш шчырасці, даброты і чалавечнасці. Ты столькім людзям памагла ў жыцці, ты ні ад каго не адхінулася, каму патрабна была падтрымка, ты не прытваралася і не хітравала. Тваё жыццё — труднае, прыгожае і шчодрае — мне ўрок, і ўзор, і дакор.

Не гнацца за лёгкім поспехам. Перамагаць сябе, а не іншых. Нікому ніколі не зайздросціць. Любіць людзей і не шкадавацца на добрае. Кожны новы жыццёвы груз не спіхваць на некага, а браць на сябе па абавязку сумлення...

Гэта ты заўсёды даводзіла не словамі, а паводзінамі. Ты вучыла яшчэ, што не можа быць жыцця без пазіі, а таленту — без сумлення, што самае сутнаснае ў чалавеку і галоўнае ў кнігах — чалавечнасць.

Вось чытаю кнігі, і зноў шмат думаю пра ўсё гэта. Да жаночага дня перачытаў кнігі, напісаныя жанчынамі. Гэтыя кнігі многа, і ў беларускай літаратуры яны сёння шмат значаць. Свет дабрый, характава, мяккай душэўнасці і асаблівай правіднасці адкрываецца з многіх

твораў. Хорава крынічыць роднае слова, вольна перамаўляюцца з душой неабсяжыня прасторы Радзімы.

«Мяне маці ў бары нарадзіла. Як сонку ў бары пасадзіла...» Мусіць, у многіх чытацкіх сэрцах засталася гэта сонка Дануты Бічэль-Загнетавай. У некалькіх словах — глыбіня народнае і неабходнае. Нешта спеўнае, душэўна чыстае, вельмі простае і шчырае, адкрытае прастору і далечы...

Яны сапраўды ўяўляюцца соснамі і бярозамі, нашы цудоўныя беларускія паэтысы. Свет разнасажыны, гаманкі, прыгожы, натуральна-просты, задумлівы і адкрыты — іх вершы, іх прызнанні і спевы...

Перачытаў панавя апошняю кнігу Еўданіі Дось «Лірыка ліпеня». Шчымымі азалася ў душы многія радкі. Які ранучы, моцны чалавечы характар — з упартасцю і воляй, з адчуваннем мэты як абавязку: «Вы думаеце, лёгка жыць не так, як набіяжыць, а так, як хочацца?». Служыць — таму, чым даражыць?.. І якая чуйнасць душы, якая выдатная здольнасць далучыць да свайго агульна-людскае, якая прагавітая патрэба ў дабраце, душэўнасці.

«Мне трэба твая сцёны, што згарэлі... Мне трэба ўсё, што знішчыла вайна...» Яшчэ перанісаў, каб надолга запомніць:

Той, хто любіць сапраўды, ён ціка слова роднае ў сэрцы спліць, беражэ ад пагарднага ліка: калі слову, што ў сэрцу баліць...

У адным з вершаў прабілася: «Расла — хутчэй не заўважалі, чым заўважалі для хвалы...» Еўдакія Дось гаварыла мне аднойчы: «Колькі лішучу пра мяне, ні разу не сказалі — таленавіта...» Як не халала ёй пахвалы — безаглядная, шчодрай... Я тады абяцаў: напішу і скажу. І вось гавару гэта так непараўна позна...

Не ведаю, мама, ці прачытала ты кнігу Алены Васілевіч «Мыс Добрай Надзеі» — здаецца, нам гаварыць пра яе ні разу не даводзілася. Тут творы розныя па вартасці, я не стану ўсё хваляць, але воль што здаецца мне важным і прыцягальным — надзвычай чысты, без фальшу душэўны лад. Усё, нават самае звычайнае і будзённае, перамерана шчыра, добра і патрабавальнай душэўнасцю. Я чытаў апавяданні «Зімова дарога», «Гаварылі трынаццаць мінут» і «Мыс Добрай Надзеі» і ўвесь час азіраўся на сябе: ці так жыву? Думаў: як мала і як млога патрабуе ад нас жыццёвая штодзённасць, і як сорамна, што так памногу спіць, лінучеца і не адгукваецца душа тады, калі трэба быць сапраўдным чалавекам.

Перачытаў вершы Ніны Мацяш. І зноў важныя душэўныя ўрокі — умельства супрацьстаяць нягодам, апанаван-

насць прыгожым, унутраная пастойлівасць, моцнае памкненне ўперад: «Яшчэ адойцець не адну вярсту. Пакуты знаю. Боязі не знаю. Іду...»

Хочацца напісаць пра Яўгенію Янітчыц. Першая яе кніжка была вельмі добра ўсімі прынята — многа і ўхвальна пісалася. Наступная («Дзень вечаровы») зусім не мела водгаласу. Цяпер «Полымя» адзначыла яе вершы прэміяй. Як змянілася, пасталела паэтэса. Першая кніжка была вольнай у палёце, неасрэднай у выяўленні, адкрытай у душэўных рухах: «Каторы дзень дастрой губляю і зноў па-новаму люблю. Бягу, гукаю, выглядаю, шукаю, думаю, не сплю... Нясю ў сваё святое раніце любоў і спеў на паўкрыла...» Было прыгожае прадвесне, і словы вылятала з душы, «як ластаўкі з гнёздаў вясны».

Другая кніжка Янітчыц была таксама цікавай, шчырай і таленавітай, але ёй не халала яшчэ арганічнага суладдзя: то фарсіравалася форма, то спеў не дасягаў глыбінь, неасрэднасць знікала, а глыбіня не давалася.

Калі сёння паэтэса вяртаецца да той пары, што дазваляла ёй лётаць «у паўкрыла», то чуецца ўнутраны вопыт, пранікненне ў жыццёвую складанасць, духоўная і душэўная напоўненасць: «Паўстану я ў святле няёмных мар дзючынкі той, якой вядома слова і невадомы ўвесь яго цяжар...»

І яшчэ пра адну паэтэсу хочацца зараз сказаць. Нядаўна выпусціла сваё «Выбранае» Вера Вярба. Першае «Выбранае» — выпрабаванне, і вельмі строгае для паэтаў. Ці суадносяцца пачатак і працяг, ці бачыцца ўнутраны рост і рух? Вярба выдатна калісьці пачала. Яе першая кніжка «Вочы вясны» мела вершы, якія вытрымалі выпрабаванне часам і сёння гучаць свежа і натуральна. Стаў народнай песняй верш «Ручнікі». Праўда, кніжка была ўнутрана супярэчлівай: «спеўнае», мякка-лірычнае, гарманічнае раптам перабівалася драматычнай нотай; пранікненне ў жыццёвую складанасць пачыналася з пакутлівых перажыванняў.

Пасля былі новыя кнігі, не пазбаўленыя творчых выдаткаў, але багатыя і на ўдачы. І вось — «Выбранае». Я чытаў кніжку зацікаўлена і нярэдка ўсхвалявана. Лірычная спевель Вярбы вельмі складаная — то гордая, то безабаронная, то празрыста-светлая, то замгленая жыццёвымі няудачамі, то разгубленая, то задзірыстая, то ўзнятая над побытам лясным празараннем, то загрузаная бытавой няудобнай... Пераходы ад мройнай, пляткай, «гарманічнай» лірыкі да рэзкай налятасці пачуццяў і смуткавання на гарманічнасці, адчуваецца, маюць душэўную падаснову, і набываюць рысы праўдзівага псіхалагізму.

(Заканчэнне на стар. 8).

САКАВІЦКІЯ ПІСЬМЫ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 7).

Можна крытыкаваць вершы Вярбы. Надараўца перапеваў, сям-там бачыцца наяснасць і поза, не ўсюды праяснены асацыятыўна-вобразны лад, часам не канцэнтруюцца ва ўзгодненае маральна-грамадзянскае і мастацкае адзіства некаторыя матывы... Але кніга вабіць многімі паэтычнымі старонкамі, на якіх адчуваецца адораная, чуйная да паэтычнага і змястоўнага творчага натуры... «Я ўспамінаю на лату прыроды чысты рух і адчуваю прастату, як дотык мілых рук»...

Чытаю кнігу за кнігай і ўсё больш пранікаюся адчуваннем, што пачуццём паэтычнага нас адорваюць нашы маці, а ў сапраўднай паэзіі заўсёды ёсць нешта мацярынскае, радзіннае — душэўнасць і шчодрасць, дар спагады і разумення...

Я вельмі ўдзячны табе, мама, што ты вучыла мяне любіць паэзію, што творы ўсіх лепшых нашых паэтаў я пачуў ўпершыню з тваіх вуснаў. Хочацца гаварыць з табой і раіцца, разам радавацца кожнаму новаму адкрыццю... Да хуткай сустрэчы!

II.

А. ПСІКАВУ, былому выхаванцу дзіцячага дома ў Сямкавым Гарадку Мінскага раёна.

Дарагі дружа! Даўно мы не бачыліся, не гаварылі. Хутка ўжо зусім растае сёлетні снег — снег часу, у якім мы не былі з табой. Як табе зараз жывецца і працуеш? Што чытаеш, аб чым думаеш? Сыдзе снег, стануць чыстымі пасля паводкаў рэкі, зашумяць дрэвы свежым лісьцем, падымецца маладая трава, і мы з табою зноў, як у мінулыя гады, паедзем у Сямкаў Гарадок — дыхнуць чыстым наветрам, паслухаць птушак, пабыць сам-насам з добрым, сонечным і вольным светам, у тым незвычайным кутку Айчыны, які ты лічыш самым дарагім і родным.

У цябе нічога там не асталося, акрамя ўспамінаў. Там, дзе быў твой дзіцячы дом, цяпер школа, а ў ёй ужо няма нікога, хто б цябе помніў. Мы пройдзем з табой каля школы, пастаім крыху ў прышкольнай парку. З нейкай невыказнай самотай будзем гаварыць і думаць пра былое. Ты шмат тады ўспомніш са свайго дзяцінства — светлага і горкага, незабыўнага і незваротнага. І зноў уявіцца мне — і растрывожыць, і скалаіне, — як у пасляваенныя гады тут вёска, хала бруістая рэчка, бегаш ты, сідра і гаротнік, паміж такіх жа, як ты, дзяцей нядаўняй вайны, дзяцей, што амаль яшчэ і не жылі, а ўжо столькі напакатваліся і так многа страцілі.

Засталася ў цябе пасля вайны адна маці — Радзіма, а стаў табе роднай сям'ёю дзіцячы дом у Сямкавым Гарадку. Тут раслі вы, сталелі, вучыліся і ўрэшце — паразляталіся хто куды, у розныя куткі краіны.

Дзе яны зараз, хлопцы з тваёй дзедомаўскай братвы? Хто кім стаў, куды каго завялі жыццёвыя шляхі? Сабранца б аднойчы ўсім разам — ды дзе там, не ўсіх знойдзеш, ды не ўсе прыехаць і змаглі б, ды дзедома ўжо няма, ды і не ўсе дажылі... Бо ў спадчыну ад вайны атрымалі многія з вас калецтва і невылечныя хваробы. І ты таксама ўсё жыццё хварэў, і да сёння хваробы не адпускаюць цябе...

Я з маленства помню дзедомаўскіх дзяцей. Жыў у Астрышчыцкім Гарадку — там быў дзіцячы дом. Пераехаў у Тальку — таксама. Здавалася, што ў кожнай вёсцы ёсць дзіцячыя мамы. І жыў у іх нейкі незвычайны, загадкавы народ. Нават малодшыя былі быццам болей дарослымі, чым мы — самастойнымі і згуртаванымі (дзедомаўца не крапілі), і нават большыя за нас у нечым здаваліся малышнёй — бо мы ўсё-такі жылі ў сваёй сям'і...

Я адшукаў у БелСЭ: у 1945 годзе ў БССР было 245 дзіцячых дамоў, у якіх выходзіла 26 900 дзяцей... Здаецца, у нас няма пакуль што грунтоўных кніг пра дзіцячыя мамы — дзе яны былі, з якога па які час існавалі, хто ў іх хоўваўся, якое было забеспячэнне, як складаліся пасля дэстамаўскіх выхаванцаў. Хацелася б ведаць пра гэта як паўней. Ведаць і помніць, бо дужа важная і вельмі балючая гэта старонка ў нашай пасляваеннай гісторыі — дзіцячыя мамы...

Ці прачытаў ты новую аповесць Віктара Казько «Суд у Слабадзе»? Прачытай абавязкова. Нам з табой нельга, немагчыма яе не прачытаць. Яна — пра

дзедомаўцаў, пра тое дарагое і балючае, што ты сам добра ведаеш і помніш. Я чытаў гэту аповесць з вельмі складаным пачуццём. У ёй усё густа сплелася: ява і сон, надзеі на будучыню і безнадзейнасць, найвялікшая чалавечая спагада і спяляляльная нянавісць, светлыя промні сонечнага святла і гарачы палчорнай цемрадзі, клопаты мірнага пасляваеннага часу і бяскошчныя ўспаміны праз сон і праз саму рэальнасць — суд над фашысцкімі паслугачамі ў раённым гарадку, вяртанні ў вайну.

Алегарычнае і бытавое, рамантычнае і паўсядзённа-рэальнае акружае Колю Лецечку (і прозвішча, і імя далі яму ўжо ў дзіцячым доме) і складана адбіваецца ў яго ўнутраным свеце. Яму, Лецечку, трэба б жыць і жыць, але плавіцца неба і рушыцца сонца, агонь і спека цякуць на зямлю. Сонца рэдкай і прарыстай лавай ахутвае лес і імчыць пя зямлі, аспляляючы ўсё на сваім шляху нясцерпнай зыркасцю.

У пачатку аповесці Лецечка пакутліва апанаваны гэтым сном, ён працянаецца з крыкам: «Трымайце, людзі, сонца!» У канцы аповесці гэты дзівосны жыццёлюб, гэты пакутнік-мройнік, свет якога раскрыты зўтарам так пранікліва, у такім густым спляценні адчуванняў, перажыванняў, думак, засынае ўжо назаўсёды. Ён зноў бачыць, як плавіцца, гарыць і палае неба, рушыцца сонца, надломваецца пластамі і пякуча навальваецца на парныя ўжо ад спекі прасні. І яго апошні, безгалосны, крык: «Беражыце, людзі, сонца...» А да гэтага, да смерці і пахавання Лецечкі, я чытаў у напружанні і хвалеванні, як жыў ён каля людзей і між людзей, як гула яго, ламала і круціла хвароба, як усё бралася і бралася на новыя парасткі (мары, планы, першае каханне, розныя справы і забавкі) гэтае паняваецае вайною жыццё... І вось суд над былым эсэсаўцам і паліцаемі вярнуў яму згублены ў апраметным забіцці жахлівы ўспамін. У жыцці Лецечкі да дзіцячага дома быў яшчэ фашысцкі кіндэрхайм, дзе яго жалілі шпрыцамі, каб узяць кроў для параненых акупантаў. І ведаў Лецечка такое, чаго не магла вытрымаць нават сама зямля. І яна паклікала яго, і дала яму збавенне ад пакут і ад жахлівых успамінаў-відовішчаў.

«Нельга жыць чымсьці адзіным, жыццё шырокае. Усё трэба ў памяці трымаць: і адцай, і надзею, і веру. Шырэй жыць — больш святла ў акне...» Так гаворыць у аповесці вяртаўнік Захар'я, чалавек з вогненнай вёскі — у яго загінула ўся сям'я. Аповесць, гранічна напаятая, ледзьве не перанануражаная подыхам блізкай смерці галоўнага героя (адсюль — яго павышанае ўспрымальнасць, насычанасць яго ўнутранага свету фантамагарычным і прывідным), моцная яшчэ і тым, што ў ёй ёсць, і ўвесь час вольна і добра чуюцца шыршыня і прасторнасць жыцця. Пазвоньваюць смалістым звонкім бараннем новыя каткі, пракладаюцца асфальтаванкі, на папалішчы былой вёскі Сучкі, дзе жыў Захар'я, у ацалелай кузні вырабляюцца сярпы для новага жытця і чуюцца ў жыцці ўсё болей новых радасных галасоў... Але над усім узвышаецца голас памяці і абавязку: нельга забыць!

Нельга забыць, як жыў і паміраў Лецечка. Нельга забыць, як скаланалася і дрыжала ўзятая ў калочы дрот зямля, як «стагі, крык і энк сталі над зямлёй», як «падалі і курчліліся на зямлі ўжо няздольныя на голас, на крык і лямант жанчыны», як «смакталі і смакталі» шпрыцы эсэсаўскіх урачоў дзіцячую кроў... Нельга забыць здраднака, які на пытанне судзі: «Ваша духоўнае жыццё, чым яно напаўнялася?» — адказвае: «Крыўёю...» Нельга забыць, як гарэлі вёскі, гінулі людзі і падала сонца ў траву!...

Неаднойчы хочацца плакаць, калі чытаеш гэтую аповесць. Яна вельмі трудная. Яе суровы допыт — ці так жывём? ці беражом сонца? — увесь час стукае ў сэрца. І гэта ўжо застанецца на доўга. Ён неабходны, гэты допыт — каб глыбей разумець сябе і людзей, бачыць галоўнае ў жыцці, чысцей жыць і не адступаць перад рознымі нягодамі.

«Ёсць кнігі — в іншыя из них загляни и вздрогнешь — не нас ли читают они!» — сказана ў адным з вершаў Л. Мартынава. Я ўпэўнены, што да такіх дарагіх і неабходных нам кніг належыць і аповесць Віктара Казько «Суд у Слабадзе». Можна толькі здагадвацца, якую цаню даўся аўтару гэты твор, колькі ўкладзе-

на сюды душэўных сіл, але затое прайма папаткала вялікая творчая ўдача...

Трымаю ў руках першую кнігу крытыка Генадзя Шупенькі «Целыя чалавечнасці» і зноў хвалююся, быццам таксама чытаю аповесць пра вельмі трудны чалавечы лёс. Чытачы гэтай кнігі наўрад ці адчуюць, якую суровую, драматычную напасову мае яна. Артыкулы Шупенькі — светлыя, жыццёлюбныя, прасякнутыя любоўю да літаратуры. Аналітычнае ў іх вынікае з душэўнага — з захаплення тым добрым, чалавечым, што адкрывае кожны сапраўдны талент. Кніга Шупенькі напісана з той душэўнай аддачай, што нават самыя строгія і патрабавальныя старонкі ў ёй здаюцца радасна-зычлівымі і сцярджалымі.

У сувязі з кнігай Генадзя Шупенькі я ўспомніў, як адзін стары літаратар, пачыўшы змучанага хваробай крытыка Марка Шчаглова, сказаў: «Калі я чытаў яго артыкулы, мне здавалася, што іх піша вельмі ўдачлівы, упэўнены ў сабе, шчаслівы чалавек...» Можна, будзе і добра, калі чытачы будуць думаць так і пра Генадзя Шупеньку, чытаючы яго кнігу.

Мне ж хочацца, дружа, каб ты ведаў пра лёс аўтара і пра яго шлях да сваёй кнігі. Генадзь Шупенька — з нашага пакалення. Я ведаю яго даўно. Ён быў маім аднакурснікам і вылучаўся сярод нас шчодрой адоранасцю (музычнымі і літаратурнымі здольнасцямі), шырокімі ведамі і багаццем, шматграннасцю чалавечай натуры. Але як цяжка, нават пакутна складалася яго жыццё! Ад дзяцінства вёў ён, як Лецечка з аповесці «Суд у Слабадзе», напружанае змаганне з цяжкай хваробай. Нядоўга прабывў ён з намі ў студэнцкай аўдыторыі: зноў пайшлі санаторыі, шпіталі, бальнічныя палаты. Ён мужна і цярдліва адольваў усё гэта, хоць шмат разоў зазірала ўжо ў вочы злавесная цемь і здавалася, што не будзе ратунку. Куды там пісаць — нават проста жыць было для яго ўжо перамогай і подзвігам. І ўсё-такі Шупенька не здаваліся адной гэтай перамогай — ён упарта вучыўся і знайшоў у сабе сілы, каб пісаць тая рэцэнзія і артыкулы, што склалі кнігу «Цяпло чалавечнасці». Рэцэнзенты, вядома, адзначаць, што не ўсё ў кнізе раўнацэннае, пакажуць, магчыма, і некаторыя пралікі крытыка. Але яны, пэўна, убачаць, што гэта вельмі сумленна і шчыра кніга — пастойлівы пошук праўды і ісціны тут скрозь пранізаны высокай ідэйна-маральнай і духоўнай задачай. І што яшчэ мяне радуе і хвалюе — шчодрая падтрымка і ўвага да крытыка з боку Уладзіміра Дубоўкі, Максіма Танка, Івана Мележа, Алега Лойкі, Веры Палтаран. Яны ў свой час шмат яму дапамаглі. Хацелася б, каб чытачы ведалі, што часам стаіць за кнігай — пакуты, барацьба і сапраўдная чалавечнасць.

Што зараз чытаеш ты? Мабыць, ты ўжо заўважыў новую кнігу Уладзіміра Калеснікі «Ветразі Адысея», мы ж абодва любім крытычную прозу гэтага выдатнага літаратара, яго ўдумліваю, нетаропкую, адметную па стылю размову пра паэзію...

У мяне зараз на сталае новыя кнігі — «Абсяг» Рыгора Барадзіна, выбраныя пераклады Язэпа Семяжона, паэзія Уолта Уйтмена ў перакладзе Янікі Сіпакова, кніга крытыкі Ніла Гілевіча «У гэта веру»... Магчыма, мы цяпер чытаем іх з табою адначасова — будзем пасля ўзагадняць уражанні...

Пра што я хацеў бы ў бліжэйшы час напісаць? Збіраюся пагаварыць пра творчасць аднаго удоўнага паэта, вельмі таленавітага і дужа прыкметнага ў літаратурным жыцці. Вабіць мяне сіла і энергія яго лепшых твораў, адсутнасць узвіччанасці і позы, арганічная маштабнасць мыслення, натуральная прастата перажыванняў і багацце пачуццяў. Неяк так атрымалася, што ён шмат разоў пісаў вельмі зычліва пра сваіх сяброў і папалішцаў, а пра яго самога ніхто не напісаў пакуль грунтоўнага артыкула. А між тым ён ледзьве не першы сказаў ваякка і запамінальнае слова аб сваім пакаленні:

Мы не змаглі даверыць ночы снігам,
Уздрыгвалі, як хруснуць дзе дубцы,
І з унірсаў падбітых алюмінія
Ламалі для дзлэчат на грабніцы.

Мы прызнаваліся сваім любімым
І слумбу ўжо дарослова няслі.
Стаў новым свет, а губы пахлі

дымам,
Бо мы з снарадных конаван пілі...

Ты здагадаўся — я маю на ўвазе Сцяпана Гаўрусёва. Не збіраюся захаляваць паэта, наадварот, — думаю гаварыць прыдзірліва-строга, але перакананы: яго паэма «Штодзёны лістапад» і многія вершы заслугоўваюць добра чытацкай і літаратурна-крытычнай уважлівасці...

Пакуль што ўсё. Пра многае іншае пагаворым пры сустрэчы.

Taica БОНДАР

*Жыву,
удзячная
васне*

Жыву, удзячная жыццю
За хлеб на матчынай далоні,
За песні — змалку ў іх палоні! —
За боль, падобны адкрыццю,—
Так рэзка высвечана сцэжка
У свет

з бласонае начы...

Праз годы — хто іх палічыў! —
Цягнуся да цябе ўсмешкай,
І веру — веру! — хоць у сне
Ты адчуваеш цёплы дотык
Усмешкі той, крыху самотнай!

Жыву, удзячная вясне
За дні, з азёрцамі пралесак,
За першы ліст, і першы дождж,
За мрой — паспрабуй стрынож! —
Ім і ў бязмежжы часу цесна.
Вясне, ледзь стрымліваю бег —
Насустрэч мяне — імклівай дэлі.
Згадаўшы сына — маладая,
За ўсё! — удзячная табе.

Прыбавіць ціша, ззяне снегу...
А падплыву, і тут жа вёсламі
Зноў адштурхнуся. Як з дарослаю
Са мною проста нельга, нельга.
Прычал, і ланцугі ахоўныя...
Навошта? Мару не прывяжаш.
А лодку... Будзе стыць на пляжы
Старая лодка, неба поўная,
Зайздросцячы ільдаінам. Воля!
Пры чым тут лодка? Я паверыла,
Што варта не прыстаць да берага —
І шлях не скончыцца ніколі.

СЫНУ

Сіла — не ў паняверцы,
У любі. І павер:
Самы большы памер
Рэчлінасці — сэрце.
Свет — твая маладосць...
Першы крок ужо зроблен.
Дабрата, ўся да кроплі,
Зло, якое ні ёсць, —
У табе! І трывогі
Не пазбавяць ад страт.
Ці ж павернеш назад
З паўжыцця, з паўдарогі?
Зло — не згіне ж яно! —
І зачпыць керэнем,
Хай бяда перастане!
Не заплямчы віной.
Так дыктуе не ўзrost,
Не пазнанне, не вопыт —
Сэрца!

Вось дзе твой клопат,
Без спадзевак на рост.
Сіла — не ў паняверцы,
У любі...

Калі і ўпасці — з добрага каня...
Я не заплакала, калі ты падаў.
Заслоненая мяккім снегападам,
Малілася. І ноч, уся ў агнях,
Цякла па словах, выбраных наўдачу,
Губляючы агні і цёплы снег.
Маўчанне пацалунку, ціхі смех —
Там, дзесьці за спіной!..
А я не плачу.
Я веру, тут памылка. І сцярдплю,
Каб пасля,

у міг сустрэчы, самы чорны,
Над лавою, схіленай пакорна,
Заплакаць: я люблю цябе, люблю...

ТАДЫ, як Сяргей Тарасавіч атрымаў ліст ад Рэні—Рэнечкі, які некалі яе называў, — ён адразу зразумеў: трэба хваць. А быў якраз канец квартала, не ладзіліся справы ў некаторых цэхах. Упершыню завод мог не выканаць план. І усё ж Манойленка рашыў: паедзе! Ён узяў на некалькі дзён водпуск. Нейкі час, як утраплены, сядзеў ля ілюмінатара самалёта. А цяпер вось глядзеў з акна вагона, як адбываліся назад пералескі, якія прыхаліў першы марозец, шэрхляя зямля, злыя вароны, на якіх калючы вецер яршыў пер'е.

— Ах ты, Рэня, Рэнечка, — задуменна шаптаў Сяргей Тарасавіч і ўжо не бачыў ні пацямнелых ад дажджоў стагоў сена, што сустракаліся на шляху поезда, ні высокіх, як якія касмічныя збудаванні, сіласных вежаў, ні тонкага лядка, што пакрыў лужыны. Паслужлівая памяць умомант выхапіла з далёкіх гадоў маленькае дзяўчо ў велікаватай для яе росту ватоўцы, прасінкі вяснушак на шчоках і вочы, якіх ён не можа забыць праз далячыны гадоў...

— Ты — хто? — запытаўся ў яе Манойленка, і адчуў, як у спіне зноў аддаўся востры боль, які пачаў быў затухаць.

— Я — Рэня, — адказала дзяўчынка.

Тады ён павярнуў галаву і ўбачыў вакол сябе кулі летаўшай саломы, дзе-нідзе паточныя мышамі. Ка-

Пераадольваючы слабасць, Сяргей усё ж вылез сам. І гэта была, бадай, першая тайная яго перамога над самім сабой.

Яму да смерці не хацелася, каб ворагі бачылі, што ён ослаб, не можа кроку зрабіць без чыёйсьці дапамогі. Машына стаяла ля крайняй ад вёскі будыніны. «Кузня», — несвядома адзначыў сам сабе Сяргей. Навокал буяў густы быльнэг, валялася рознае жалезнае ламачча. Пахла патухлым вогнішчам, іржой.

Ля кузні стаяла некалькі нямецкіх салдат і з цікавасцю разглядалі Сяргея. Той, што яго канваіраваў, нешта раскаваў. Час ад часу ён паказаў на шафёра, які ад нечага рагатаў. «Весьляца, сволачы», — абыйкава падумаў Сяргей. Толькі цяпер ён паглядзеў на выпацканыя ў зямлі гімнасцёрку, чаравікі. На адной назе абмотка раскруцілася. Нямецкі салдат у акуларах нагнуўся і пацягнуў за яе. І зноў боль — цяпер у калене — працяў Сяргея. Салдаты весела зарагаталі. Але ён не ўпаў. Ён прытуліўся спіной да нагрэтых сонцам бявенняў кузні і сцяў зубы...

Потым ён ляжаў на земляной падлозе і слухаў, як бразгала жалезная завала. Загула, ад'язджаючы, машына. Усё заціхла: салдаты, мусіць, разышліся. Сяргей абмацаў бок. У адным месцы, дзе на гімнасцёрцы асела парахавая чарната, цела было апечана. Але спіна цяпер не балела. Кружылася галава, і ён то бачыў над сабой задымленыя дошкі, якімі была пакрыта будыніна, то туман зноў завалокаваў яго

— Салдацік, а салдацік? — пачуў ён прыглушаны шэпт. — Ці жывы ты?

— Тут я, маці. Пад сцяною капаю. Знадворку зашапталі і пачуўся шпаркі тупат дзіцячых ног. Бабуля паслала ўнучку па рыдлёўку.

Часам здавалася, што Сяргей не дачакаецца малой. Ён то ліхаманкава разграбаў зямлю пад сцяной, то слухаў, як жанчына ціха гаварыла з-за сцяны:

— Зараз Рэнька прыбяжыць. Падкапаем з гэтай боку.

...Паласа Млечнага Шляху высока стаяла над Старушкамі, калі Агана Мацвееўна і Рэня вялі Сяргея гародамі да закінутай клуні.

— Спяць яны, і рады, — гаварыла Агана Мацвееўна. — Але пасцерагчыся не пашкодзіць. Па-за каноплямі пойдзем.

Аказваецца, Рэнін бацька і працаваў кавалём у кузні. А цяпер ваяваў. А Рэня — сіротка. Перад самай вайной памерла маці.

Першай тупала дзяўчо. За ёю — Манойленка. Следдам спяшалася Агана Мацвееўна. Каля густой цёмнай сцяны запахла, аж закружылася галава, і Сяргей зразумеў, што тут раслі каноплі. Вільготныя мяцёлкі, якія ўжо добра ўсохлі, краналіся твару, ногі блыталіся ў сцяблінах, што ляжалі ўпоперак сцяжыні. Відаць, Рэні тут усё было знаёма да драбніц. Яна, як мышка, бегла паперадзе, і толькі па тым, як часам пагойдвалася канопліна, Сяргей разумев: дзяўчынка прабіралася паміж іх.

— Цішэй ты, Сэрца як не выскачыць, — папрасіла Агана Мацвееўна.

Яны прыпыніліся. І якраз у той момант далёка ззаду, у тым боку, дзе знаходзілася кузня, у неба ўзмыла ракета. Доўгія цені пабеглі ад іх. Сяргей міжвольна прысеў. Здавалася, ракета гарэла доўга-доўга ў начным небе.

— Там у іх гараж, — растлумачыла Рэня. — Яны кожную ноч ракеты пускаюць.

І Сяргей зразумеў, што, відаць, з таго гаража і ехаў вялізны аўтафургон, у якім прывезлі яго да кузні.

Ракета апісала дугу і патухла. Стала яшчэ цямней, і пакуль вочы прывыклі, Сяргей не адразу ўспомніў ні Рэні, ні Аганы Мацвееўны. Ён толькі чуў ззаду частае дыханне жанчыны.

Пайшлі зноў. Мінулі невялікі ручаёк. Густая асакара расла на яго берагах. Ногі грузлі ў балоцістым дне і толькі тут Сяргей звярнуў увагу на абмотку, якая так і цягнулася раскручанай. Ён нагнуўся і похпкам абкруціў ёю нагу. Дзяўчынка з бабулінай цярдлівай чакелі, пакуль Сяргей перамотваў. Падуў халодны вецяр, і Манойленка сцэпануў плячамі.

— Давай, салдацік. Давай, галубок, — папрасіла Агана Мацвееўна.

Ад ручая яны павярнулі ўбок. Спачатку Сяргею падалося, што яны ідуць назад, да кузні. Але наперадзе ў цёмры пачала ўгадацца нейкая будыніна. Старая падышла да яе, нячутна адчыніла вероты. На Сяргея патыхнула прэлю, пахам уляжалай старой саломы. Ён працягнуў наперад рукі і зрабіў некалькі крокаў у той бок, адкуль пачуўся Рэнін галасок:

— Сюды давайце. Не бойцеся.

Пасля ён спаў, як забіты, прыкіданы снапамі. А калі расплюшчыў вочы, дык убачыў цыбатую, як бусляня, дзяўчынку ў панашанай — мусіць, бацькавай — ватоўцы з падкасанымі рукавамі. Чорныя, як жучкі, вочы. Кранікі вяснушак ля носа.

— Ты хто? — запытаўся ў яе Манойленка.

— Я — Рэня, — адказала дзяўчынка.

Цяпер боль зноў вярнуўся да яго спакутаванага цела. Але гэта ўжо было не так важна. Галоўнае, што Агана Мацвееўна і Рэня выбавілі яго з лап смерці. Цяпер — ён ведаў — выжыве ў самым лютым пекле, каб толькі зноў убачыць гэтыя маршчыністыя рукі Аганы Мацвееўны і смелыя Рэніны вочы...

— Ах ты, Рэня, Рэнечка, — зноў паўтарыў сам сабе Сяргей Тарасавіч. — Якая ж ты цяпер? І як шкада, што не вечна мы жывём на гэтай зямлі.

Цягнік прагрукатаў цераз сонную рачулку. Ключча туману чаплялася за ствалы бяроз. Сяргей Тарасавіч заўважыў, як паміж бяроз перабягала чародка дзяцей са сваёй настайніцай. Мусіць, прыйшлі на экскурсію. І Манойленку зноў падумалася: да чаго ж правільна гавораць у народзе: гара з гарой не сыдзецьца, а чалавек з чалавекам сустранецца. Колькі ён пісней ва ўсе канцы, калі вылучыўся ад апошняга рэння? Два разы ездзіў у Старушкі. Там казалі: паехала пасля вайны Агана Мацвееўна з Рэняй. Куды? Хто ж яго ведае, куды. Ці мала куды расцідала ваеннае ліхалецце людзей?

Рэня сама яго знайшла. Прачытала ў газеце ўказ аб узнагародзе лепшых рабочых яго завода. «Ці помніце вы мяне, Рэню? — пыталася яна. — Нізавошта мяне не пазнаеце. Пастарэла. Двое хлопчыкаў у мяне... Бабуля мая Агана Мацвееўна, якую вы называлі маці, даўно памерла. Не дачакалася сына, а я — свайго таткі...».

Пасажыры, што ехалі з ім у купэ, дзівіліся яго нелюдзімасці. Стаіць чалавек і усё нешта шэпча сам сабе. А за вярткамі вагона такая прыгажосць: лясы і пералескі. Потым тайга пачалася. Нездзе тут паблізу будзе праходзіць траса новай магістралі. Але туды ад бліжэйшай станцыі яшчэ трэба доўга дабірацца на спадарожным транспарце. Пасажыры, вядома, не ведалі, што Сяргей Тарасавіч ехаў да гэтай станцыі...

Міхась
ДАНІЛЕНКА

АПАВЯДАННЕ

Да лясной
станцыі

лючыя газыры мулялі шыю, Манойленка асцярожна выпрастаў нагу. Яна ў калене згіналася. І ён успомніў той момант, калі перад ім разарвалася міна. Ён не пачуў выбуху. Чорны куст вырас перад Манойленкам. Яго прыўзняло і, перш чым ён паспеў што-небудзь падумаць, тахнула аб зямлю. Колькі Сяргей знаходзіўся ў забыцці, ён не ведае. Мусіць, доўга. Калі раскрыў вочы, дык нічога не ўбачыў. Прытарны часночны пах гары і тлену душы чалавека. Ён паспрабаваў прыўзняцца і ад болю, што працяў цела, страціў прытомнасць.

Свядомасць прыйшла адразу, раптоўна. Ён адчуў: здарылася страшнае і непапраўнае. Цень упаў на яго твар. Манойленка зноў расплюшчыў вочы і пахладзеў: перад ім, шырока расставішы ногі, стаяў салдат. Яго чамусьці ўразілі боты салдата — з кароткімі — раструбам — халывамі. Ля нагі тырчэла з доўгай драўлянай ручкай граната. Салдат быў зусім малады — можа, трохі старэйшы за яго, Сяргея. Наўрад ці краналася яго тугіх ружовых шчок брытва. Салдат трымаў адну руку на ражку аўтамата, палец другой — на спускавым кручку.

Над Сяргеем у чыстым небе вісела бялюткая аблачынка. Не было чуваць водгулля бою. Не верылася, што ён застаўся адзін, на гэтым узмыжку, праз які яны беглі да вёскі з недарэчнай назвай Старушкі.

— Раўс! — паказаў руляй аўтамата салдат, каб Сяргей уставаў.

Пераадольваючы нясцерпны боль, той пастараўся прыўзняцца. Толькі на трэцім разе ён устаў на нагах. Зямля пагойдвалася перад Сяргеем. Ён асцярожна зрабіў два крокі. «Толькі б не ўпасці, — думаў ён. — Толькі б не ўпасці. Інакш — канец...» Яму не хацелася паказаць перад гэтым чырванамордым ваякам слабасць. Так ён прайшоў якіх дзесяць крокаў. І раптам з таго боку, дзе знаходзіліся Старушкі, паказалася вялікая крытая машына. Шафёр затармазіў і здзіўлена, як якога рэдкага звера, пачаў разглядаць Сяргея. Канаір, які вёў яго, аб нечым загаварыў з шафёрам. Відаць, той не згаджаўся — паказаваў на гадзіннік, а салдат настойваў. Нарэшце ён балюча пнуў аўтаматам Сяргея ў бок і паказаў на кузаў.

Некалькі разоў Сяргей спрабаваў узабрацца ў машыну і зрываўся, падаў. Салдат і шафёр грэблівана наглядзілі за ім. Потым шафёр выскачыў з кабіны, папльваў на закасаных да локаў валасатыя рукі, і нібы куль, укінуў Сяргея пад брызентавую буду.

На нейкі момант зноў прыйшло забыццё. У кузаве ляжаў ля нейкіх скрынак ён адзін: канаір сеў з шафёрам у кабіну. Машыну трасло, падкідваючы на выбойнах. Ачнуўся Сяргей зноў ад штуршка немца. — Раўс! — паказаў той рукой.

свядомасць. Тады перад Манойленкам усплываў твар яго камандзіра ўзвода, кацялок, раскашмачаная салдацімі чаравікамі дарога...

Пад вечар пахаладала. Сяргей адчуў, як у яго зуб на зуб не трапляе. Ён абследаваў закуткі кузні. Вось куча забытага вугалю. Горні, які даўно ніхто не распальваў і ад якога аж патыхала холадам. Сяргей націснуў плячом на дзверы. Тыя нават не рыпнулі. «Не такія яны дурны, каб саджаць цябе туды, адкуль можна даць дзёру», — падумалася Сяргею. Ён пачаў мацаць вакол сябе рукамі. Абдзёртыя да крыві пальцы нічога не абмацалі. Тады Сяргей ступіў некалькі крокаў ад дзвярэй да таго боку, дзе як меркаваў ён, знадворку рос быльнэг і краніва.

Ужо добра сутонілася. Сяргей не ведаў, якая цяпер гадзіна. Ён гробся і гробся рукамі пад бявеннямі. Зямля тут была непадатлівая, спрасаваная. Трапляліся кавалачкі жужалю. Нечакана рука натрыкнулася на нейкі востры прадмет. «Зуб ад бараны», — абрадаваўся Сяргей.

Раптам пачуліся крокі. Ад вёскі ішлі двое, пасвечваючы ліхтарыкам. Сяргей кінуўся ад сцяны. Затаіўся, заціснуўшы ў руцэ жалезны кліц. Адзін з салдат доўга бразгаў замком. Нарэшце адкінуў завалу і расчыніў дзверы. Сяргею вочы сляпіла яркае святло. На парозе стаялі двое — канаір і высокі ў афіцэрскай шапцы. «Зараз, як павядуць, усаджу кліц высокаму», — прамільгнула думка. Афіцэр нешта незадаволенна сказаў салдату. Той з гатоўнасцю прыстукнуў ботамі.

Яны выйшлі і зноў забразгала завала. Абясцілены Сяргей прытуліўся спіной да сцяны. Цяпер бэрны былі халоднымі — настылі. За кузней пасвістваў вецер. Сяргей зноў папоўз да сцяны і пачаў капаць зямлю.

Некалькі разоў Сяргей разгінаў анямелую спіну. Адпачываў. Потым адграбаў жменямі зямлю. Як мала ён зрабіў! А хутка ж наступіць ноч. Адкуль ён ведае, чаго прыводзіў канаір таго, высокага? Можа, павядуць на допыт, а пасля расстраляюць? Яно і так здзіўлена, што да гэтага часу з ім заждаюцца. Хоць даведацца які вайсковы сакрэт? Але Сяргей хутчэй разаб'е аб гэтыя вострыя сцены галаву, чым выдасць яго...

Нечакана за сцяной ён выразна пачуў тонкі галасок:

— Ён, бабулечка, тут сядзіць. Сама бачыла.

— Цішэй, дурная. А то і яго загубім, і самі...

Сяргей затаіў дыханне. Каля кузні з другога боку нехта стаяў.

У яго залацаліся сэрца: стаялі, відаць, дзяўчынка з бабуляй з гэтых вострых Старушак.

Гэта калектыўная рэцэнзія складалася крыху нечакана. Усё пачалося з абмеркавання балета «Ціль Уленшпігель» на занятках па гісторыі харэаграфіі ў Мінскім інстытуце культуры. Але выступленні студэнтаў перараслі ў звычайнага семінара і выліліся ў захопленую вялікую гаворку пра сучасны балет. Магчыма, яна прыцягне ўвагу чытачоў, бо яе вядуць першакурсні харэаграфічнага аддзялення, будучыя балетмайстры, а пакуль яшчэ гледачы — мабыць, толькі з больш пільным і зацікаўленым поглядам.

А. СТРУЕВ: Я прананую весці размову пра спектакль ў традыцыйным парадку, гэта значыць разглядаць складальныя балета ў той чарзе, у якой яны звычайна ствараюцца аўтарамі. Пачнём, відаць, з лібрэта.

Я. СУХАНАВА: Дзеянне рамана Шарля дэ Кастэра «Легенда пра Ціля Уленшпігеля», паводле якога створаны балет, адбываецца ў XVI стагоддзі. Сцэнарыст балета, засяродзіўшы ўвагу на дзвюх характэрных рысах таго часу, як мне здаецца, імкнуўся паказаць перш за ўсё свабодалюбства і мужнасць народа і свавольства і жорсткасць тых, у каго ўлада. Раман і балет пранізвае адзіны дух — дух барацьбы, бунту чалавека супраць прыгнёту.

У той жа час, калі б лібрэтысту ўдалося ахапіць усе падзеі вялікага рамана (хаця гэта немагчыма ў балете), дык спектакль стаў бы, відаць, проста серыяй танцавальных ілюстрацый да літаратурнага твора, а не самастойным харэаграфічным творам. Нават ў чатырохсерыйным фільме «Легенда пра Ціля», дзе можна было б,

у адрозненне ад рамана, у балете не паказана, напрыклад, дзяцінства Ціля і Нэле. Затое балетмайстар дакладна перадае, як ператвараецца герой з бесклапотнага юнака ў мужнага барацьбіта. Пастаноўшчык не паказвае таксама, як Нэле гадамі ў адзіноце чакае Ціля: у яго героі амаль увесь час неразлучныя. І мне здаецца, што Елізар'еў тут зусім мае рацыю. Ён пераконвае нас, што Ціль і

як у звычайных балетах. Мне ён здаецца статычным: там быццам нічога не адбываецца. **Я. СУХАНАВА:** Як гэта — нічога не адбываецца? Там усё адбываецца проста ў вас на вачах, ад нараджэння героя да яго гібелі. Проста пастаноўшчык абраў непрывычны для нас шлях, і драматургія «Ціля» не падобная да драматургіі іншых балетаў, дзе усё падрабязна растлумачваецца і пасля-

домую амерыканскую статую Свабоды, тым больш, што і «камінашчы з трох пальцаў», якую Ціль паказвае схіленым перад ім на калені, была тут зусім дарэчы, бо выкрывала сапраўдную сутнасць гэтай свабоды.

М. МЯЛЬГУЙ: А што тут асаблівага? Аўтары балета ўвесь час даюць нам зразумець, што дзеянне адбываецца не толькі ў пашнацым стагоддзі і не толькі ў Фландрыі. Мы бачым калочы дрот, адзенне ку-клукс-клана і многія іншыя прыкметы сучаснасці ў паводзінах, маерах, пластычнай і музычнай мове герояў. Аўтары нібы абагульняюць мінулае і цяперашняе.

В. МАЦКЕВІЧ: Сапраўды, абагульненасць і сучаснасць вобразаў, на мой погляд, з'яўляецца і характэрнай рысай музыкі балета. Нягледзячы на тое, што кампазітар выкарыстаў музычны фальклор таго часу, той краіны, дзе адбываецца дзеянне балета, па духу і ідэйнай накіраванасці музыка «Ціля» належыць да нашых дзён. Спалучэнні гукаў, аркестравыя фарбы, рытмы, асобныя моманты, якія нагадваюць гучанне джазу — усё гэта цяперашняе і лёгка пазнаецца намі. Вельмі выразныя музычныя характарыстыкі герояў. Пра іх выхад мы дзедваемся ўжо з музыкі — звонкай і вясёлай у Ціля, пяшчотнай, празрыстай у Нэле, злавеснай у Інквізітара і Філіпа. І ўсе гэтыя тэмы складаюцца ў два асноўныя

НАШ СУЧАСНІК ЦІЛЬ

здаецца, увасобіць дастаткова поўна сюжэт рамана, рэжысёры Алаў і Навумаў не сталі гэтага рабіць, а стварылі сваю кінаверсію, дзе выказалі сваё разуменне рамана, эпохі і герояў, паказалі іх праз погляд сучаснага чалавека. Пастаноўшчык балета таксама смела адкідае ўсё, што здаецца яму сёння другародным, і гаворыць толькі аб галоўным, аб тым, што актуальна і для нашага часу. Бо і цяпер многія народы змагаюцца за сваё вызваленне, і сёння сілы фашызму і рэакцыі замяняюць людзям на шляху да шчасця.

Нэле — адзінае цэлае, гэта не толькі страсныя закаханыя, але і ідэяна блізкія людзі, папечнікі па барацьбе.

Такім самым адзіным цэлым, але ўжо агідным, выглядаюць тры адмоўныя персанажы. Балетмайстар пераплятае іх рухі, стварае вобраз павука, які хіжа падбіраецца да сваіх ахвяр.

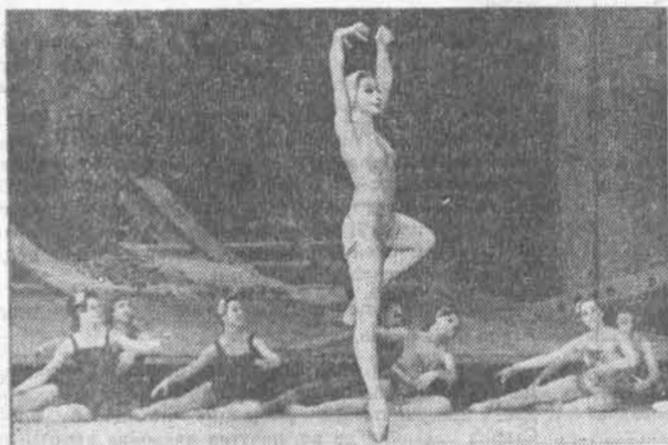
Л. МАТУСЕВІЧ: Дарэчы, хачу заўважыць, што вобразы балета — не толькі партрэты канкрэтных людзей, але і пэўныя сімвалы. Ціль — гэта дух Фландрыі, Нэле — яе сэрца, кароль Філіп — каранаваны павук, Інквізітар — жорсткасць, Рыбнік — ганьба Фландрыі. Узаемаадзісны і барацьба іх — галоўнае ў сюжэце балета.

Г. ЧОРНЫ: Сюжэт? — А дзе ён у спектаклі? У сюжэце мае быць, напэўна, паслядоўнасць падзей. У «Цілі» ж — толькі асобныя сцэны, фрагменты з жыцця. Балет гэты, на маю думку, не мае ярка выражанага сюжэта. Дзеянне ў ім не развіваецца так паслядоўна,

доўна расказваецца. Аўтары маюць на ўвазе, што мы ўжо прачыталі раман і нам не трэба даваць яго змест сначатку.

А. СТРУЕВ: А ці не здаецца вам, што аўтары балета не павінны разлічваць толькі на тых, хто чытаў раман? Трэба, каб у балете і без гэтага ўсё было зразумела. Мы ж нагадзіліся ўжо, што спектакль — не ілюстрацыя да чарговай, а самастойны твор. Відаць, трэба запытацца ў тых, хто не чытаў рамана Кастэра, як зразумелі балет яны.

Г. ЧОРНЫ: Я не чытаў рамана, але ў балете, увогуле, усё зразумела. Тут ствараецца абагульнены вобраз барацьбы светлых і змрочных сіл, увасабленнем якіх з'яўляюцца героі. Праўда, адзін эпізод балета я ўспрыняў, напэўна, інакш, чым тыя, хто чытаў раман. Калі Ціль паяўляецца перад прыхільнікам Інквізітара ў цярновым вянку, парыву і грэчаскім хітоне, мне надумалася, што балетмайстар намякае на вя-

«ЦІЛЬ УЛЕНШПІГЕЛЬ»: ДЗВЕ ДУМКІ

«ЦІЛЬ УЛЕНШПІГЕЛЬ»: ДЗВЕ ДУМКІ

КАЛІ АКИНУЦЬ вокам балетную творчасць Я. Глебава, дык, нягледзячы на мноства рознахарактэрных сачыненняў, паўстане цэласная і арганічная карціна. Цэласнасць тлумачыцца тым, што, незалежна ад тэмы, жанру, у кожным творы Глебава адчуваецца подых сучаснасці, пульс нашай эпохі, адлюстроўваюцца думкі, пачуцці, сацыяльныя і маральныя ідэалы савецкіх людзей; грамадзянская пазіцыя мастака заўсёды зразумелая. Арганічнасць жа ў тым, што кампазітар валодае сакрэтаў спалучэння глыбіні зместу і даступнасці мовы.

Разам з тым, Я Глебаў — яркая індывідуальнасць, са сваім бачаннем жыцця, з самабытным мастакоўскім почыркам. Яго музыку заўсёды можна пазнаць па смелай задуме, бліскучай аркестроўцы, яскравай гармоніі і выразнаму меладызму, імкліваму рытму. Яму ўласціва тонкае разуменне выразных магчымасцей танцавальнай музыкі, формастваральнай ролі рытму, вострае адчуванне пластыкі. Другая асаблівасць — схільнасць кампазітара да яркай тэатральнасці, відовішчасці: адсюль і «бачнасць» вобраза.

Кампазітар, які піша балетную музыку, абавязкова мае быць музычным драматургам; патрэбна драматургія музыкі,

лейтматыўнасць, патрэбны музычныя характарыстыкі герояў. Музычныя вобразы павінны развівацца, змяняцца, уступаць у складаныя канфліктныя ўзаемадзеянні. Глебаў выдатна спраўляецца і з гэтай задачай. У стылі танца ён знаходзіць найшырэйшыя магчымасці мас-

ПАРТЫТУРЫ ЛЁС НЕСПАДЗЯВАНЫ...

тацкага абагульнення, музычна-драматычнага развіцця, увасаблення лірычных, гратэскных, гумарыстычных, трагічных, гераічных вобразаў, ён пазытуе, сімфанізуе танец. Для яго балет — увогуле вышэйшае праяўленне сінтэзу мастацтваў.

У балетнай творчасці Я. Глебава заўважаюцца некаторыя характэрныя тэндэнцыі развіцця савецкага балета: цяга да сучаснай тэмы, да сцвярдзення гераічнага пачатку (балеты «Мара», «Альпійская балада», «Беларуская партызанская», харэаграфічныя навелы «Хірасіма», «Фронт»), а таксама спроба ўнесці свой уклад у развіццё балета на нацыянальным матэрыяле («Выбранніца»). «Ціль Уленшпігель» — яшчэ ад-

но сведчанне непарыўнасці глебаўскай творчасці з развіццём савецкага музычна-харэаграфічнага мастацтва, яго праблематыкай, шуканнямі. Ён у нечым роднасны з хачатуранаўскім «Спартаком». Толькі «Ціль» — новы колам сваіх тэм і вобразаў, звязаных з глыбокімі жыццёвымі канфліктамі. Па сутнасці, у гэтых двух творах упершыню ў балете увасаблены сацыяльныя катаклізмы,

версію) вылучаецца кантрастнасцю музычных эпізодаў пры адзіным, скразным развіцці, што цэментуе як асобныя сцэны і акты, так і балет у цэлым.

Першая рэдакцыя спектакля поўнага поспеху аўтарам не прынесла. Пастаноўка мела шэраг хібаў, супярэчнасцей. Нагадаць пра гэта неабходна, таму што тэатр праявіў настойлівасць, веру ў твор, даўшы магчымасць новай паставачнай

эп, мастак, музыка (дух Фландрыі), сын Клааса (мужнасці Фландрыі) і Саоткін (маці Фландрыі), каханы Нэле (сэрца Фландрыі). Ён разам з народам — супраць тыраніі Філіпа Другога і інквізіцыі. Ён смелы і дэбэрскі як воін-мэцывец, вясёлы, іранічны і жартавлівы ў сваіх пратэстах-свавольствах, пяшчотны і чысты ў каханні да Нэле. Таму ў партытуры вобраз Ціля раскрыты кантрастна і шматпланова. Яго тэма (фламандская мелодыя «Пашталён») — асноўная тэма балета, якая часта гучыць у народных сцэнах, перакрочваючы рамкі асабовай характарыстыкі і набываючы шырокае значэнне.

Народу і Цілю супрацьстаяць свет Філіпа і інквізіцыі. Музыкальная характарыстыка караля і яго асяроддзя заснавана на дзвюх тэмах: арыгінальнай аўтарскай і старадаўняй іспанскай сарабандзе, трактаванай трагічна і бліскуча развітай у партытуры. У сутыкненні дзвюх супрацьлеглых інтанацыйных сфер і выяўлена музычная драматургія балета. Ёсць тут і значныя дадатковыя лініі: каханне Ціля і Нэле, адраджэнства Рыбнік (ганьбы Фландрыі), якія таксама маюць свае музычныя характарыстыкі.

У «Цілі Уленшпігелі» сканцэнтраваны лепшыя, найбольш каштоўныя рысы даравання кампазітара, галоўныя дасягненні яго ранейшых твораў. З другога боку, «Ціль» «высвечвае» тыя асаблівасці аўтарскага почырку, якія пакуль што,

вобразы: цёмнага зла і светлай радасці жыцця.

І. БІРУКОВА: Ужо толькі аходзячы з музыкі мы ведаем, як трэба ставіцца да тых ці іншых персанажаў, што яны сабою ўяўляюць. Яна вельмі тонка характарызуе душэўны стан герояў, іх псіхалогію, а таксама малое яркія карціны таго, што адбываецца. Вось, напрыклад, нараджэнне Ціля. Нават не глядзячы на сцэну, чуеш — у музыцы адбываецца нешта радаснае, з'яўляецца нешта добрае і вясёлае...

А. СТРУЕУ: Мне падалося недастаткова яркім вырашэнне гэтай сцэны харэаграфам. Ціль паяўляецца з натоўпу неяк залішне паспешліва, «скорагаворкай». Мы нават не паспяваем усваяць, што гэта галоўны герой балета. І першы танец яго з народам таксама хачецца бачыць больш маляўнічым: артысты неяк фармальна выконваюць механічныя рухі.

В. НАМАКОНАВА: Іначай я ўяўляла сабе фінал балета, калі герой і народ ажываюць, уваскрасаюць з мёртвых. Цяпер ён, на маю думку, залішне хуткаплынны і маладынамічны...

І. БІРУКОВА: Проста мы самі вельмі прывыклі да стандартных харэаграфічных канцовак, калі ўсе ўдзельнікі пад бравурынае гучанне музыкі выстройваюцца на авансцэне ў пераможныя позы. А тут у аркестры ўзнікае ціхая, крохкая мелодыя, якая нібы вядзе, нясе нас кудысьці... Мне спадабаўся фінал балета менавіта сваёй незвычайнасцю.

А. СТРУЕУ: Дарэчы, фінал ужо зменены. Але ж не ўсе

гледзчы будуць хадзіць на балет па два разы. Трэба, каб усе прымалася і разумелася з першага разу.

І. БІРУКОВА: У такім складаным творы, як гэты спектакль, на маю думку, проста немагчыма ўсе ўлавіць з першага разу. Вядома ж, што сур'ёзную музыку, каб у ёй разабрацца, трэба, бывае, слухаць некалькі разоў. Маякоўскі казаў, што яго вершы, калі яны не зразумелыя адразу, трэба чытаць да дванаццаці разоў. Нават некаторыя фільмы мы ходзім глядзець яшчэ. Тым больш — балетны спектакль, дзе спалучаны некалькі відаў мастацтва — музыка, харэаграфія, жывапіс.

А. ЗАВАДСКАЯ: Сапраўды, самага ўважлівага вывучэння варты ўжо адны толькі дэкарацыі мастака Лысіка. Калі я ўпершыню глядзею балет, проста не паспела ўсе разгледзець. Не адразу дайшла да мяне нават галоўная ідэя афармлення — што сцэна ўяўляе сабою сімвалічны карабель, які кіруецца з дапамогай штурвала. А побач жа з гэтым вобразам у сцэнаграфіі балета ёсць і фрагменты карцін нідэрландскага мастака Пітэра Брэйгеля, і жывапісныя заднікі...

Г. ЧОРНЫ: А не перашкаджала, што гэтыя дэкарацыі апускаліся і падымаліся проста перад гледачом, у час дзеяння? Яны ж адцягваюць увагу ад харэаграфіі.

А. ЗАВАДСКАЯ: Спярша сапраўды было неяк незвычайна і быццам адцягвала ад танца.

Але ж для іншай змены дэкарацыі трэба было б кожны раз закрываць сцэну і перапынаць дзеянне. Тут жа эпізоды змяняюцца адзін за адным.

Г. ЧОРНЫ: Не зразумела толькі, навошта ў эпізодзе пакарання, калі сцэна агальнецца і апускаецца ўсе кулісы і заднікі, відаць ацяпляльныя батарэі, супрацьпажарныя шчыты з вогнетушыцелямі, асвятляльная арматура? І галоўнае — прычым тут абслугоўваючы персанал, рабочыя сцэны?..

А. ХРАЛОВІЧ: Работнікі сцэны на балконе — верагодна, проста выпадковасць, адна з накладак, якія здараюцца ў час спектакля. Бо, як правіла, у мастака Лысіка ўсё вельмі дакладна прадумана, да дэталяў. Я мяркую, хаця б па касцюмах. У іх кожная дробязь што-небудзь азначае, выклікае пэўныя думкі і асацыяцыі. Вось, напрыклад, касцюмы народа ў пачатку балета. Першае уражанне было, што гэта кветкі: яркія, вясёлыя. У разнастайнасці фарбаў, на мой погляд, праявілася разнастайнасць людскіх характараў. А палосы на іх адзенні імітуюць рамні, на якіх можна насіць паклажу, якія можна і тужэй зацягнуць у нялёгкае час. Касцюмы Ціля і Нэле мала чым вылучаюцца сярод адзення астатняга простага люду: той жа крой, тыя ж латы. Толькі колер крыху іншы: ружаватая яфарбоўка нагадвае нам юнацтва, летуценнасць, шчасце. Касцюмы народа і герояў у ходзе спектакля робяцца шэрымі. Гэта колер маналітнай, як камень, непахіснай сцяны байпоў, гэта колер пошлы спаляных. Я не адразу заўважыла чырвоныя плямы на вопратцы

народа ў фінале. А ўбачыўшы, успрыняла іх як сляды крыві і агню, сляды перанесеных народаў пакут. А якімі шматзначнымі падаліся ўборы адмоўных персанажаў! У чорнае трыко зацягнуты кароль Філіп. Гэты колер зла і смерці быццам характарызуе самую яго сутнасць. Толькі рукі ў яго розныя: белай ён творыць фальшывыя даброты, чорнай — карае, душыць, вешае. У сіне-брудным тоне вопратка Рыбніка — быццам бачнымі сталі фарбы душы і сумлення здрадніка. Калі ён, сутаргава ўздрыгваючы, правальваецца скрозь зямлю, дык нагадвае кучу пашукатанага рызца. Не маюць чалавечых твараў сілы інквізіцыі. Замест вачэй у іх дзіркі, замест галоў — круглыя шлемы. Мастакоўская думка тут зразумелая: адмежаваныся ад свету непрыкальнай бранёю, злыя сілы робяць свае чорныя справы.

В. НАМАКОНАВА: Мяне ж наогул уразілі магчымасці харэаграфічнага твора раскрыць вельмі глыбокія і складаныя ідэі. Елізар'еў не баіцца гаварыць у балете пра самыя сур'ёзныя праблемы, пры гэтым адыходзіць ад прывычных прыёмаў, смела абнаўляе харэаграфічную мову. У пластыцы галоўных дзейных асоб балетмайстар зліў класічны танец з самымі рознымі рухамі, узятымі з акрабатыкі, быту, спорту...

Я. СУХАНАВА: І галоўнае, робіцца гэта не проста так, не дзеля формы, а дзеля сэнсу. Вось, скажам, пластыка адмоўных персанажаў. Яе параўноўвалі ўжо з рухамі павука, жы-

вой свастыкі і да т. п. А я ў адзін з момантаў (памятаеце, калі «тройка», гэтыя нелюды, сагнуўшыся, трымаюцца за рукі і паварочваюцца, пераступаюць адзін цераз аднаго, а вакол падаюць людзі?) ясна ўбачыла нейкі няспынны механізм, страшную жывую мясарубку, што перамольвае чалавечыя целы.

А. СТРУЕУ: А ці не замнога ў балете гэтых «некласічных» рухаў і поз? Я згодны: адмоўны персанажы не павінны размаўляць так, як і высакродныя прынцы. Але чаму ж прыземлена пластыка Ціля, чаму ў яго ёсць рухі, якія многія з гледачоў лічаць мала эстэтычнымі, а то і проста грубымі? Я таксама лічу іх непрыватнымі.

І. БІРУКОВА: Я ўпэўнена — балетмайстар даў Цілю такі воблік і такую мову менавіта для таго, каб зрабіць яго больш сучасным. — простую, нават часам развязную. Мы пачалі традыцыйнага балетнага героя, а Ціль аказаўся адным з нас.

Г. КАНАВАЛАВА: Хіба не заўважана, як мяняецца пластыка Ціля па ходу балета? Ён гарэе толькі ў першай палове спектакля, потым жа ў адзін з Нэле мова яго робіцца чыстай і ўзніславай, а ў сцэнах барацьбы набывае гераічныя рысы.

● **Абмен думкамі працягваецца.** Студэнты-харэографы пагадзіліся, што спентакль «Ціль Уленшпігель» атрымаўся незвычайна, новы. Ён нарадзіўся роздум аб магчымасцях і сродах харэаграфіі наогул. Спрачкі пра яго будучы — і гэта, відаць, добра, гэта — галоўнае.

Семинар вядла Юлія ЧУРКО.

«ЦІЛЬ УЛЕНШПІГЕЛЬ»: ДЗВЕ ДУМКІ

«ЦІЛЬ УЛЕНШПІГЕЛЬ»: ДЗВЕ ДУМКІ

«ЦІЛЬ УЛЕНШПІГЕЛЬ»: ДЗВЕ ДУМКІ

мабыць, заставаліся ў ценю. Анедзі інтанацыйных вытокаў і сувязей эпізодаў балета варты спецыяльнага артыкула. Таму скажам пра галоўнае. Што ж робіць «Ціль Уленшпігеля» з'явай адметнай у музычна-тэатральнай практыцы Беларусі?

Гаворка мае быць пра ўклад Глебава ў распрацоўку нацыянальных традыцый гераічнага эпасу. Без перабольшвання — на сённяшні дзень «Ціль» з'яўляецца вяршынным дасягненнем у гэтых адносінах. Абраўшы для свайго балета сюжэт «Легенды пра Ціля», кампазітар здолеў прачытаць яго вачамі нашага сучасніка, стварыць жывы характары і дзейсныя, глыбока хваляючыя сітуацыі. Аўтар гэтага маштабнага палатна паказаў сябе тут і як патрыёт-інтэрнацыяналіст. Менавіта багацце зместу, ідэйных і маральных асноў сачынення вывела балет за межы мінскай сцэны (напрыклад, прывябіла музычны тэатр Хельсінкі).

У новай рэдакцыі істотна змянілася харэаграфія «Ціля Уленшпігеля», і, галоўнае, драматургія. З'явіўся новы персанаж (Інквізітар), ад многіх жа ранейшых (Клаас, Саоткін, Ламэ і інш.) аўтары адмовіліся. Адрозніваецца ад першай сцэнічнай рэдакцыі і трактовка цэнтральных вобразаў.

Пералік карэктываў, унесеныя

балетмайстрам, не выпадковы. Менавіта яны ў многім вызначылі і поспех новай пастаноўкі, і яе заганы. Змены закранулі і музыку, хаця і не адбіліся на яе прафесійных якасцях. Кампазітар, у адпаведнасці з новай драматургіяй і канцэпцыяй харэографа, стварыў і новую рэдакцыю свайго твора. Але не ўсе змены выклікаюць згоду.

У цэлым атрымаўся відовішчыны, ярка тэатральны спектакль, які складаецца з вялікіх і малых сцэн-карцін. З сапраўднай харэаграфічнай выдумкай пастаўлены сцэны Ціля і Нэле (у гэтай ролі асабліва прывабная Т. Яршова); усе нумары Філіпа — надзвычай смела, паватарску трактованая «Сарабанда» (тут трэба аддаць належнае таленту В. Саркісяна — чужоўны выканаўца!). Узрушвае аблічча тройкі «павукоў», знойдзены выразныя мізансцэны для раскрыцця ўзаемаадносін Ціля і Нэле (2-я частка).

Пастаноўшчык праявіў вынаходлівасць, умёнае развіццё пэўную пластычную тэму, здольнасць знаходзіць разнастайны харэаграфічны малюнак, адпаведны характару музыкі. У пошуках выразных сродкаў для балета пра жудасны час інквізіцыі В. Елізар'еў шырока выкарыстаў спартыўна-атлетычныя, акрабатычныя рухі. Калі ў пэўных сцэнах яны ўспрымаюцца як натуральныя

(сімвалічнае вырашэнне «Бою»), дык у цэлым гераічны эпас, сага пра героя народнага руху не павінна была б вырашацца аднатыпнай пластыкай. Аднатыпная харэаграфічная лексіка звужае значэнне самога жанру, жанру эпасу, не адпавядае яму.

Ёсць і іншыя пралікі. Статычны вобраз Ціля, яго сцэнічныя паводзіны ў многіх выпадках не апраўданы (у «Інквізіцыі», так званым святая Марціна). Да таго ж, гэта «герой, пазбаўлены біяграфіі». Выключэнне з новай рэдакцыі асабістай матывіроўкі ўдзелу героя ў народным паўстанні (маю на ўвазе адмаўленне ад сцэны пакарання Клааса — бацькі Ціля, пасля якой герой становіцца не проста воінам, а воінам-мсіціцам — так і ў Кастэра, і ў партытуры першай рэдакцыі) робіць драматургію балета «узавімай». Канчатковы ідэйна-мастацкі вынік — зло непераможнае. На працягу ўсяго спектакля інквізіцыя і «павукі» сістэматычна мардуюць, катуюць то гэтаў, то Ціля. І незразумела, чаму ж Ціль бессмяротны, чаму кароль Філіп і Вялікі Інквізітар паўсюль праследуюць балбатуна-герэзу Ціля, што ж такога ён ім зрабіў? Чым небяспечны для «павукоў» гэты — пагрозамі? У спектаклі ж яны фактычна аддадзены на разарванне «павукам!» Актыўнасць іх пра-

яўляецца толькі ў «Смерці здрадніка».

Мяне, канечне, можна будзе папракнуць, але ўявім сабе на імгненне вобраз Спартака, пазбаўлены такіх «біяграфічных даведак», як тая, што ён і яго жонка сталі рабамі. Што скрозь прызму асабістых нягод Спартак усвядоміў меру гора ўсіх рабоў і здолеў узяць іх на паўстанне. Уявім — і стане відавочна, што падобныя малаапраўданыя змены ў сюжэтнай кампазіцыі заўсёды перамяшчаюць сэнсавыя акцэнты.

З філасофскай канцэпцыяй аўтара музыкі сугучнае мастацкае афармленне спектакля. Жывапісны вобраз балета, створаны Я. Лысікам, цэльны па сэнсу і каларыту. Тут ёсць аб'ектыўнасць і канкрэтызацыя фактаў, якія выклікаюць пэўныя грамадскія катаклізмы; тут спалучаецца буйная фантазія мастака і атрыбуты дакументальнасці; ёсць папярэджанне аб нявынішчаным зле і заклік да барацьбы з ім. Сваёй шматпланавасцю афармленне дапамагае раскрыццю сутнасці музыкі і ў многім даласуецца да сімвалікі харэаграфічнага вырашэння балета. На сцэне, бадай, не знойдзеш выпадковых прадметаў; гэта не проста бутафорыя, гэта рэчы, здольныя дапоўніць характарыстыкі персанажаў і сітуацый. Адчуваецца, што мастак, дасканалы вы-

вучыўшы эпоху, у якую жылі героі, не толькі духоўна «перасяліўся», але змог асэнсаваць легенду пра Ціля з пазіцыі сучаснасці.

Новы «Ціль» выклікаў розныя меркаванні і водгукі, у тым ліку і крытычныя. Аднак хочацца адзначыць яго бясспрэчна становую якасць: жаданне і імкненне пастаноўшчыкаў дамагчыся адзінства ўсіх кампанентаў, якія ўтвараюць сучасныя балетны твор. Але ж грунтуецца гэтае адзінства не на карэнай «перакройцы» партытуры, а на правільным прачытанні музычнай драматургіі. Вядомы практык музычнага тэатра Б. Пакроўскі неяк сказаў: «Партытура — зашыфраваны спектакль, расшыфровуецца яго належыць шляхам дасканалы аналізу музычнай драматургіі».

Пастановачная група «Ціль» дастаткова таленавітая, каб справіцца з задачай стварэння паўнацэннага, гарманічнага спектакля. Гэтага пагабуюць і інтарэсы беларускага балета, які «з лёгкай рукі» Я. Глебава перакроіў межы рэспублікі і краіны, і сама партытура «Ціля» — чужоўны набытак савецкай музыкі. Ведаем жа мы прыклады, калі былі пераасэнсаваны балеты А. Хачатуряна «Гаянэ» і «Спартак», К. Карэва «Сцяжынай грому», С. Сланімскага «Ікар» і г. д...

Эльміра ГАБРЫЭЛЯН.

НАРАДЗІЎСЯ КАЛЕКТЫЎ

Калі з'яўленне новага выканаўчага калектыву даўно і з нецярпеннем чакаюць слухачы, гэта для аматараў музыкі свята ўдвая. Радасная і яркая сустрэча з музычнай адбылася сакавіцкім вечарам у канцэртнай зале Беларускай філармоніі: тут упершыню выступаў нядаўна арганізаваны пры кансерваторыі духавы аркестр.

— Неабходнасць стварэння ў рэспубліцы такога калектыву наспявала даўно, — расказвае кіраўнік аркестра, яго дырыжор А. Берын. — Дзяржаўны духавы аркестр існуюць і плённа дзейнічаюць у многіх саюзных рэспубліках: у Прыбалтыцы і на Украіне, у РСФСР і Азербайджане. Па ініцыятыве Міністэрства культуры БССР і кіраўніцтва кансерваторыі было вырашана арганізаваць такі аркестр і ў Мінску. У яго склад увайшлі студэнты і выпускнікі кансерваторыі, а таксама артысты філармоніі.

Папулярнасць духавой музыкі ў слухача вельмі вялікая. Пра гэта сведчаць шматлікія конкурсы духавых аркестраў, якія праводзіцца ў рэспубліцы, вялікая колькасць такога роду самадзейных калектываў на прадпрыемствах, ва ўстановах. Таму зусім зразумелы інтарэс, які выклікала выступленне першага ў рэспубліцы прафесійнага духавога аркестра.

Давайце зазірнем у праграму. Гендэль і Бізэ, Шастаковіч і Кабалеўскі, Каніо і Штраус, Глебаў і Смольскі, — такі далёка не поўны пералік кампазітараў, чые творы прагучалі ў канцэрце. Ці не праўда, багата палітра музычных стыляў і эпох? Гэтая шматграннасць не перашкодзіла, аднак, глыбіні прачытання кожнага з выкананых твораў. Аднолькава прафесійна і пераканаўча прагучалі «Святочная уверцюра» Шастаковіча і «Галоп» Кабалеўскага, складанейшая для аркестравага выканання «Пасакалія» Гендэля і твор «Іласічны» для духавой музыкі — «Марш танкістаў» Чарнецкага. Лёгка, а сапраўднай тэхнічнай сталасцю былі выкананы «Музычная эстафета» Гарбульска для сола з аркестрам групы кларнетаў, «Вечны рух» І. Штрауса, «Мушкетэры» Я. Глебава.

«Наша праграма, якая складаецца з восемнаццаці нумароў, была падрыхтавана ўсяго за два з паловай месяцы, — працягвае свой расказ А. Берын. — Пры гэтым мне асабліва хочацца адзначыць той велізарны энтузіязм, прыўзняцце, з якой музыканты аднесліся да работы. Няма было цяжкасцей пры падрыхтоўцы да канцэрта — і чыста бытавых, і тэхнічных, але нягледзячы на іх, мы імкнуліся не толькі добраахвотна вывучыць праграму, але і надаць яе эмацыянальны тону нашаму выступленню».

Атмасферу святочнага настрою ў зале аркестру, безумоўна, удалося стварыць. Гэта адчуваецца і па ўсмешках слухачоў, і па неаднаразовых выкліках «на біс», і па букетах кветак, што неўзабаве ўжо не ўмяшчаліся на дырыжорскім пульце. Прыўзняцце і натхненне ў спалучэнні з высокім узроўнем прафесіяналізму — такімі рысамі можна ахарактарызаваць канцэрт.

Яшчэ адна асаблівасць — плённая садружнасць маладога калектыву з маладымі выканаўцамі-салістамі: аркестр паназаў сябе ўмелым акампаніятарам. Незвычайна ярка і сакавіта прагучалі ў канцэрце «Хабанера» Бізэ ў выкананні В. Цішынай, «Серапада Дон-Кіхота» Кабалеўскага, з гумарам і энергіяй выкананая В. Скарабагатавым. Арыгінальнасцю спалучэння «мякага» тэмбру цымбал і паўнагучнасці аркестра прывабілі канцэрт Д. Смольскага, майстарскі выкананы Я. Гладковым. Зладжаным дуэтам саліста і аркестра прагучала выступленне А. Дзедзіка.

Але ўсё ж галоўным «салістам» застаўся аркестр: надоўга запомніцца слухачам гама яркіх музычных фарбаў канцэрта.

Вядома, як і ўсякаму пачынаючаму калектыву, духавому аркестру пры кансерваторыі яшчэ многае належыць дапрацаваць. Яму не халае часам тэхнічнасці і блыску ў выкананні, не заўсёды аркестр гучыць дастаткова зладжана і выразна. Але ўжо тое, што было паказана калектывам на яго першым выступленні, безумоўна, заслугоўвае шчырай ухвалы і падтрымкі. І мы спадзяемся, што ўдзельнікам аркестра будучы створаны ўмовы для творчага росту і яны яшчэ не раз парадуюць слухача выдатным, яркім мастацтвам духавой музыкі.

І. МІНІНА.

ВЫСТАУКІ дыпломных работ студэнтаў мастацкіх ВНУ, дзе б яны ні праходзілі, заўсёды збіраюць тысячы гледачоў — прафесіяналаў, знаўцаў мастацтва, проста аматараў прыгожых. Бо на такіх выстаўках заўсёды чакаеш сустрэчы з чымсьці новым, дагэтуль не бачаным. На гэтых выстаўках заўсёды пануе радасны настрой, святочнасць.

17-я Усеаюная выстаўка дыпломных работ, якая праходзіла ў Вільнюсе, і была такім святам. Нягледзячы на тое, што яна працягвалася месяц, у дзень

Г. Пусеў назваў свой твор «Гімн вясне». 9 керамічных прадметаў рознай канфігурацыі, прызначаных для грамадскага інтэр'еру, сведчаць пра віртуознае ўменне аўтара вытвараць аб'ём на ганчарным крузе, а таксама прымяняць аднаўленчыя эмалі ў рабоце. А гэта не проста і для сталага майстра. Праўда, мастак ідзе торнымі сцежкамі вядомых традыцый. Пераасэнсаванне традыцый на сучаснай глебе — вось шлях, які вядзе да плёну.

Пошукам новай, сучаснай формы, жаданнем пераадолець рутынасць адзнача-

лад роспісу, яго мяккі каларыт лашчыць вока, стварае пышчотна-паэтычны настрой.

На філасофскі роздум аб жыцці наводзяць чатыры жывапісныя мініяцюры В. Валыніца «Поры года» (кіраўнік — П. Любамудраў). Яны запрашаюць гледача да удумлівай размовы з аўтарам аб існасці быцця, аб хуткацечным часе. Разам з мастаком перажываеш усе поры жыцця — ад звонкай, рамантычнай, поўнай надзей вясны, праз сакавітыя фарбы і спелыя пачуцці лета — да піхай, немігучай восені з яе прыглушанымі колерамі і сівай зімовай адзіноці. З надвычай прыгожымі карцінамі прыроды не вельмі спалучаюцца зваротныя твары людзей, адлюстраваныя мастаком. Але першае непрыемнае уражанне знікае пад уплывам глыбокіх асацыяцый, выкліканых філасофскім падтэкстам твора. Кожны гледач ля гэтых работ становіцца нібы сааўтарам мастака і дапісвае твор у думках, зыходзячы са свайго вопыту і ўласных перажыванняў.

Да роздуму, разважанняў пра мастацтва запрашае гледача і работа Р. Сіпелівіча «Тэатральная моладзь» (кіраўнік — П. Любамудраў).

Вучні выкладчыка П. Крахалёва прадстаўлены двума жывапіснымі творамі — палатном аб працы архітэктараў М. Хадаровіча і сцэнкай старога народнага абраду «Мядзведжыя забавы» С. Лагуновіча-Чарапка. Выкананыя дастаткова прафесійна, яны, аднак, не выклікаюць жадання затрымацца і падумаць. Гледач менавіта так і рэагуе.

Асобны стэнд (і асобнае месца!) у Беларускай экспазіцыі займае кніжная графіка. Невялічкі раздзел складаюць ілюстрацыі да твораў Дуніна-Марцінкевіча, М. Багдановіча, Цёткі, Г. Кісялёва. Прозвішчы аўтараў ілюстрацый ужо вядомыя беларускаму чытачу. Гэта В. Савіч, які за афармленне «Пінскай шляхты» атрымаў дыплом Акадэміі мастацтваў ССРСР, М. Селяшчук — удастоены дыплама Саюза мастакоў ССРСР за серыю антываенных літаграфій, М. Купава, чые літарыты былі ў свой час змешчаны на старонках штодзённіка «Літаратура і мастацтва», і А. Лапіцкая, творы якой мы бачылі на рэспубліканскіх выстаўках. Кожны з іх — мастак са сваім адметным почыркам. Фантазія, вясеління і арыгінальнасць думкі, акрэслена аўтарскай задумкай на падставе літаратурных асацыяцый — вось галоўныя вартасці іх творчасці. Каларыты ілюстрацыі да народнай казкі «Удовін сын» В. Славука афарбаваны народным гумарам, самабытным і нястрыманым. Фантастычнае аўтар робіць рэальным, а неверагоднае — праўдзівым. Яго Змей-Гарынец з сямю галавамі і ўсё яго сямейства — сучасная механізаваная пачвара (на веласіпеды пад парасонам), што імкнецца ў красці сонца з неба, непазбежна выклікае ўсмешку ў кожнага гледача.

Лісты Савіча да «Пінскай шляхты» вызначаюцца віртуознасцю і экспрэсіўнасцю малюнка. Ілюстрацыі Лапіцкай да паэтычных твораў Багдановіча — тонкія і лірычныя. Крыху жорсткія лініі літарытаў Купавы выдзяюць моцную і мужную руку іх аўтара — іх пазнаеш адразу.

Усе гэтыя работы пазначаны аднолькавай адзнакай («выдатна») і пад кожнай з іх адзін подпіс: кіраўнік — В. Шаранговіч. Думаецца, што выбар твораў вучня менавіта гэтакі выкладчыка не выпадковы. Адзін з вядучых беларускіх графікаў, які шмат гадоў кіруе кафедрай графікі БДТМІ, вядзе адзінае кніжнае афармленне, стварыў ужо сваю школу. І тое, што ў беларускую графіку апошнім часам прыйшла здольная, добра падрыхтаваная моладзь — немалая яе заслуга.

І яшчэ пра адзін твор на гэтай выстаўцы, які прадстаўляе маладога скульптара. Фігура юнака, названая «Мастак» (аўтар — А. Фінскі, кіраўнік — А. Бембель) — твор адухоўлены, натхнёны. Свабодная постаць юнака з рысамі нашага сучасніка надвычай выразная, пластычная. Шкада толькі, што ён адзінока на выстаўцы, што з усяго мінулага года выпуска скульптараў больш не знайшлося аўтараў, якія б склалі яму кампанію і маглі дастойна прадставіць маладую скульптуру рэспублікі.

Шкада было развітвацца з творами, з якімі мы тут пазнаёмліліся. Хаця — гэта не развітанне, гэта было першай сустрэчай з талентамі. А яны абяцаюць яшчэ шмат радасных спатканняў.

Р. БАКУНОВІЧ.

закрываюць у залах людзя — як на адкрыцці. Фарбы карцін, святочная публіка, кветкі ў руках... Здавалася, за зіму людзі засумавалі па яркіх фарбах, вясновым сонцы, святле.

Малюнічы, надвычай прыгожы плакат азербайджанцаў, літоўскай кераміка і дываны, вырабы прамысловай эстэтыкі эстонскіх студэнтаў, эскізы тэатральных дэкарацый выпускнікоў Тбіліскай акадэміі мастацтваў, малюнкi да мультфільмаў студэнтаў УДІКа, тканіны і камплекты адзення рыжан — нават не пералічыць усё багацце твораў, якія ў свой час атрымалі выдатныя адзнакі экзаменацыйных камісій. Усе лепшыя работы семінацый мастацкіх навучальных устаноў краіны трапілі на гэты святы прыгожасці. Адзначым, што экспазіцыя выстаўкі была зроблена таксама выдатна. Кожны мастацкі інстытут, кожная школа атрымалі свой павільён-выгарадку, аформленую адметна ад іншых, з густам.

Амаль у сярэдзіне залы — шылдачка з надпісам: «Беларускі тэатральна-мастацкі інстытут». Тут многія прозвішчы знаёмыя, мы сустрэкалі іх на дзяржаўных экзаменах у інстытуце, іх работы бачылі на выстаўках. І ўсё ж у суседстве з мастацтвам іншых рэспублік яны набылі новую афарбоўку — як у прамым, так і ў пераносным сэнсе. Творы беларускіх мастакоў нібы высветліліся, зазялі больш яркім колерам. Заўважым, што пра гэта нам перш за ўсё нагадалі гаспадары — работнікі выставачнага павільёна. Яны з прыемнасцю адзначалі, што мінчане вельмі парадавалі сёлета сваім мастацтвам. Нават робячы сідку на гасцінасць, трэба прызнаць, што такі камплімент рэдка даводзіцца пачуць ад арганізатараў выставак, асабліва ў прыватнай размоў.

А што скажа гледач? У Вільнюсе ён, відаць, больш «прыдзірлівы» (чытай: патрабавальны)?

Гледач непадрыхтаваны, як гавораць — «шырокі» пачынае агляд з масавай прадукцыі: вырабаў са шкла, керамікі, мэблі. Пачнём і мы з прыкладнага мастацтва. Экспазіцыю адкрывае дэкаратыўная пластыка М. Байрачнага «Казка» (кіраўнік — М. Бяляеў). Дэкаратыўная група з выявамі казачных персанажаў, а над ёй — постаць хлопца спартыўнага выгляду, якая нібы сінтэзуе хлапечыя ўяўленні аб «героі» з нашага двара. Гэта кампанія адразу настройвае на добрабычліваю ўсмешку. А крыху пазней асэнываеш не толькі гумар, уласцівы аўтару, але і тонкае каларыстычнае дараванне, ўменне «дацягнуць» рэч у матэрыяле, прафесіяналізм у апрацоўцы твора.

Дэкаратыўныя пласты В. Буцінай таксама з керамікі і вызначаюцца прафесійным майстэрствам. Толькі аўтар больш «сур'ёзна» ставіцца да сваіх персанажаў. Звяры на яе «партрэтах» без усмешкі. Прыгожы, сакавіты колер, яркая дэкаратыўнасць вылучаюць работу сярод іншых.

на работа Л. Рыжкоўскага. Набор посуду для турыстаў «Раллі» (кіраўнік — В. Гаўрылаў) — яркі, прыгожы, прыемны па форме і функцыянальны ў спажыванні. Кубкі, талеркі, каструлькі з белага фаянсу звяртаюць увагу наведвальнікаў строгай і дынамічнай прыгожасцю. Іх выгляд нібы запрашае скарыстаць гэты камплект у турпаходзе, на ўлонні прыроды.

Бронзавыя медалі Р. Івапова, створаныя да юбілею Цёткі (кіраўнік — Г. Паражык), біжутэрыя з крышталю і металу В. Сазыкінай, спартыўныя кубкі да Алімпіяды-80 Р. Клімковіч таксама вызначаюцца фантазіяй і арыгінальнасцю.

А вось на стэндзе звычайнай бутэлькі з зялёнага шкла, прызначаная для вытворчага аб'яднання «Крышталь». Аўтар А. Уласюк (кіраўнік — В. Максімаў) надаў ім такую форму, зрабіў да іх такія малюнічыя этыкеткі, што яны набылі выгляд мастацкага твора. Выдатны прыклад выкарыстання прамысловай графікі!

Адзначым наогул, што праекты дыпломных работ студэнтаў аддзялення прамысловай эстэтыкі вызначаюцца шырокім падыходам да праблемы, ўменнем праектаваць рэч ва ўзаемазвязях з асяроддзем, ўменнем мысліць тэхнічна адкавана і разам з тым вобразна, асацыятыўна. Іх праекты вылучаюцца дакладнай кампазіцыяй, прыгожым колерам. Менавіта такія праекты інтэр'ераў і абсталявання для санаторыя «Беларусь» у Місхоры (аўтар — В. Кабалеўскі, кіраўнік — В. Пусеў), мэбля і абсталяванне для гасцініцы «Планета» ў Мінску С. Комара (кіраўнік — І. Харламаў), абсталяванне для выстаўкі, прысвечанай 60-годдзю Беларускай ССР А. Крыўянка (кіраўнік — В. Пусеў).

Дакладнае тэхнічнае вырашэнне работы А. Арайс (набор талерак для Мінскага фарфоравога завода) удала спалучаецца з яго мастацкім увасабленнем. Геаметрычны малюнак, прапанаваны ёю, не толькі аруны ў тэхналогіі, але і пачаснаму прыгожы.

Адценне цэпльні і ўтульнасці прыдалі ўсёй экспазіцыі такія унікальныя рэчы, як мэбля, плечыная з лозы, зробленая В. Агас (кіраўнік — Р. Клімні), і беларускі сувеніры куфэрак Л. Гатальскай (кіраўнік — І. Харламаў). Драўляны, пафарбаваны малюнічымі эмалямі «бачыны» куфэрак — своеасаблівае даніна стылю «рэтэра» — выглядае нават экстравагантна ў суседстве з прадметамі масавай вытворчасці і прыцягвае увагу шматлікіх гледачоў.

З кола рэчаў і грамадскіх інтэр'ераў у свет прыроды і дзіціства пераходзіць нас эскіз манументальнага роспісу «Раса» У. Зінкевіча (кіраўнік — Г. Вашчанка). Па мяккай буйной траве зеленавата-блакітнага луга лёгка бяжыць хлопчык, а вакол — сценкі з выявамі дзіцячага быцця: гульні, забавы. Увесь эмацыянальны

Агульнявадома, што А. М. Горкі — стваральнік новай, савецкай літаратуры — аказаў вялікі ўплыў на станаўленне нацыянальных літаратур, у тым ліку і беларускай.

Сувязі Горкага з Беларуссю даўнія і трывалыя. На працягу ўсёй грамадскай і літаратурнай дзейнасці вялікі пралетарскі пісьменнік праяўляў самую глыбокую зацікаўленасць да культуры беларускага народа. У верасні 1919 г., напрыклад, Аляксей Максімавіч звярнуўся да рэдакцыі газеты «Наша ніва» з просьбай высласць яму слоўнік Насовіча, граматыку беларускай мовы, брашуры Доўнар-

глыбокую веру ў яе багатыя магчымасці. У артыкуле «Аб пісьменніках-самавучках» ён пісаў: «Я звяртаю ўвагу скептыкаў на маладую літаратуру беларусаў — самага забітага народа ў Расіі».

Пасля перамогі Вялікага Кастрычніка сувязі Горкага з беларускай літаратурай ва ўмовах росквіту шматнацыянальнай савецкай літаратуры сталі яшчэ больш моцнымі. Уздзеянне мастацкага вопыту Горкага, яго крытычнай і публіцыстычнай дзейнасці на станаўленне метаду сацыялістычнага рэалізму ў беларускай літаратуры выяўляецца ў розных аспектах. Яно закля-

лоўчынера і наватара.

Уздзеянне заснавальніка сацыялістычнага рэалізму на творчасць многіх беларускіх пісьменнікаў (Ц. Гартнага, М. Лынькова, К. Чорнага, П. Галавача, Х. Шынклера, Б. Мікуліча і інш.) асабліва ярка праявілася ў 20—30-я гады, падчас неспасрэдных сустрэч, асабістых кантактаў, перапіскі з Горкім. Пісьменнікі прыслуховаліся да голасу свайго настаўніка, сачылі за яго выступленнямі ў друку, якія былі для іх своеасаблівым арыенцірам у творчасці.

Горкі заклікаў літаратараў чула прыслуховацца да агульнага рытму савецкага жыцця,

у вёску.

Менавіта праз нарыс шырокай пlynню ўвайшла ў беларускую літаратуру пачатку 30-х гадоў рабочая тэма. Адгалінаваўся нават так званы «вытворчы» нарыс, які з'явіўся своеасаблівай перадумовай увасаблення тэмы рабочага класа, тэмы сацыялістычнага будаўніцтва ў творах буйной эпічнай формы — аповесці, рамана.

Развіццё беларускай нарысістыкі самым неспасрэдным чынам звязана з дзейнасцю Горкага-публіцыста, з яго прапагандай гэтага аператыўнага жанру мастацкай прозы, з трыбунай нарысвай прозы — часопісам «Нашы дасягненні», арганізаваным па яго ініцыятыве ў 1929 годзе. Як самі творы Горкага, так і тэарэтычная распрацоўка ім пытання аб жанравай прыродзе нарыса (артыкулы «Аб літаратуры», «Аб нарысе», «Аб тым, як патрэбна пісаць у часопіс «Нашы дасягненні») — былі школай для беларускіх нарысістаў.

У творчасці таленавітага беларускага празаіка П. Галавача ўнутраная блізкасць да Горкага, якога ён лічыў сваім настаўнікам («Вучыўся пісаць на ўсім лепшым. Але многа абавязан Максіму Горкаму»), выяўляецца па-рознаму. То аўтар ў якасці зніграфа да аповесці аб падзеях калектывізацыі «Спялох на загонах» бярэ словы Горкага («Пачалося і пацякло са страшэннай хуткасцю густое, стракатае, невымоўна дзіўнае жыццё. Яно ўспамінаецца мне, як суровая казка, хараша расказаная добрым, але пакутліва праўдзінным геныем»), то ў артыкуле «Ці патрэбна назва навіла?» адкрыта заяўляе, што «навеліст Горкі — багацейшая школа для маладога савецкага навіліста». Нарыс П. Галавача «Ад Мядзведжэй гары да Белага мора», «дзе не толькі першыя падарожныя ўражання, але і імкненне паказаць вялікую выхавальную сілу працы, што здольна выпростваць душы людзей, якія адступілі ад нормаў, прынятых у грамадстве», пераклікаецца з думкай Горкага аб выхавальным значэнні сацыялістычнай рэчаіснасці.

Мастацкі поспех асваення эстэтычных прынцыпаў Горкага найбольш яркова выявіўся ў аповяданнях М. Лынькова. Горкаўскім пафасам праслаўлення сілы і велічы працоўнага чалавека, горкаўскім разуменнем працы як радасці, асноўнага сэнсу жыцця прасякнута аповяданне «Андрэй Лятух».

Вельмі своеасабліва, глыбінна горкаўскія традыцыі адбіліся ў творчасці К. Чорнага, якога А. Адамовіч слушна назваў «адным з самых яркіх

прадстаўнікоў горкаўскіх гуманістычных і мастацкіх традыцый». Узаемадзеянне з горкаўскімі традыцыямі глыбока схавана ў мастацкім сплаве чорнаўскіх твораў. Але бесспрэчна, што горкаўская канцэпцыя чалавека, вера ў «маленькіх» людзей, увага да ўнутранай эвалюцыі чалавека, філасофска-гуманістычнае асэнсаванне праблемы ўласніцтва дапамагалі Чорнаму ў адлюстраванні працэсу нараджэння новага чалавека ва ўмовах сацыялістычнай рэчаіснасці, у паказе «выпрамлення», духоўнага развіцця асобы. («Зямля», «Лявон Бушмар», «Люба Лук'янская», «Трэцяе пакаленне»).

Вопыт Горкага-раманіста быў асабліва важным для развіцця і станаўлення буйных жанраў беларускай прозы, якая ў той перыяд рабіла першыя крокі.

Пад відавочным уплывам вялікага пралетарскага пісьменніка, яго рамана «Маці» быў напісаны раман Ц. Гартнага «Сокі цаліны» — першы вялікі эпічны твор у беларускай літаратуры з вобразам рабоча-рэвалюцыянера ў цэнтры. Зварот Гартнага да эпічных формаў мастацкай прозы аднаўдаў унутранай патрэбе развіцця беларускай літаратуры, бо, як заўважыў Горкі, сама эпоха патрабавала эпаса. Эпічны падыход да тэмы працы заўважаецца ў раманах Б. Мікуліча «Дужасць».

Праблема засваення горкаўскіх традыцый не знімаецца з парадку дня і сёння.

Горкаўскі пачатак у сучаснай літаратуры — гэта сцвярджэнне актыўнага наступальнага ўмяшання ў жыццё, барацьба з індывідуалізмам, мяшчанствам, захваленне веліччу чалавечых спраў.

Горкі — як мастак, як тэарэтык літаратуры — невычарпальны. Яго традыцыі перадаюцца ад пакалення мастакоў слова да пакалення, Яны і сёння жывяць нашу літаратуру.

Згадаем у гэтай сувязі адказ Я. Брыля на пытанне, які ўплыў на яго творчасць зрабіў Горкі: «Які, напрыклад, уплыў на тое, што я адносна ў добрым здароўі пражыў ажно цэлае паўстагоддзе, зрабілі сонца, паветра, хлеб, вада? Станоўчы? Вялікі? Выключны?.. Што ні скажы — банальна. Але ж і праўда, сто разоў праўда, што з Горкім і мне было добра, што і я люблю яго, а любячы не мог, не магу не вучыцца таму, што мне ў яго здаецца добрым, прыгожым, трывалым».

Таняна ЖУК,
навуковы супрацоўнік
Інстытута літаратуры імя
Я. Купалы АН БССР.

ЯК СОНЦА І ПАВЕТРА...

Да 110-годдзя з дня нараджэння
Максіма ГОРКАГА

М. Горкі сярод беларускіх пісьменнікаў, 1934 год.

Занольскага, «Гапон» Дуніна-Марцінкевіча, паэму «Тарас на Парнасе», песню Купалы «А хто там ідзе?» (з нотамі), а таксама запіс беларускіх песень. Ліст заканчваўся словамі: «Прашу залічыць мяне падпісчыкам на «Нашу ніву».

Горкі захапляўся беларускім фальклорам. У яго асабістай бібліятэцы меліся «Народныя песні» В. Шэйна і «Беларускі зборнік» Е. Раманава.

З дапамогай вялікага рускага пісьменніка ў 1908 г. была адкрыта бібліятэка ў мястэчку Мір. Горкі цікавіўся і дапамагаў кітамі першай у Беларусі народнай бібліятэцы-чытальні імя Ф. Паўлянкова.

Вядома, якую высокую ацэнку даў Аляксей Максімавіч творам Я. Купалы і Я. Коласа. Для маладых пісьменнікаў гэта было вялікай маральнай падтрымкай.

Горкага захаплялі «Адвечная песня» Я. Купалы і верш «А хто там ідзе?», які пераклаў ён на рускую мову, назваўшы яго гімнам беларускага народа, «красамоўнай і суровай» песняй.

У дакастрычніцкі перыяд, калі беларуская літаратура ў неспрыяльных грамадскіх умовах толькі пачынала сцвярджаць сябе, Горкі выказаў

чаецца не ў асобных перайманнях, супадзеннях тых альбо іншых матываў, сітуацый, а, перш за ўсё, у агульных прынцыпах падыходу да з'яў жыцця, да чалавека, у шырокім філасофскім разуменні працы, у горкаўскім духу рэвалюцыйнай актыўнасці.

Амаль у кожнага беларускага пісьменніка знойдзем мы выказанне аб ролі Горкага ў сваім творчым лёсе — своеасаблівае «прызнанне ў любові».

Я. Колас адзначаў, што Аляксей Максімавіч плённа ўздзейнічаў на яго светлагляд: «Ён быў для мяне ўзорам пісьменніка-грамадзяніна».

«Хто з нас, маладых, не захапляўся Горкім? Для каго з нас ён не стаў маральнай падтрымкай? Каму з нас ён не быў настаўнікам?» — пісаў З. Бядуля.

«Для нас, для пісьменнікаў, Аляксей Максімавіч быў абсалютным аўтарытэтам. Яго роля і ўплыў на развіццё ўсёй савецкай літаратуры не паддаецца ніякім параўнанням», — сцвярджаў М. Лынькоў.

Падобныя выказванні можна прыводзіць яшчэ і яшчэ...

Відавочна, што на сучаснікаў Горкага ўплывала не толькі яго творчасць, але і сама асоба пісьменніка, рэва-

не замыкацца ў вузкіх рамках свайго краю, набываць шырокі сацыяльны вопыт, маштабна мысліць. Ён лічыў, што найбольш паспяхова «справе пазнання жыцця» служыць нарыс, які дазваляе аператыўна пранікнуць у цяжкую рэчаіснасць. Як вядома, сам Горкі даў узоры такога нарысу ў цыкле «Па Саюзу Саветаў».

Час патрабававу ад літаратараў актыўнага ўмяшання ў жыццё, глыбокага вывучэння новых і разнастайных з'яў савецкай рэчаіснасці. Выконваючы гэтыя задачы, беларускія пісьменнікі цэлымі брыгадамі выяжджаюць у вёску, на прадпрыемствы і будоўлі.

Наведанне Я. Коласам у 1928—29 гг. Асінбуда дало матэрыял для нарысаў «На Асінбудзе», «Паездка на Асінбуду». Нарысы Ц. Гартнага «Наступ на гарны» з'явіліся вынікам двухгадовага (1930—31 гг.) назірання за работаю калектыву заводу «Камунар». Тры месяцы дэталёвага вывучэння Я. Скрыганам жыцця і працоўнай дзейнасці буйнейшага для таго часу Гомельскага заводу сельскагаспадарчых машын вылілася ў цыкл нарысаў «Недзіпананы профіль». Шмат дакументальных твораў (М. Зарэцкага, Я. Скрыгана) было прысвечана даследаванню новых працэсаў

З ТАГО, ШТО ПАМЯЦЬ БЕРАЖЭ

Сакавіцкі календар нагадаў нам імямі народных артыстаў БССР Веры Мальковай і Арсена Арсені: сёлета мы адзначалі 6 іх 75-гадовыя юбілей. Словам-успамінам пра некалькі вядомых салістаў беларускай оперы дзеліцца народны артыст рэспублікі Апатоль ВАГАТЫРОЎ.

Толькі пяты год існаваў у Беларусі тэатр оперы і балета. Сціпла выглядала яго афіша: у канцы 30-х гадоў з класікі ставіліся «Югеній Анегін», «Пікавая дама», «Царская нявеста»... Нацыянальны рэпертуар толькі складваўся. Але на янім гарачым энтузіязме, на лютым шчырай любові да мастацтва трымалася справа людзей, згуртаваных вакол тэатра Калентыў з удзімам рыхтаваўся да першай, перадаваеннай дэнады беларускага мастацтва ў Маскве. Але наб дасягнуў у рабоце належнага узроўню, патрабаваліся кваліфікаваныя спявачкі надры, а іх у нас не

Вера Малькова.

хапала. Вось тады і былі запрошаны ў беларускі тэатр салісты з братніх рэспублік.

Вера Малькова прыехала да нас з Тбілісі, дзе паспяхова выступала ў аднаіменных партыях Маргарыты, Міназлы, Дзядзьмоны. І адразу — актыўна, прагна — пачала асвойваць беларускую культуру. Авалодаўшы беларускую мову, яна з прыемнасцю ўключала ў

рэпертуар нашыя песні. Да паездкі ў Маскву падрыхтавала партыю Надзейкі ў «Кветцы шчасця», а ў пасляваенныя гады працавала над новымі вобразамі беларускіх дзячат у «Алесі» і «Кастусі Каліноўскім». Праўда, прыгожы, ад прыроды пастаўлены голас Веры Мальковай не дужа часта даводзілася чуць слухачу. Прынамсі, у маёй памяці не вопліў як спявачкі захаваўся менш акрэслена, чым ян грамадскага дзеяча. Справа ў тым, што яшчэ на пачатку свайго працоўнага шляху Вера Малькова займалася партыйнай і грамадскай работай. І такі ўжо гэта быў няўрымслівы, таварыскі, дбаль чалавек, што з цягам часу клопат пра калектыв, пра арганізацыйныя справы ў мастацтве адцягнуў, відаць, клопат пра ўласную творчую славу.

У той аддалены 1937 год з задавальненнем прыняў запрашэнне нашага тэатра і Арсен Арсенна, які ўжо прайшоў добрую ванальную і ацёрскую

украінскай опернай сцэне. Як, дарэчы, і ўсе артысты, што дапамагалі нам узнімаць новае, савецкае мастацтва. Ён надзвычай цёпла, пасяброўску, добразычліва ставіўся да беларускай нацыянальнай культуры. Адзіства творчых імкненняў, шчырыя, таварыскія адносіны былі ў самім оперным калектыве, складаліся яны таксама паміж артыстамі і намі, кампазітарамі, у плённай кантакце стваральнай і выканаўчай нараджаўся нацыянальны оперны рэпертуар. Распрацоўваючы музычную характарыстыку такога ці іншага вобраза, мы арыентаваліся на вакальныя і сцэнічныя дадзеныя пэўнага саліста. Юген Ціноцкі разлічваў партыю Апанаса ў «Алесі» на галасавыя магчымасці Арсенкі, а таксама, калі працаваў над операй «У пушчах Палесся», у вобразе Кузьміча меў на ўвазе гэтага спявачка.

А трэба сказаць, Арсенна валодаў чудаўным дараваннем. Калі б жыццё яго не абарвалася тан

раптоўна (у пасляваенныя Мінску ён, здаецца, не папрацаваў і года, трагічна загінуў), ён яшчэ доўгі час упрыгонкаваў бы наша операе мастацтва. Багаты, поўнага дыяпазону барытон з выдатнымі «вяхамі», яркі сцэнічныя дадзеныя... Спявак, як гаворыцца, быў першакласны. З аднолькавай ахвотай і з нязменным бляскам выконваў ён народныя песні — беларускія, рускія, украінскія; раманы, сучасны і класічны оперны рэпертуар. Падуладныя былі яму і партыя Фігара, дзе патрабавецца віртуозна тэхніка (дарэчы, вяршыня яго майстэрства, лепшы Фігара на беларускай сцэне!), і партыя Ялечкага, якая вымагае кантыленнага гучання. Яго лірычнаму дараванню адпавядалі вобразы Анегіна, Нэрмона (у спентаклі «Травіята» наогул быў вельмі добры выканаўца ансамбль: Аляксеева, Балодцін, Арсенна).

На першай дэнадзе Арсенна звярнуў на слабе ўвагу масквічоў, асабліва запамінальным было яго выступленне ва ўрадавым канцэрце. Трэба сказаць, у той час артыстаў не вельмі шчодро пеставалі ганаровымі

Арсен Арсенна.

званнямі. Да 1940 года на ўсю рэспубліку была адна народная артыстка — Ларыса Алесандроўская. Пасля ж дэнады гэтага высокага звання ўдастоіліся пяцёра салістаў оперы — майстроў ваналу, і Арсенна — у іх ліку.

Вера Малькова, Арсен Арсенна. Нядоўгім, на жаль, але зскіраваным было святло гэтых оперных зорак, якія ўзышлі на небасхіле беларускага опернага мастацтва ў час яго станаўлення, яго маладосці.

Занікала С. БЕРАСЦЕНЬ.

ПАХАВАННЕ Р. Р. ШЫРМЫ

Памёр выдатны дзеяч савецкага музычнага мастацтва Рыгор Раманавіч Шырмы. Гэта горкая вестка вострым болем адазвалялася ў сэрцах мільёнаў людзей. Перастала біцца сэрца чалавека вялікага, самабытнага таленту і невычарпальнай працэвістасці, добрага і мудрага настаўніка, які сагрэў сваімі бацькоўскімі клопатамі і ўвагай лёс многіх маладых тварцоў.

Велізарны і шматгранны ўклад Р. Р. Шырмы, які прысвяціў сваё вялікае і цудоўнае жыццё народнай песні, у скарбніцу беларускай і ўсёй савецкай культуры. Тысячы цяжкіх верст прайшоў ён ад сцяла да сцяла, адшукваючы народнай творчасці. Мноства таленавітых спевакоў-самародкаў сустрэліся на яго шляху. «Іх вуснамі народ раскаваў аб сабе, аб сваіх засмучэннях і радасцях, якія жылі ў яго маргах — пісаў Рыгор Раманавіч. — Сутыкаючыся з гэтымі талентамі, я заглянуў у бяздонныя крыніцы народнай песнятворчасці, ад якіх, як зачараваны, не ў сілах ужо адарвацца. Я бязмерна ўжасліваўся, што яны дапамаглі мне захаваць найвялікшыя каштоўнасці музычнай культуры нашага народа».

Звыш дзюх тысяч народных мелодый, сабраных Р. Р. Шырмай, увайшлі ў чатырохтомнае выданне «Беларускія народныя песні», набылі новае жыццё на канцэртнай эстрадзе, у рэпертуары прафесійных і самадзейных калектываў, у партытурах і клавірах кампазітараў.

Яго нястомная, самаадданая праца, улюбёнасць у справу, страснасць палымнага прапагандыста народнай творчасці дапамаглі беларускай песні птушкай узляцець над светам на крылах народнасці і высокай ідэйнасці.

У галіне прафесійных харавых спеваў — яшчэ адной назменнай любві Рыгора Раманавіча — ён таксама прайшоў па сцежцы самай вялікай «катэгорыі цяжкасці» і ўзняўся да жаданых вышынь. Створаная ім Акадэмічная харавая капэла БССР дасягнула пад яго кіраўніцтвам высокай ступені прафесійнага майстэрства.

Чыстыя галасы таленавітых спевакоў, аб'яднаныя воляй і дырыжорскім майстэрствам Рыгора Раманавіча, раскрывалі слухачам непаўторную палітру фарбаў і адценняў у любым творы — няхай гэта была народная песня або вельмі складаны шэдэўр рускай і сусветнай класікі. Шырмаўская трактоўка многіх узораў харавой музыкі прызнана класічнай па глыбіні пранікнення ў задуму аўтара, па бездакорна дакладнаму і аптымальнаму выбару выразных сродкаў.

Ацэньваючы плённую работу Р. Р. Шырмы на ніве музычнай культуры, яго педагогічную і грамадскую дзейнасць, Аляксандр Фадзееў з захапленнем пісаў яму: «У вашай асобе наша краіна можа ганарыцца адным з лепшых настаўнікаў і выхаватэляў, хавальнікаў і прадаўжальнікаў таго, самага лепшага, што можа даць нам харавое мастацтва».

...Тысячы шчырых сяброў Ры-

гора Раманавіча Шырмы ішлі і ішлі з раніцы 25 сакавіка да Дома літаратара, дзе была устаноўлена труна з цэлам нябожчыка. Развітацца з верным сынам беларускага народа, схіліць у жалобным маўчанні галаву перад яго светлай памяццю прыйшлі рабочыя мінскіх прадпрыемстваў і будоўляў, кампазітары і артысты, пісьменнікі і вучоныя, воіны Савецкай Арміі, студэнты і школьнікі.

Бясконца людская рака, што павольна цячэ ўздоўж пастамента, на якім у абрамленні з жывых кветак стаіць труна з цэлам памёршага. У галавах — вялікі партрэт Р. Р. Шырмы ў жалобнай рамцы. Вакol пастамента і ўздоўж сцен залы — мноства вянок. Сярод іх вянок ад ЦК КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР і Савета Міністраў рэспублікі.

Гучаць жалобныя мелодыі. Усё новае і новае людзі становяцца ў ганаровую варту. Журботную вахту нясуць члены праўлення Саюза кампазітараў БССР, прадстаўнікі партыйных, савецкіх, прафсаюзных і камсамольскіх органаў, творчай інтэлігенцыі, землякі нябожчыка.

Настаюць апошнія мінуці развітання. У ганаровую варту становяцца таварышы П. М. Машэраў, І. Я. Палакоў, Ц. Я. Кісялёў, А. Т. Кузьмін, М. І. Лагір, У. А. Мікуліч, У. Ф. Міцкевіч, Я. П. Нікулкін, М. Н. Полазаў, В. С. Шавялуха, І. Ф. Якушаў, У. Е. Лабанок, Н. Л. Сняжкова.

14 гадзін. Пачынаецца грамадзянская паніхіда. Жалобны мітынг адкрывае першы намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР У. Ф. Міцкевіч.

— Цяжка перадаць словамі, — сказаў ён, — усю глыбіню смутку, з якім мы праводзім сёння ў апошні шлях выдатнага дзеяча савецкай музычнай культуры, цудоўнага чалавека, слаўнага сына беларускага народа, камуніста, народнага артыста СССР, Героя Сацыялістычнай Працы, дэпутата Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, старшыню праўлення Саюза кампазітараў БССР, лаўрэата дзяржаўных прэмій рэспублікі Рыгора Раманавіча Шырмы.

Пакінуў нас адзін з самых яркіх і таленавітых прадстаўнікоў беларускай савецкай мастацкай інтэлігенцыі, які прысвяціў усё сваё жыццё вялікай справе служэння беларускаму мастацтву і культуры, іх развіццю і ўзбагачэнню.

Буйны мастак і педагог, тонкі знаток нацыянальнага песеннага фальклору, Рыгор Раманавіч Шырмы ўнёс неацэнны ўклад у развіццё беларускай музычнай культуры, узбагаціў яе новымі гранямі высокага савецкага патрыятызму і народнасці. Уся яго творчая дзейнасць вызначалася чуйным і глыбокім пранікненнем у самую сутнасць нацыянальнай песеннай творчасці, усяго беларускага музычнага мастацтва.

Рыгор Раманавіч Шырмы нарадзіўся 20 студзеня 1892 года ў вёсцы Шакуны Пружанскага раёна ў беднай сялянскай сям'і. З дзіцячых гадоў яму давалася сутыкнуцца з бяспраўем, несправядлівацю і

уніжэннямі, якім падвяргаўся беларускі селянін. Але прага вучыцца, пазнаваць свет дапамагла яму наступіць на вучобу ў Пружанскае гарадское вучылішча і стаць настаўнікам. Ужо ў гэты перыяд ён шмат сіл аддаваў стварэнню самадзейных харавых калектываў і сам кіраваў іх работай. Прымаючы актыўны ўдзел у рэвалюцыйным руху ў Заходняй Беларусі, смела ўзімаў ён свой голас у абарону справядлівай справы, добра, праўды і гуманізму.

Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з Беларускай ССР Рыгор Раманавіч стварыў Беларуска-ансамбль песні і танца, які быў рэарганізаваны ў Дзяржаўны народны хор БССР, а затым у Дзяржаўную акадэмічную харавую капэлу БССР. Пад яго кіраўніцтвам капэла стала адным з самых любімых творчых калектываў, горадасцю беларускага народа.

Магутны талент Р. Р. Шырмы асабліва ярка, поўна і самабытна раскрыўся ў апрацоўцы твораў беларускіх кампазітараў і запісаных ім беларускіх народных песень. Яго ўклад у справу захавання беларускай нацыянальнай песні, у айнавую музычную культуру сапраўды цяжка пераацэніць. Збіраючы і даследуючы фальклор, ён дапамагаў пазнаваць багацце духоўнага свету і гісторыю народа, яго жыццёлюбства, імкненне да вялікіх здзяйсненняў, пераўтварэння жыцця на сацыялістычных і камуністычных асновах.

Імкненне ісці ў нагу з часам, неярпімасць да праўленняў мяшчанства і пошласці ў мастацтве заўсёды былі адметнай рысай характару Рыгора Раманавіча.

Сваю вялікую творчую, даследчую, мастацка-выхаваўчую работу ён не ўяўляў без зносінаў з культурай вялікага рускага і іншых брацкіх савецкіх народаў, без расшырэння культурных сувязей з зарубажнымі краінамі і быў самым актыўным прапагандыстам савецкага мастацтва.

Да апошніх дзён свайго жыцця Р. Р. Шырмы нястомна працаваў на грамадскай ніве, з'яўляючыся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР, членам Рэспубліканскага камітэта абароны міру, старшыней Беларускага таварыства «Радзіма».

Якой бы справай ні займаўся Рыгор Раманавіч, яго заўсёды вызначалі партыйныя прынцыпы: повасць, крыхталёная чыстата і чалавечая доброта, гатоўнасць дапамагчы таварышу ў цяжкую минуту, даць мудрую параду, выбраць правільнае рашэнне.

Партыя і Савецкая дзяржава дастойна ацанілі выдатныя заслугі Рыгора Раманавіча, прысвоішы яму высокае званне Героя Сацыялістычнай Працы і ганаровае званне народнага артыста СССР. Ён узнагароджаны ордэнамі Леніна, Кастрычніцкай Рэвалюцыі, Працоўнага Чырвонага Сцяга, «Знак Пашаны» і многімі медалямі.

Разам з усімі беларускімі народам Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі, Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР і Савет Міністраў Беларускай ССР глыбока смуткуюць з прычыны смерці Рыгора Раманавіча Шырмы, выказваюць глыбо-

кае спачуванне яго родным і блізкім.

Сёння, праводзячы Рыгора Раманавіча Шырму ў апошні шлях і развітаючыся з ім, мы гаворым, што сучаснае жыццё знайсці толькі ў тым, што ўсё, што ён зрабіў, чаму прысвяціў сваё жыццё і творчасць, застаецца з намі і будзе служыць вялікай справе фарміравання ўсебакова развітай асобы камуністычнага тыпу, справе мастацкага выхавання савецкіх людзей і будзе вечна жыць у народзе, сказаў у заключэнне У. Ф. Міцкевіч.

Слова атрымлівае намеснік старшыні праўлення Саюза кампазітараў БССР, народны артыст Беларускай ССР Ю. У. Семяняка.

Цяжка ўсведамляць, што няма сярод нас Рыгора Раманавіча, мудрага чалавека, настаўніка, нястомнага працаўніка на ніве дарагога нам музычнага мастацтва.

Усё яго жыццё было звязана з беларускай песняй, з народам, які стварае яе, дзеля гэтай любві Рыгорам Раманавічам здзейснены сапраўдны грамадзянскі і творчы подзвіг.

Яго велізарная збіральная дзейнасць даўно служыць нам, кампазітарам, невычэрпнай крыніцай творчага натхнення. Тысячы песень, узятых у народ, перадаў Рыгор Раманавіч нам, каб яны загучалі з новай сілай у нашых творах.

З імем Р. Р. Шырмы, працягваў Ю. У. Семяняка, звязаны многія падзеі ў музычным жыцці рэспублікі. Рознабакова адукаваны, вечна неспакойны, прынцыповы, непрымірны барацьбіт за чыстату савецкага мастацтва, такім быў і застаецца ён ў нашай сядомасці і ў нашых сэрцах.

Бывайце, дарагі Рыгор Раманавіч, мы, кампазітары, заўсёды з удзячнасцю будзем памятаць аб Вас, Ваш жыццёвы і творчы шлях будзе для нас узорам служэння свайму народу, Радзіме.

Мне, прадстаўніку рабочага класа, маім таварышам па працы, сказаў слесар Мінскага аўтамабільнага завода М. А. Жолудзь, блізкая і дарагая справа, якой прысвяціў сваё жыццё Рыгор Раманавіч. Беражліва сабраныя ім і захаваныя для будучых пакаленняў народныя мелодыі сталі нашымі вернымі спадарожнікамі і добрымі сябрамі. Цяжка ўсведамляць, што не сустрэнемся больш з Рыгорам Раманавічам у цэху, дзе ён нярэдка выступаў перад рабочымі, не ўбачым яго ў журы аглядаў і фестывалю мастацкай самадзейнасці, дзе да яго слова, да яго парады заўсёды ўважліва і з удзячнасцю прыслухоўваліся.

Выступае старшыня праўлення Саюза кампазітараў Літоўскай ССР В. Лаўрушас. Смерць Р. Р. Шырмы, гаворыць ён, гэта велізарная страта не толькі для беларускай, але і для літоўскай музычнай культуры. Колькі творчай энергіі і фантазіі ўклаў Рыгор Раманавіч ва ўмацаванне беларуска-літоўскіх культурных сувязей. Яго маладыя гады прайшлі ў Вільнюсе, і ён быў добра знаёмы з літоўскім фальклорам, уважліва сачыў за развіццём літоўскай савецкай прафесійнай музыкі.

Мы ведалі Р. Р. Шырму як чалавека велізарнай эрудыцыі,

буйнога музычнага і грамадскага дзеяча. Яго няма больш сярод нас, але вялікай працай і талентам ён залатымі літарамі ўпісаў сваё імя ў гісторыю савецкай культуры.

Ад землякоў слова развітання гаворыць сакратар партыйнай арганізацыі калгаса «Ленінскі шлях» Пружанскага раёна Г. Н. Петруковіч:

— З бацькоўскім домам, з роднай пружанскай зямлёй было звязана ўсё жыццё Рыгора Раманавіча. Тут ён нарадзіўся і вырас, тут упершыню пачуў песню маці. Для нас, хлебарабаў, ён заўсёды быў мудрым дарадчыкам і другом, жыва цікавіўся нашымі справамі і пабацькоўску строга патрабаваў за недахопы і хібы. Мы пастаянна адчувалі яго дэпутацкія клопаты і ўвагу, яго сіноўскую любоў да роднага краю. Спі спакойна, дарагі наш зямляк. Твая песня і справа твая вечна будуць жыць у нашай памяці.

Перад мікрафонам міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч.

Надышла вясна — цудоўная пара года, а ў нас на душы смутак, гаворыць ён. Мы праводзім у апошні шлях выдатнага кампазітара і пісьменніка, аднаго з таленавітых сыноў Беларускай зямлі. Рыгор Раманавіч быў жаданым дарадчыкам і мудрым настаўнікам творчай моладзі, да яго слова ўважліва прыслухоўвалася не адно пакаленне дзеячаў нацыянальнага мастацтва.

Бадай, няма такой вёскі, горада або працоўнага калектыву, дзе не ведалі б Рыгора Раманавіча і шчыра не любілі б яго. Ён жыў клопатамі і радасцямі народа, шчодро чэрпаў натхненне з неацэнных скарбніц народнай паэзіі і музыкі.

Мы запомнім Р. Р. Шырму як выдатнага мастака, нястомнага збіральніка і прапагандыста народнай песні, пісьменніка-публіцыста, актыўнага грамадскага дзеяча і прадоўжым яго эстафету.

Мітынг закончаны. Жалобны картэж павольна рухаецца па Ленінскім праспекце ў бок могілак. Тут, ля магілы, слова развітання гаворыць старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, народны паэт Беларусі, Герой Сацыялістычнай Працы М. Танк:

— Для сваіх сяброў-равеснікаў Рыгор Раманавіч быў надзейным таварышам, на плячо якога ў любую цяжкую минуту можна было спелі абперціся, — сказаў ён. — А для нас, маладзейшых, ён быў кляпатлівым і мудрым настаўнікам, які многім памог стаць на ногі, узняцца на крылах для палёту ў светлую будучыню.

Ён быў піянерам і першапраходцам у многім галінах нашага мастацтва. Без яго нашмат бяднейшая была б наша песня, наша літаратура, уся наша культура. Ён надзвычай беражліва адносіўся да скарбаў народнай творчасці і нас вучыў іх збіраць, прымажаць і даражыць імі. Рыгор Раманавіч заўсёды быў у гушчры падзеяў нашага часу, у цэнтры грамадскага і культурнага жыцця, пошукаў і ідэйнай барацьбы за рэалістычнае, народнае, партыйнае мастацтва.

Пад гукі жалобных мелодый труна з цэлам Р. Р. Шырмы апускаецца ў магілу. Яе пакрываюць вянкi і букеты жывых кветак.

БЕЛТА.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР смуткуе з прычыны смерці выдатнага дзеяча музычнай культуры, Героя Сацыялістычнай Працы, двойчы лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, старшыню праўлення Саюза кампазітараў БССР, члена СП БССР Рыгора Раманавіча Шырмы і выказвае глыбокае спачуванне блізкім і родным нябожчыка.

Магілёўская народная харавая капэла разам з усімі смуткуе з прычыны смерці былога кіраўніка Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы БССР, Героя Сацыялістычнай Працы, народнага артыста СССР Р. Р. Шырмы і выказвае глыбокае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

ПАКАЗВАЮЦЬ АМАТАРЫ МІНШЧЫНЫ

У дэкадзе самадзейнага тэатральнага мастацтва Мінскай вобласці, якая індэўна адбылася, прынялі ўдзел 7 народных тэатраў, 3 народных агітбрыгады і 5 вядучых самадзейных калектываў вобласці.

На тэатральнай дэкадзе была прадстаўлена класічная драматургія: творы Г. Лоркі, А. Астроўскага, А. Чэхава, а таксама п'есы сучасных пісьменнікаў — Б. Васільева, В. Розава, С. Алёшына, І. Штэмлера, Д. Алля, А. Кузнецова і Г. Штайна. Што датычыць рэпертуару агітбрыгад, то яны паказалі арыгінальныя сцэнічныя творы, напісаныя самімі кіраўнікамі калектываў у садружнасці з прафесійнымі літаратарамі.

Члены журы, у якое ўваходзілі артысты, рэжысёры, мастакі, нампазітары, выкладчыкі Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута і Мінскага інстытута культуры, прадстаўнікі Міністэрства культуры БССР і рэспубліканскага Дома народнай творчасці, аднадушна адзначылі спрод лепшых спектакляў па п'есе Б. Васільева «У спісу не значыцца» ў пастаноўцы народнага тэатра Слуцкага ГДН. У спектаклі яна прагучала тэма неўміручага подзвігу саветскіх людзей у часны цяжкага выпрабавання. Рэжысёр М. Мацкевіч імкнуўся прааналізаваць працэс фарміравання і станаўлення гераізму чалавека. Ад няемлівага юнака, што з'явіўся на прыём у генеральскі кабінет, да мужана байца Чырвонай Арміі, абаронцы сацыялістычнай Айчыны — такі шлях лейтэнанта Плужнікава (артыст народнага тэатра Ю. Матусевіч). Выканаўца здолеў паказаць ярыя рысы характару свайго героя, прымусіў глядача уважліва сачыць за разгортваннем дзеяння. Цікавы сцэнічны ансамбль стварылі таксама артысты народнага тэатра

Л. Зарубін, К. Заяц, І. Напалкава, Г. Бабаджанавы і іншыя ўдзельнікі спектакля. Значную дапамогу ў пошуку сцэнаграфіі пастаноўні аказаў калектыву галоўны мастак Рускага тэатра БССР імя М. Горкага Ю. Тур.

Гэтай пастаноўнай Слуцкі народны тэатр умацоўвае сваю былую славу.

П'есу Д. Алля «Праўду, нічога акрамя праўды» паназаў на дэкадзе лаўрэат і Усеаюзнага фестывалю самадзейнай мастацкай творчасці працоўных Барысаўскі народны тэатр. Па-мастацку сціплае дэкарацыйнае вырашэнне спектакля мастаком С. Кулажэнкам добра дапаўняе данладная рэжысура Л. Манановай, а таксама яркае выканаўчае майстэрства артыстаў А. Грачышкіна, У. Белтава, Л. Грачышкінай, І. Марцінкевіч. Усё гэта робіць пастаноўку цікавай і значнай.

Зацікавіў глядачоў на дэкадзе і спектакль Маладзечанскага народнага тэатра па п'есе А. Астроўскага «Выхаванка», пастаноўку якога ажыццявіла рэжысёр Н. Сідарэнка. Зразумела, класічны твор патрабуе высокага майстэрства рэжысёра і выканання. Гэтага яшчэ не заўсёды хапае аматарам з Маладзечна. Але некаторыя пралікі нампенсуюцца вялікім жаданнем удзельнікаў самадзейнага калектыва даць новае жыццё амаль забытаму твору, праўдзіва перадаць атмасферу эпохі, удзельнічаць на глядача вобразнасцю слова вялікага драматурга.

Сярод тэатральных самадзейных калектываў асабліва цікава выклікала выступленне тэатральнага калектыва Дома культуры БелАЗа. Выбар калектывам інсцэніроўкі рамана І. Штэмлера «Грасмайстарскі бал» (рэжысёр М. Бараш) — гэта імкненне ўвасобіць тэму балючна, але блізка сучаснаму глядачу. Тэат-

ральны калектыв прадэманстраваў шэраг цікавых у прафесійным сэнсе сцэнічных знаходак, высокую культуру выканання, разуменне кожным выканаўцам асноў сцэнічнага майстэрства і валоданне ім. Рэжысёр М. Бараш і артысты-аматары ацэнтуюць увагу на фарміраванні характару і светлагляду сучаснага маладога чалавека, які працуе на вытворчасці.

Нельга не спыніцца і на выступленні яшчэ аднаго доволі здольнага ў творчых адносінах самадзейнага калектыва Астравіцкага раённага РДК, які звярнуўся да замежнай класічнай драматургіі. Выхаванка тэатральна-мастацкага інстытута В. Свірыдзінка ажыццявіла пастаноўку п'есы Гарсія Лоркі «Дом Бернарды Альбы». Спектакль сведчыць аб сталасці рэжысёра і значнай вучэбна-выхаваўчай студыйнай рабоце калектыва. Адчуваецца імкненне рэжысёра да сучаснага прачытання складанай драматургіі Лоркі. Сярод выканаўцаў асаблівай увагі заслугоўваюць В. Анкуд — Марціры, Е. Іванікава — Адела, Т. Каліноўская — Понсія. Можна сказаць, што тэатральны калектыв Астравіцкага раённага РДК набірае творчую вышыню.

Выступіла на дэкадзе і «Ялінка» — лялечны тэатр Нарачанскага сельскага Дома культуры Вілейскага раёна (рэжысёр В. Цітовіч). Аматыры паказалі глядачам тры яркія самабытныя спектаклі: «Добры вечар, наляда» (інтэрпрэтацыя на тэму народных абрадаў), «Дзед і баба» (беларуская народная казка) і «Лявоніха і Сымоніха» (інсцэніроўка-жарт па твору З. Бядулі). Наогул, цяжка расказаць аб гэтым калектыве коротка, бо менавіта ён, на мой погляд, асабліва адметны з пункту гледжання метадалогіі выхаваўчай і творчай работы з удзельнікамі (гэта і дарослыя, і дзеці), а таксама наватарскіх, эксперыментальных пошукаў выяўленчых і выканаўчых сподкаў у рэжысёрскім спектаклі.

Народныя агітбрыгады паказалі свае праграмы, прысвечаныя юбілею рэспублікі. Аднадушна прызнала пераможцай агітбрыгаду «Польмя» Стаўбцоўскага РДК за праграму «Радзіма, час, мы». Рэжысёру М. Грэсь удалося пастаціць ярка, вобразна, мяцельна рашыць галоўную тэму відэішча, умела спалучыць дакументальнасць з драматызмам дзеяння, публіцыстыч-

насць з мастацкай вобразнасцю, пластычнасць з яркім гучаннем слова і яго культурай.

Дэкада тэатральнай самадзейнасці Мінскай вобласці стала сапраўдным святкам народнай творчасці на новым этапе падрыхтоўкі калектываў да святкавання 60-годдзя БССР і КПБ. Вынікі яе пераважнаносяць станоўчы характар, але выявіліся і некаторыя недахопы. І перш за ўсё — гэта выпадковасць пастаноўкі той ці іншай п'есы некаторымі самадзейнымі тэатрамі, непадпарадкаванасць іншым раз агульнай тэматычнай кіраванасці, планаванне пастаноўкі без уліку творчых і матэрыяльных магчымасцей калектыва, адсутнасць перспектывных рэпертуарных планаў народных тэатраў. Недастаткова ўвагі ўдзяляецца павышэнню кваліфікацыі некаторых рэжысёраў і кіраўнікоў калектываў, асабліва — прафесійнай самаадукацыі.

І яшчэ адна вельмі важная праблема. Тое, што з 20 сельскіх тэатральных калектываў,

якія існуюць у вобласці, выступілі толькі адзін — з Нарачы, павінна прымусяць задумацца работнікаў культуры вобласці над пытаннямі развіцця гэтага жанру мастацтва ў сельскай мясцовасці, над забеспячэннем кваліфікаванымі спецыялістамі сельскіх самадзейных калектываў. Тэатральная самадзейнасць Міншчыны чакае дапамогі і ад прафесійных майстроў. Сцэнаграфія паказаных спектакляў пакуль што адстае ад выканаўчых магчымасцей аматараў, надае перавагу бытавому інтэр'ернаму рашэнню драматычных твораў.

І апошняе. На дэкадзе амаль не гучала беларускае слова. Беларускаму класічнаму і сучаснаму драматургію калектывы чамусьці абмінаюць. Што датычыць выразнасці сцэнічнай мовы, дык трэба сістэматычна праводзіць заняткі з артыстамі-аматарамі ў працэсе вучэбнай работы.

Вацім ДАПКЮНАС.

Маладзечанскі народны ансамбль песні і танца — лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі. Самадзейныя артысты выступалі з канцэртамі ў гарадах і вёсках рэспублікі, на Украіне, у Латвіі і Літве, перад маракамі Балтыні, у Зорным гарадку, у Крамлёўскім тэатры, на ВДНГ СССР, выязджалі ў ГДР. У Балгарыі ансамбль стаў лаўрэатам Міжнароднага фестывалю фальклорных калектываў. Зараз ён рыхтуе новую праграму, прысвечаную 60-годдзю Ленінскага камсамола.

Фота Ч. МЕЗІНА. (БЕЛТА).

ФАНТАСТЫКА, ПРЫГОДЫ

Павел ВЕЖЫНАЎ

ВЫШЭЙ ЗА ЎСЁ!

НАВУКОВА-ФАНТАСТЫЧНАЯ АПОВЕСЦЬ

Іна асвойвае побыт «варвараў». Чаму аддаць перавагу — стэрыйным харчовым таблеткам ці мясу свежага, засмажанага ў масле фазана?

(Працяг. Пачатак у №№ 10—12).

Іна, як гаротная кабэціна, са скрухай апусцілася на грукваці тапчанок — з гатоўнасцю цярпліва перанесці ўсё, што падрыхтаваў ёй лёс. Але неяк неўпрыкметку ўсё тое, што рабіў Баян, перастала бачыцца ёй агідным. Нават з цікавасцю назірала за тым, як ён, абварыўшы фазана, пачаў яго смажыць. Хата неўзабаве напоўнілася незвычайна густым водарам, ад якога ў яе аж галава пайшла кругам. Падсвядома адчула, што пах гэты прыемны і надзвычай апетытны. Так, пах смажанага фазана вельмі апетытны і прыемны — зусім не тое, чым ад смажэння са штучнага бялка!

Баян дастаў з печы ўжо гатовага фазана, які шыпеў і пыхаў жарам, вылажыў на вялікую неглыбокую талерку і пачаў дзяліць яго на кавалкі. Пры гэтым ён спадзішка цікаваў за гасцяў, і вочы яго іскрыліся смехам.

— Можна, усё ж пакаштуеш? — спытаў нарэшце падкрэслена абыякава.

— Не, — адказала яна рашуча.

— Пасля не кажы, што слаба запрашаў. У нас так: запрашаюць два разы... З першага разу, можна, і нялоўка бывае згаджацца, каб гаспадар не падумаў, што госьць згаладалы...

— Я не галодная, — адказала яна вельмі ўжо сур'ёзна. І што дзіўна — на гэты раз сама да канца не паверыла. Дзіўна тое, што ў яе свеце ніхто не быў ні прагавітым, ні ласуном, яна ж адчула, што ў душы адраджаюцца старыя, забытыя ад веку інстынкты. Яна адчула моцны голад! Не, не голад — проста ёй вельмі зажадалася смачна паесці. І не чаго-небудзь там, а менавіта фазана, засмажанага ў масле...

Гаспадар выбраў сабе ніштаваты кавалак і з бач-

най асадавай укусіў. Еў ён, вядома, як усе варвары — энергічна працуючы зубамі і сківіцамі, гучна перажоўваючы ежу. На яго барадзе заблішчэў тук, але ёй гэта чамусьці не падалося ўжо нехайнасцю. Нейка вельмі хутка і лёгка пачала яна прывыкаць да варварскіх парадкаў.

— Іна, свае бубачкі ты з'ела?

— З'ела, а што? — строга адказала дзяўчына.

— Ды нічога. Ці пад'ела, цікава?

— Ты не жартуй, Баян... Чалавек жыве не для таго, каб есці.

— Але ж без есці і піць чалавеку не жыць, — заўважыў ён са смехам. — А тваімі бубачкамі і чарвяка не заморыш.

Мажліва, і тут ён у нечым мае рацыю — жывот заўсёды, калі пра яго думаць, будзе здавацца пустым і галодным. Калі ён напамінае пра сябе. А чалавек жа не павінен думаць пра яго. Гэта прыніжае чалавека, значыць — гэта сорамна і ганебна... Разважаючы так, яна старалася здагнаць думкі пра вячэр, што, аднак, не вельмі ўдавалася.

— Калі ласка, Іна, хоць пакаштуй, — пачаў упрошваць гаспадар, — далібог жа, нічога не здарыцца...

— Не ведаю...

— А я ведаю — усё будзе добра! Ну, калі ласка, а то пакрыўджуся...

— Ну што ж, калі так... Яна няўпэўнена працягнула руку, нясмела ўзяла кавалак мяса і пачала есці з выгледам пакутніцы. Смак яго, само сабой, быў больш востры і мяса больш цвёрдае і жылістае.

— Ну, як? — усміхнуўся прыязна Баян.

— Пакуль нічога, — адказала госьця, — а там — пабачым...

Настрой у Баяна прыкметна палепшаў, ён адчуваў, што перамог яе страх і няўпэўненасць. У добрым гуморы ён зноў узяўся за работу. Спачатку вынес на двор шкуры, старанна прыбраў у хаце. Потым падняў вешка кукра, дастаў новыя поцілкі і заслаў месца для адпачынку. Цяпер яго дом быў, бадай што, прыдатны, каб прыняць госьцю — хай сабе і з далёкай будучыні.

Іне той першы дзень вельмі здоўжыўся. Можна, прычынай таму была цішыня — глыбокая жывая цішыня, якая парушалася толькі неназойлівым посівам птушак. Галасы птушак успрымаліся неяк дзіўна — як ласяжы флейты ў велічэзнай і пустой зале, толькі былі яны натуральныя і непазрэжныя — у іх можна было ўлавіць і вялікую радасць жыцця, і глыбокі смутак — прадчуванне непазбежнасці смерці, і ледзь прыкметную стомленасць ад бязмежнага бляску сонца.

Аднак і сонца, натаміўшыся за доўгі дзень, пачало спакойнець. Але прырода, перад тым як заснуць,

устрапянулася, паветра напоўнілася машкарой, неба — іміклівымі ластаўкамі... Пайшлі да ракі — і яна віравала перад сном. Уся паверхня вады была спярэжана, як дажджом, — гуляла рыба.

Дзяўчына прагна ўбірава новы ўражэнні і ні пра што не думала — проста не хацелася думаць. Яе апавала нейкае спакойнае і ціхае забыццё. Успаміны ўзніклі і зніклі, як у дрымоце, ёй пачало здавацца, што яна жыве ў гэтым маладым свеце бясконца доўга.

Яны сядзелі на беразе ракі, пакуль не змерклася. Абое маўчалі і задумлена глядзелі перад сабой. Яны проста існавалі, як дрэвы і трава, у зусім інкашым рытме, непараўнальна спакойнейшым, больш павольным за нецярплівы рытм жыцця смяротных людзей, і, можа, шчасце зусім не ў шчаслівых імгненнях, думала яна. Шчаслівыя імгненні, па сутнасці, — шчаслівыя ілюзіі. Хіба не можа быць шчаслівым проста быццё, калі б, вядома, у яго магла пранікнуць вечнасць? Ніхто ніколі не даведаецца — дрэвы шчаслівыя ці не... А можа, яны шчаслівейшыя за людзей?.. Дрэвы, у якіх няма розуму, але якія могуць нейкім чынам адчуваць сваё існаванне — падобнае вечнасці, існаванне, якое адпавядае яе спакойнай і ціхай велічы...

Калі ўжо ў прыцемках вярнуліся з ракі, Баян запаліў каганец — невялікую пасудзіну з застылым тлушчам і кнотам. Хата напоўнілася нейкім асаблівым пахам — пахам мёду з мускусам, які абвастраў пацудзі і супакойваў думкі. Не ведаючы, які прабавіць час, Іна дастала з сакважыя слоўнік старажытна-славянскай мовы, пачала перагортваць старонкі. Баяна гэта зацікавіла.

— Гэта кніга? — спытаў ён нясмела.

— Так, гэта кніга. А ты бачыў кнігі, Баян?

— Бачыў, чаму ж не... Але такой, з такімі тонкімі лістамі і дробнымі літарамі, — не бачыў. А пра што ў ёй пішацца?

— Ні пра што не пішацца, Баян. Гэта слоўнік...

— Не разумю, што ты кажаш... Ці я дурны зусім?

— Ты не дурны, Баяне. Ты проста гэтага не ведаеш. А не ведаць — гэта яшчэ не сорам. Скажы праўду, дык і мы, у наш час, так мала ведаем... Баян, а дзе ты думаеш спаць?

— Знайду месца... На дварэ, ча шкурах.

— А холадна табе не будзе?

— Холадна? Ды я і зімою начаваў у лесе. А гэта самае лета...

— Ну добра, Баяне, ты проста жах які мілы, — ціха сказала дзяўчына.

(Працяг у наступным нумары).

ЯК Я АПАВЯДАННЕ ПІСАЎ

Сеў, значыць, неяк летам на старую канапу, што ў цешчыным садзе стаяла, — і моцна задумаўся. Задумаўся так, як, відаць, і іншыя думаюць. Чаму б, думаю, і мне што-небудзь не напісаць. Апавяданне, напрыклад.

Але тут я вам без утайкі і шчыра скажу — год так хутка праляцеў-праскочыў, што я — нічога не напісаў. Нават і не думаў пра што пісаць. Не гарыць, толькі думаю...

І вось мінулым летам зноў я гасціў у вёсцы. У каго — вы ўжо ведаеце. Іду, значыць, у знаёмы сад. Бачу — струхнела канапа. І дзе нагі адкапыліліся. А дзень сонечны, спякотны. Лёг я тады на лужку — за цешчынай хатай — запліошчыў вочы і не стаў ні пра што думаць. Адпачну, толькі думаю. Крыху прыдрамаў, а тады, зразумела, расплюшчыў вочы. Лістом лапуха ўсплелы твар выцер. І стаў глядзець угору, у неба. І здалася мне, што не хмаркі па небе ляцяць, а я — пльыву кудысьці. З зямлёю нашай разам. І ўверсе — бездань сіняя паміж хмаркамі! Канца краю ёй няма... І душа мая быццам бы з таго хамута, які трымае душу, выскачыць захацела. Пачакай, думаю... Прыўзняўся я, агледзеўся. Браточкі! Прыгажосць якая наўкол! Кветачкі ўсмехаюцца, пчолак з тых кветчак мёд высмоктваюць. І ветрык па маёй спіне лагодна гуляе. А я ўсмехаюся — бо козытна... Ну, думаю, парадак. Надшоў час натхнення. Не можа быць, каб сёння я чаго не напісаў.

Тут у мяне над вухам — цяжкі, цяжкі-хрумські цяжкі, цяжкі-хрумські! Аж уздрыгнуў я. А гэта парсюк цешчын карані хрэна і кавалачкі цэглы «перапрацоўвае». Даўбней бы цябе па галаве, думаю, і на патэльнію...

— Люба, — крычу жонцы. — Дзе вы там падзяваліся... Скажы цешчы, каб быдла гэта ў пуню загнала.

Зблыталі, чэрці, усё. Не шматкі, можна сказаць, параалі маю задуму. Бачу, і воблачкі ўжо не тымі сталі. Не той лёгкасці і не той канфігурацыі. І кветкі са сваімі вочкамі-палёсткамі не ў радасць. На гэтым лужку я ўжо нічога не напішу талковага, думаю. Лухту, можа, толькі якую.

Заўважаю — цешча да мяне бяжыць. З кватрай.
— Не трэба, — кажу ёй, — мне ніякага расолу! А лепей, кажу, пабудзьце вы ўсе на лужку, а я — пайду ў хату.
Бачу, у цешчы аж рукі задрыжалі. А тут і жонка падбегла.
— Ідзі, мама, стол накрывай, — кажа жонка. — Ды не... Чыстым абрусам. Каб лепш пісалася...

Сеў я, значыць, у зале. На п'яныя вышываны абрус рукі паклаў... У такую гарачыню які ён, абрус, халодны, думаю. А больш — нічога не думаецца. Акіно адчыніць трэба, толькі думаю. Душна. А-а-а... Вунь і аблачынкі пацяжнелі. Чаромха, што пад акном, лісцейкамі зашамцела: шэп-лэп, шэп-лэп... Дзербялызне дожджычак, думаю. Змоча зямельку, на якой я ляцеў па сусвету, калі на лужку ляжаў... Пад гэты настрой я і назву свайго будучага апавядання на паперу кладу — «Дождж з навальніцай».

Ды раптам чую ў суседнім пакоі: дзвін-дзвін — чаркі нехта расстаўляе. Парадак, думаю. Падмацоўся, а там і гарачыня спадае.

Калі падняліся з-за стала, пайшоў я зноў у сад. Шкандыбаю паміж дрэў, ацяжараны думкамі пра апавяданне. Раптам чую голас цешчы. За плотам стаіць яна і з суседкай дудкае. Чаму, думаю, не прыслухацца...

— А мой дык павяданні піша... Самі А напісаць тое павяданне — не карову падаць, Ганулька... На васьмь кавал мяса. Кінь свайму пуцціку, каб не брахаў. Тут такая цяшыня і супакой патрэбны — як у магіле. Інакш не напіша.

— А мой таксама аднойчы вечарам нешта пісаў. Два гады назад...
Лёгка-лёгка мне неяк адразу на душы стала. Дастаў я ліст з кішэні, разгарнуў: бач, «Дождж з навальніцай». А што калі, думаю, два апавяданні напісаць — спачатку «Дождж», а тады «Навальніцу». Ці надварот...
Дасколь не вырашу, за якое найперш брацца...

В. НАЙДЗІН.

Юген КМЕН

ПАДТЭКСТ

Прышоў паэт да кулінараў
Свае тварэнні пачытаць...
Пра поспех танны ён не
марыў —
І на падтэкст рашыў узліць.

Хоць, праўда, вершын той благі,
Але здзівіць жа трэба чымсьці?
Як кулінары ў пірагі,
Загнаў у верш сакрат-начыніку.

А з чым ядуць яе?
І як
Начыння гэтага завешча?
Не выбяра ніхто ніяс
Ці то з павідам верш ці з
першам?

«Каб быць спаўна ўзаемна
шчодрым.
Паэту «должное воздасть» —
Спячом накіталт мы
нешта торту, —
Паспеў ідэйку хтось падаць, —

Змяшам цукар, соль і перац.
Муну, ваду, гарчыцу, «спецы».
Ўнутры пустота —
сам падтэкст...
Ці пасмакуе гэты «пернін»
Звышасакрэчаны паэт?»

Мікола ВЯРШЫНІН

ВЯСЕЛЬНЫЯ ПРАБЛЕМЫ

Кажуць мне: — Жаніся,
хлопец,
Трэба жонку ў хату ўзяць.
Без сям'і ландшачыць хопіць,
Нагуляўся ўжо, відаць.
Я паслухаўся парады
І пайшоў шпацыраваць.
І аднойчы, дайце рады,
Пашчасціла напаткаць.
Мне яна па сэрцу, любя,
У галаве прыемны шум.
Вось сабраліся да шлюбу,
Я пайшоў купляць наццюм.
Тых касцюмаў я нямаю
Прыпраў за доўгі час,
А дзючына не чакала:
За другога выйшла ўраз.
Там хаджу я і гукаю,
На душы даўно ўжо сум.
Шмат гадоў я ўсё шунаю
То нявесту, то касцюм.

КРАТОВА СЛЕПАТА

Краты тхара атэставалі
І ў птушнік зноў накіравалі:
Маўляў, ён справу добра знае
І шматгадовы вопыт мае.
Пятро ПЕРАЦ.

Р. РОДЧАНКА

ХТО НА ЧЫМ...

Р. Юрчанку — аўтару
зборніка «Вярхом на Во-
жыты».
— Што здарылася на Парнасе?
Над горнай славы пыл курыць.
— То Юрчанка не на Пегасе —
«Вярхом на Вожыты» імчыць.

Васіль СЦЯПАНАЎ

СТРЭЛ МІМА

Укрытыцы наводзім часта
«яках»,
Падчас таго не заўважаем, —
З гармат стралюем мы па
вераб'ях,
З рагатак у ваўноў стралюем.
Пераклаў з рускай В. ШЫМУК.

Фёдар РУДОВІЧ

БЫЎ ЗА СВЕДКУ Ў МАЛАДЫХ...

Сустрэкаю неяк былога
школьнага сябра, а ён ледзь не
палавацца лезе:

— Што, не ведаеш? — за-
роў ён на ўсю вуліцу. — Жа-
носы, брат, во! Такую дзеўку
бог паслаў: сама — што ка-
зачная прыніца, плюс дыплом,
хата, цешча, «жыгуль» абя-
цае... Бяру за сведку, як леп-
шага сябра. Згодзен?

— Чаму ж не? Абы скварка
й чарка, то будзе і Марка! —
жартам, але з поўнай рашучас-
цю выказаў я гатоўнасць за-
сведчыць шчаслівы шлюб свай-
го таварыша.

На вяселлі стараўся пака-
заць сябе з самага лепшага бо-
ку — усё ж я не проста госьць,
а сведка! Таму ўвесь час быў
ля маладых, кожную хвіліну
гатовы трапным словам або
жартам падтрымаць іх наст-
рой, веселіў застолле.

Пасля той першай удачы, як
кажуць, і пайшло, і паехала.
Недзе за паўтара года я быў
за сведку ледзь не на дзесяці
вяселлях. Мяне самага разоў
шэсць збіраліся ажаныць. Ды я
і не супраць быў: дзючат пад-
біралі прыгожых, ветлівых.
Але ж роля сведкі падабалася
больш, і я ўпіраўся рукамі і
ногамі.

А нядаўна сустрэкаю ў гас-
таноме сябрука, у якога перш-
шы раз быў за сведку на вя-
селлі і, узбуджаны сустрэчай,
энергічна ляпаю яго па плячу:

— Здароў, — кажу. — Ну, як
жонка? Дзеці як гадуецца?

Зірнуў ён на мяне — нібы
нажом паласнуў, і нешта бурк-
нуў у адказ.

— Ты чаго? — здзівіўся я. —
Думаш, як сям'ёй абзавёўся,
то і нашай дружбе канец? Не
выйдзе! Я ж у цябе за сведку
быў, так што і мая заслуга
ёсць у вашым сямейным шчас-
ці...

— Хопіць табе! Здэкуешся

ці што? — абарваў мяне сябар.
— Развёўся я
Ашарашаны такім паведам-
леннем, я не адразу змог вы-
ціснуць з сябе:

— А як жа... гэта самае...
дыплом, хата, машына?

— Камфорт камфортам, а ў
мяне душа не балалайка, каб
на ёй ігралі, — адказаў сябра,
запіхваючы ў кішэню кансервы
«Снеданне турыста» і папярэ-
вы скрутачак з якога тырчэў
хвост скумбры.

Дні тры я хадзіў, як пасля
якога землятруса, адчуваючы
нейкую віну перад сябрам —
за сведку ж быў, падліс улас-
наручна ставіў у адпаведным
дакуменце, а тут — на табе!

Нарэшце, я прышоў да думкі,
што варта было б правесці
другога «вясельнага хросніка»
— яго жыццядарасная і заўсё-
ды прыветлівая жонка пры су-
стрэчах чамусьці вітацца не-
растала, нібы не заўважаючы,
а самага яго наогул даўно не
бачыў. Вечарам пібую да іх.

— Солі мне, Валя, пазыч.
Рыбы надумаў падсушыць к
піву, ды соль скончылася. Ма-
газіны ж зачынены ўжо, —
пачаў я з парога. — А Гена дзе
будзе?

— Солі няма, у мяне таксама
выйшла. А Гена твой недзе са-
бакам сена коціць! — халадна
адказала яна, — не выказваючы
ніякай радасці з прычыны
майго візиту.

Так і пайшоў я ні з чым...

Хлопцаў мне не шкада: самі
выбіралі — ніхай на сябе, бе-
далагі, і крыўдуць. А вось
як жа мне іхнім былым нявес-
там у вочы глядзець? Перад
імі я адчуваю нейкую мараль-
ную віну — быццам памог
купіць рэдкую і вельмі дарагую
рэч, якая аказалася бракова-
най...

Не, больш сведкам — ні за
якія грошы!

ДЗІВАК-ЧАЛАВЕК...

Вясновыя матывы.

Мал. М. ШЫШЛОВА.

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордана Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦН КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 07111

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Заха-
рава, 19.

Телефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, на-
месніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзна-
га сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палі-
тычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела
прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і біо-
ліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музы-
кі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва,
архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, ад-
дзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і маса-
вай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85,
бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс
БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір
ГНІЛАМЕДАЎ, Юрый ГРЫГОР'ЕЎ, Канстанцін
ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА,
Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдак-
тара], Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей
ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язеп
СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОЎ,
Юлія ЧУРКО.